

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**ŞEYH MUHAMMED KÂZİM AYDIN EN-
NAKŞİBENDÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yakup EKİNCİ

VAN-2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

ŞEYH MUHAMMED KÂZİM AYDIN EN-
NAKŞİBENDÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI VE
TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:

Yakup EKİNCİ

Danışman:

Doç. Dr. Ferzende İDİZ

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Yakup EKİNCİ tarafından hazırlanan “Şeyh Muhammed Kazım En-Nakşibendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslam Bilimleri/Tasavvuf Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Ferzende İDİZ Tasavvuf Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Başkan : Doç. Dr. Ferzende İDİZ Tasavvuf Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Üye : Dr. Öğ. Üyesi Mesut YİĞİT Tasavvuf (Muş Alpaslan Üniv.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rifat AKBAŞ Arap Dili Ed. (Van YYÜ.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Yedek Üye Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK Tasavvuf (Ağrı Üniv. İslami İlimler Fak.) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ Arap Dili Ed. (Van YYÜ. İlahiyat Fak) Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Tez Savunma Tarihi:	08.07.2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaları sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.	
<p>01.08.2019 Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p> 	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(08/07/2019)

(Yakup EKİNCİ)

Yüksek Lisans Tezi

Yakup Ekinci

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz, 2019

Şeyh Muhammed Kâzım Aydın'ın En-Nakşibendi'nin Hayatı, Eserleri,
Tarikatı Ve Tasavvufî Görüşleri

ÖZET

Tezin konusu, 20. yüzyılda yaşamış son dönem Osmanlı meşâyihinden Nakşibendiyye ve Halidiyye şeyhi Şeyh Muhammed Kâzım Aydın'ın hayatı, eserleri ve tasavvufî görüşleriyle ilgilidir. Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şeyh Muhammed Kâzım'ın hayatı, nesebi, intisâb ettiği şeyhleri ve irşâd faaliyeti gösterdiği bölgeler tespit edilmiştir. Yazmış olduğu eserleri, yetiştirdiği halifeleri, bağlı olduğu tarikat ve silsileleri incelenmiştir. Şeyh Muhammed Kâzım Efendi'nin, kendi hayatını kaleme almış olduğu *Deryadan Damlalar ile Cevâhiru'l Ūlumi'lKâzimiyye* adlı eserlerini çalışmamızda temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Şeyh Muhammed Kâzım Efendi hayatını ilme ve tarikata adanmış ve birçok bölgede irşâd faaliyeti göstermiştir. Pek çok talebesine ilim icâzeti vermiş ise de, hilâfet icâzetini az sayıdaki seçkin kimselere vermiştir. Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden, Şeyh Şerafeddin el-Hâlidî en-Nakşibendî'den hilafet icâzetini almıştır. Nakşibendî tarikatının esaslarına göre irşâd faaliyetini ifa etmenin yanı sıra, toplum arasında barışı sağlamada çok etkin bir yere sahipti. Şeyh Muhammed Kâzım Efendi, kendi rahleyi tedrisinde tasavvuf eğitimi almış üç kişiye hilâfet icâzetini vermiştir.

Tezin ikinci bölümünde, Şeyh Muhammed Kâzım Efendi'nin *Deryadan Damlalar, Cevâhiru'l Ūlumi'l Kâzimiyye* adlı eserlerinde tasavvuf ile ilgili ele almış olduğu terimlerden tevbe, ülfet, takvâ, nefis, sabır, fakirlik, hudur, tefehhüm, ta'zim, heybet, havf, recâ, hayâ, sulûk, zikir, sohbet, râbita, murakabe, teveccüh, vird, gibi tasavvufî kavramlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Muhammed Kâzım, Deryadan Damllalar, Cevâhiru'l Őlumi'l Kâzimiyye, terimler.

Sayfa Adedi: 72

Tez DanıŐmanı: Doç. Dr. Ferzende İDİZ

M.Sc.

Yakup Ekinci

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July, 2019

Sheikh Mohammed Kazim Intellectual The Naqshbandi Vital, Works, Sect And Mystical Views

ABSTRACT

Lived in the 20th century, from last ottoman period sheiks who is Naqshbandi and Khalid, sheik Mohammed Kazim Aydın's life, work and sūfistik opinions. The thesis is consist of two parts.

In the first part, sheik Mohammed Kazim's life, ancestry, sheiks who interfered with, regions which he made guidance activities are took placed. His boks, khalifas who grew up, the tariqa and its chain which he depend on were analysed. We used their boks as a souce work named Deyadann damlalar in wihich sheik Mohammed Kazim wrote his life and Cvahiru'l Ulumi'l Kazzimiyye, sheik Mohammed Kazim devoted his life to knowledge and tariqa. He made guidance activites in many places. He gave knowledge ratification to many students. Khilafat ratification is given to only a few privileged students. Mohammed Kazim took his khilafat ratification froom sheik serefeddin El Khalidi who is from Naqsibendi tariqa sheiks. Bedides, he made guidance activities according to the Naqsibendi tariqa rules, he played an active role in terms of pacification among society, Sheik Mohammed Kazim gaved khilafat ratification to his three students who were taken sūfism discipline.

In the second part of the thesis. we will try to analyse the terms, pledge habituation, nafs, patience, poverty, Hudur, realize, honour, solemnity, fear, hope, shame, proceed, dhikr, sermon, connection, supervision, countenance, vird, which is involved in sheik Mohammed Kazim's work named Deryedan damlalar and Cevâhirul Ulumi'l Kazimiyye.

Key words: Sheikh Mohammed Kazim, Deryadan Damlalar and Cevâhiru'l Ulumi'l Kazimiyye, terms.

Page Number: 72

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ferzende İDİZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1
ŞEYH MUHAMMED KÂZİM EFENDİNİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ	2
Siyasî ve Mâlî Durum	2
Sosyal ve İlmi Durum	4
Tasavvufî Durum	9
1. ŞEYH MUHAMMED KÂZİM EFENDİ’NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	11
1.1. Doğumu	11
1.2. Tahsili	13
1.3. İrşâd Faaliyeti	15
1.4. Kişiliği ve Ahlaki Yönü	17
1.5. Tasavvufî Yönü.....	18
1.6. İlmî Yönü.....	19
1.7. Evliliği.....	20
1.8. Hocaları	21
1.9. Talebeleri.....	21
1.10. Şeyh Muhammed Kâzım’ın Hilâfet İcâzeti Verdiği Halifeler.....	22
1.10.1. Şeyh Muhammed İhsaneddin el-Bufavi.....	22
1.10.2. Şeyh Cami el-Persinki oğlu Molla Şemseddin.....	23
1.10.3. Oğlu Şeyh Muiniddin Aydın	23
1.11. Tarikatı	25
1.12. Eserleri	27
1.12.1. Tasavvuf Hakkında Bir Risâle.....	28
1.12.2. Müridin Takınması Gereken Âdab Hakkında Risâle	28
1.12.3. Kâğıt Paralar Üzerine Bir Risâle.....	29

1.12.4. Farsça Dilinin Kuralları	29
1.12.5. Şia'nın İtikâd ve İddiaları Hakkında Risâle.....	29
1.12.6. Cuma Namazından Sonra Kılınan Öğle Namazı Hakkında Risale.	29
1.12.7. Cuma Namazının Kılanların Sayısı Hakkında Risale	30
1.12.8. Münâcât	30
1.12.9. Dad ve Zı” Harflerinin Telaffuz Hakkında Risale.....	30
1.12.10. Hac Risâlesi.....	31
1.12.11. Cevâhiru’l Ulumi’l Kâzımiyye	31
1.12.12. Deryadan Damlalar.....	31
1.13. Vefatı	31
2. TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ.....	33
2.1. Tasavvufun Anlamı, Faydası ve Lüzûmu	33
2.2. Tarikatının Esâsı Olan On bir İfade	36
2.2.1. Vükûf-i Zamanî.....	37
2.2.2. Vükûf-i Adedi	37
2.2.3. Vükuf-i Kalbi.....	37
2.2.4. Nazar Ber Kadem.....	38
2.2.5. Hoş Der dem	38
2.2.6. Sefer Der Vatan	38
2.2.7. Halvet Der Encümen.....	38
2.2.8. Yâd-ı Gird	39
2.2.9. Bâz Geşt	39
2.2.10. Nigâh Daşt.....	39
2.2.11. Yâd-ı Daşt	39
2.3. Tasavufi Görüşleri	40
2.3.1. Tevbe	40
2.3.2. Zikir.....	43
2.3.3. Seyr-u Suluk	44
2.3.4. Sabır	46
2.3.5. Nefis	47
1) Nefs-i Emmâre	50
2) Nefs-i Levvâme	50

3) Nefs-i Mutmainne.....	50
4) Nefs-i Mülheme	50
5) Nefs-i Râdiye.....	50
6) Nefs-i Merdiyye	51
7) Nefs-i Sâliha	51
2.3.6. Takvâ.....	51
2.3.7. Murakabe.....	53
2.3.7.1. Birlik (Ehadiyyet) Murakabesi	54
2.3.7.2. Murâkabetü'l- Mâiyye (Beraberlik Murâkabesi)	54
2.3.7.3. Akrabiyye (Yakınlık) Murakabesi.....	54
2.3.8. Sohbet.....	55
2.3.9. Teveccüh	56
2.3.10. Râbıta	57
2.3.11. Mürşid-Mürid.....	58
2.3.11.1. Mürşid Hakkında Riayet Edilmesi Gereken Adap	61
2.3.12. Vird.....	62
2.3.13. Havf-Recâ.....	63
2.3.14. Ülfet	65
2.3.15. Rızâ	66
2.3.16. Hayâ.....	66
2.3.17. Tevekkül.....	67
2.3.18. Fakr	67
SONUÇ	69
KAYNAKÇA	70
EKLER.....	74
EK-1.....	74
EK-2.....	75
EK-3.....	76
EK-4.....	77
EK-5.....	78
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

s. :Sayfa

c. :Cilt

ö. : Ölüm tarihi

b. : Bin, ibn

yay. :Yayınlar

dia. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

tdv. :Türkiye Diyanet Vakfı

haz. :Hazırlayan

Hz. : Hazreti

söz. : Sözlüğü

vb. : Ve benzeri

vs. : Ve saire

terc. :Tercüme

bkz. :Bakınız

c.c. :Celle celaluhu

s.a.v. :Sallallahu aleyhi vesellem

k.s. :Kuddise sirruhu

ÖNSÖZ

Anadolu'nun İslamlaşmasıyla birlikte bu topraklarda pek çok ilim ve irfân sahibi şahsiyet yetişmiştir. Bunların bir kısmı günümüze kadar eserleri ve talebeleri vasıtasıyla ulaşmıştır. Söz konusu şahsiyetlerin bizlere ve bizden sonrakilere ulaşması, eserlerinin yaşatılması, bunlara sahip çıkılması veya bunlar hakkında çalışmaların yapılmasıyla mümkündür. Türkiye coğrafyasını esas aldığımızda, eserlerinin kütüphanelerde muhafaza edilmesi ve haklarında araştırmaların yapılması nedeniyle Batıda yaşamış âlimlerin daha şanslı oldukları söylenebilir. Merkezden uzak, taşrada bulunan âlimler ise bu kadar şanslı olamamışlardır. Osmanlı'nın yıkılmasıyla taşrada (özellikle Doğu Ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde) bulunan birçok önemli kütüphane ve te'lif malesef kaybolmuştur. Bu anlamda geriye kalanların muhafaza edilmeleri önem arz etmektedir. Bu amaçla Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaşamış olan âlim ve mutasavvıf bir şahsiyet olan şeyh Muhammed Kâzım çalışmamızın konusunu teşkil etmiştir.

Şeyh Muhammed Kâzım Aydın 20. Yüzyılda yaşamış son dönemin önemli şahsiyetlerindendir. Hayatını ilme adanmış birçok eseri bulunan müellifimiz, *Cevâhiru'l Ülumi'l Kâzimiyye* ile *Deryadan Damlalar* adlı eserlerinde tasavvufa dair çok önemli başlıklar ele almıştır.

Şeyh Muhammed Kâzım Efendi'nin, hayatı, eserleri ve tasavvuf anlayışıyla ilgili bu çalışmamız bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; yaşadığı dönemin sosyal, siyasi, ilmî ve tasavvufî gelişmeler ele alınmıştır. Birinci bölümde hayatı, silsilesi, kerametleri, ilmîve tasavvufî icâzetnamesi, halifeleri, kendisi hakkında yazılmış methiyeleri ve tarikatı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, eserlerinden hareketle onun tasavvuf anlayışına ışık tutulmuş, bazı kavramlara getirdiği tasavvufî yorumları serdedilmiştir.

Bu çalışmanın konusunun belirlenmesi dâhil, araştırmanın her aşamasında yorum, yönlendirme, değerlendirme, teşvik ve tavsiyelerinden istifade ettiğim ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. FerzendeİDİZ'e saygılarımı sunarım.

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Tezin konusunu 20. Yüzyılda lkemizin ulema Őehirleri olan Siirt vilayetinde yaşamış, hem tasavvufi kimliği hem de ilmî kişiliği ile tanınmıŐ olan Şeyh Muhammed Kâzım Aydın'ın hayatı, eserleri ve özellikle de tasavvufi görüşleri oluşturmaktadır. ÇalıŐma Şeyh Muhammed Kâzım Aydın'ın hayatı, ilmî, fikhî ve tasavvufi yönlerinin detaylı bir Şekilde ele alınıp son olarak da tasavvufi görüŐlerinin elde edilen kaynaklar çerçevesinde öznel bir metotla iŐlenmesinden ibarettir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

NakŐibendiliĐin Halidîlik kolunda silsilelerde ismine rastlanılan Şeyh Kâzım'ın hayatı, tasavvufi kavramlara yüklediği anlamlar ve bu ilim dalı ile ilgili kaleme aldığı eserlerin tasavvuf ilmi ile ilgilenenler tarafından bilinmesi önem arz etmektedir. Şeyh Muhammed Kâzım'ın eserlerine, çaĐdaŐları ve sonraki alimler tarafından hayatı ile ilgili kaleme alınan eserlere göz attığımızda tasavvufi yaŐantısının çok ön planda olduğunu ve tasavvuf ilmi ile ilgilenip bu ilme dair bazı bilgileri kaleme aldığına Őahit olabiliyoruz. Bu sebeple Şeyh Muhammed Kâzım'ın özellikle kendi eserlerinden faydalanılarak nasıl bir hayat sürdüğü, tasavvufi yönü, topluma kazandırdığı manevi değerleri öznel bir anlatımla ortaya koyarak toplumun ve tasavvufla ilgilenenlerin istifadesine sunma amaçlanmıŐtır.

ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızda öncelikle bize kaynak olabilecek tüm eser ve dökümanlar elde edilip incelenmiŐ, Şeyh Muhammed Kâzım'ın mirası olarak nitelendirebileceğimiz Kâzımıyye kütüphanesinde araştırmalar yapılmış, Kâzımıyye medresesinde tedrisatla uĐraŐan Şeyh Kâzım'ın oğlu ile görüŐme ve röportajlar gerçekleŐtirilmiŐ, böylece hem yazılı hem de sözlü bilgilerde faydalanma metodu uygulanmıŐtır.

ŞEYH MUHAMMED KÂZİM EFENDİNİN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BAKIŞ

Siyasî ve Mâlî Durum

19. yüzyılın başına kadar barış içerisinde yaşayan çok uluslu Osmanlı toplumu bu yüzyıldan itibaren bozulmaya ve dağılmaya yüz tutmuştur. Batı'da meydana gelen siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerden etkilenen Osmanlı toplumu bu yüzyıldan itibaren çözülmeye başlayacaktır.

Osmanlı toplumu 1789 yılında Fransa'da meydana gelen Fransız halk devriminin yarattığı siyasal atmosferden etkilenmiştir. *Fransız Devriminin* fikir akımı olan milliyetçilik, çok uluslu Osmanlı Devletini hem olumlu hem de olumsuz etkilemiştir. Her bir ulusa kendi kaderini tayin etme hakkını öngören milliyetçilik fikrinden etkilenen azınlıklar kendi devletlerini kurmak için Osmanlı idaresine başkaldırmışlardır. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlıda yaşayan azınlıklar Osmanlı Devletinin merkezi otoritesinin bozulması ve etkisini kaybetmesinden yararlanarak isyanlar çıkarmışlardır. *Sırlar, Yunanlar, Bulgarlar Arnavutlar, Araplar, Ermeniler vb.* Osmanlı azınlıkları İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle bir bir isyan etmişlerdir.¹

İstanbul yönetimi ise Osmanlı'nın dağılmasını ve yıkılmasını engellemek için bazı reformlar yapmıştır. *1808 yılında Senedi İttifak, 1839'de Tanzimat Fermanı, 1856'da Islahat Fermanı, 1876'da Birinci Meşrutiyet ve 1908'de ise İkinci Meşrutiyet* ilan edilmiştir. Dönemin aydınları Osmanlı toplumunu Avrupa'dan bütün dünyaya yayılan *milliyetçilik* fikir akımının olumsuz etkilerinden korumak için *Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık, Turancılık* gibi bazı fikir akımlarını savunmuşlardır. Yapılan bu yenilikler, ıslahatlar her ne kadar Osmanlı toplumunu dağılmaktan korumak için yapılmış olsa da başarılı olamamıştır. Askeri ve ekonomik güç kaybeden Osmanlı Devleti Birinci Cihan Harbinde mağlup olmasından sonra

---

¹ Veli Şirin, *Ana Hatlarıyla Siyasî ve Kültürel Osmanlı Tarihi*, Marifet Yayınları, 3. baskı, İstanbul, 2002, 149.

siyasi etkinliğini de kaybederek 1922’de saltanatın kaldırılmasıyla resmen sona ermiştir.²

Şeyh Muhammed Kâzım Efendi, 1906-1996 yılları arasında Osmanlı’nın son yılları ile Cumhuriyet döneminde yaşamıştır. İdadi ve rüştiye mekteplerine kayıt yaptırmış, çocukluğu Cumhuriyetin kuruluş yıllarına, gençliği ise tek partili döneme rastlamaktadır. 1922’de saltanatın, 1924’te de halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabul edilmesiyle İslâmî eğitime ve yaşantıya set çekilmiş ve İslâmî etkinliklere hatta ibadet özgürlüğüne bile kısıtlama getirilmiş, medreseler kapatılmış eğitimin modern okullarda tahsil edilmesi zorunluluğu getirilmişti. Tekke, zaviye ve medreselerin kapatılmasıyla Müslümanlara darbe vurulmuş, İslâmî yaşantı ve eğitim sekteye uğratılmış, tasavvuf ve medrese ehli, tekke sahibi, türbedarlık yapanlara cezalar verilmiş, sürgün edilmişlerdir.³

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve yeni bir devletin kuruluşu, beraberinde yeniliği ve reformu getirmeyi gerektirmiş. İdarî ve siyasî alanda eski düzeni yıkıp yerine laikliği getirenler ekonomi alanında bir türlü başarı elde edemediler, aksine ağır vergilerle insanları canlarından bezdirmişler. Millet, devletin koyduğu ağır vergilerle boğuşurken kıtlık baş göstermiş, yüzbinlerce kişi kıtlık yüzünden yurtlarını terk edip başka yerlere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu zor devirde yaşamış olan Şeyh Muhammed Kâzım, devletin siyasi ve maddi baskılarına maruz kalmış. Devlet, medreselere kesinlikle müsaade etmemiş, askeriye her fırsatta çeşitli bahanelerle medreselere baskınlaryapılıyordu. Talebelik yıllarında Siirt’te Arapça konuşmak yasaklanmıştır. Talebeliğin son yıllarında babası ile Konya’ya sürgün edilip sonra bir ayla memleketi Siirt’in Firsaf Köyü’ne dönmüştür. Döndükten sonra ilmî icâzet almış, hemen medrese açmış. Bu süreçte büyük baskılar görmüş. O dönemde siyasi baskıların yanında çok ağır maddi baskılarda görölüyormuş. Devlet yardım etmiyor, halk tarafından yapılan yardımlara da şiddetle karşı çıkıyormuş. Medrese’ye yardım yapıldığında da baskınlar yapıp bu erzakın nereden geldiğini soruşturuyorlarmış. Bazen talebenin yiyeceği bitiyormuş. O dönemde değil buğday ekmeği, arpa ekmeği dahi zor bulunuyormuş. Bu durumda talebe, civar köylere gidiyor, yiyecek getirmeye

---

² Veli Şirin, *a.g.e.*154.

³Muğisiddin Aydın (Şeyh Muhammed Kâzım’ın oğlu) ile Röportaj, 26.11.2018.

çalışıyormuş. Bazı zamanlarda da eğitimleri aksamasın diye, talebeler ve müderrisleri Muş Ovası'na bazı müritlerinin bulunduğu köylere gönderiliyor, hasat dönemine kadar orada eğitime devam etmeleri sağlanıyordu. Bu imkânların olmadığı bazı dönemlerde de talebeler farklı yerlere dağıtılıyordu. En sıkıntılı dönem, ilkbahar mevsimi ayları idi. Çünkü sonbahardan itibaren yapılan erzak depolamaları ilkbahara doğru tükenmeye başlıyordu. Kısaca imparatorluktan yeni bir devlete geçişte halk, baskı, yasak ve vergilendirme gibi birtakım baskı ve zorluklarla karşı karşıya kalıyordu.⁴

Sosyal ve İlmî Durum

Osmanlı eğitim sisteminin temelini Enderun mektebi ve medreseler oluşturmaktadır. Enderunlar, seyfiye ve kalemiye sınıfından devlet memuru yetiştiren bir saray içi okulu olarak Osmanlı'nın en önemli eğitim kurumudur. Yetenekli ve zeki çocuklar erken yaşta bu okula alınıp önemli devlet görevlileri yetiştirilmiştir.

Çok milletli bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda devşirme sistemi yaygın uygulamaydı. Bu uygulamada, henüz küçük yaşlarda olan çocuklar ailelerinden alınıp, Türk kültüründe yetiştirilmek üzere Müslüman ailelerin yanına verilirdi. Bu ailelerin yanında çocuklar, Türk ve Müslüman edep ve adabını öğrenir ve okula gitmeye hazır olurdu. Edirne, Galata Sarayı, İbrahim Paşa ve Manisa saraylarında çeşitli dersler gördükten sonra Enderun'da ders almaya başlardı. Bu dersler sonrasında hangi mevkide çalışacakları belirlenir ve Osmanlı Devleti'nin hizmetine sunulurlardı. Aslında Türk milleti ve Osmanlı Devleti ile hiçbir bağı olmayan çocuklar, küçük yaşta alındıkları bu mekteplerde, Osmanlı Devleti'ne hizmet eden Müslüman Türkler haline gelmişlerdir. Enderun kültürü aslında ne kadar basit gibi gözükse de, içinde çok derinliklere sahiptir.⁵

Bir önemli eğitim kurumu olan medreseler ise İslam kültürünün bir parçası olup kendinden önceki Türk devletlerinin eğitim anlayışının Osmanlı'daki devamıdır. Türk-İslam kültürünün temellerinin atıldığı Karahanlılar tarafından ilk

---

⁴ Aydın ile Röportaj, (26.11.2018).

⁵ Veli Şirin, *a.g.e.* 349.

medreseler açılmıştır. Daha sonra Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti de medreseler inşa ederek eğitime büyük önem vermişlerdir. Özellikle büyük Selçuklu ve Anadolu Selçukları döneminde Anadolu'nun birçok yerinde medreseler inşa edilmiş ve günümüzde hala etkinliğini sürdüren önemli şahsiyetler yetiştirilmiştir.13. yüzyılda temellerinin atıldığı Osmanlı'da ilk medrese kuruluş dönemi ise padişahı olan Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır. Daha sonra Osmanlı tahtına oturan her bir padişah Anadolu'nun birçok yerinde medreseler inşa ederek eğitimin yaygınlaşmasını sağlamışlardır. Bir yandan devlet desteği ile öte yandan vakıflar tarafından büyük medreseler inşa edilmiş, böylece Osmanlı toplumunun eğitilmesi ve aydınlanması sağlanmıştır. 17. yüzyıla kadar devletin en önemli eğitim kurumu olan medreselerde dini dersler (fıkıh, kelam, tefsir vb.) ile matematik, tıp, eczacılık, astronomi, coğrafya, fizik gibi dersler okutulmuştur. Medreselerde eğitim veren müderrisler çok uzun ve meşakkatli bir eğitim sürecinden geçtikten sonra icâzet alıp göreve başlardı. Yaşanan bu uygulama ile eğitim kalitesi korunmak istenmiş olup medrese kültürünün devam ettirilmesi sağlanmıştır. Ancak 17.yüzyılda bilimin ve fen dersleri eğitimin İslam felsefesine ve anlayışına aykırı olduğu gerekçesi ile medreselerin eğitim programlarından çıkarılmış ve beşik ulemalığı sistemi(müderrisliğin babadan oğul'a geçmesi) getirilmiştir. Yapılan bu değişim yeteneksiz, başarısız, işin ehli olmayan kişilerin müderris olmasına, eğitim kalitesinin düşmesine medreselerin zayıflamasına ve çözümlenmesine neden olmuştur.⁶

Medreselerde yaşanan bu olumsuz durum eğitimin bozulmasına, bunun da Osmanlı'nın her geçen gün gücünü ve otoritesini kaybetmesine neden olmuştur. Zira 16. yüzyıla kadar dünyanın önemli bir gücü olan Osmanlı Devleti eğitim, ekonomi, siyaset alanlarında yaşanan olumsuz sonuçlardan dolayı girdiği birçok savaşı kaybetmiş ve Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Osmanlı'nın eski gücüne kavuşması için 17. yüzyılda sosyal, kültürel, ekonomi, siyasi, eğitim, askeri gibi birçok alanda ilk kez ıslahatlar yapılmıştır. Ancak yapılan bu ıslahatlarla iyi bir sonuç alınamayınca 18. yüzyılda Lale Devrinde Batı tarzında ıslahatlar yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı devleti 16. yüzyıla kadar eğitim, askeri ve ekonomide Avrupa'nın ilerisinde iken bu yüzyılda Avrupa da yaşanan coğrafi keşifler, Rönesans, reform, aydınlanma çağı,

---

⁶ Veli Şirin, *a.g.e.* 349.

sanayi devrimi gibi gelişmeler sonucu hızlı bir şekilde gelişmiş ve Osmanlı Devleti Avrupa da yaşanan bu gelişmeleri takip edemeyince Avrupa'nın gerisinde kalmıştır. Ancak Lale Devrinde Osmanlı devleti yönünü batıya çevirerek batının üstünlüğünü kabul etmiştir. Bu dönemde batı kültürünü yakından takip edip tanımak için batıya elçiler göndermiştir. Avrupa'ya giden elçiler oranın kültürünü yakından takip edip raporlaştırarak seyahatnamelerle İstanbul hükümetine sunmuşlardır. Bu çerçevede İstanbul hükümeti de batılı anlamda yenilikler ve ıslahat çalışmaları yaparak Avrupa'nın gelişmiş modern ve çağdaş kültürünü Osmanlı toplumuna kazandırmıştır. Sağlık eğitim ekonomi askeri teknik mimari sosyal ve kültürel alanlarında Avrupa'yı örnek alarak birtakım yenilikler, değişimler gerçekleştirmiştir. Hem medreselerin işlevini yitirip, çağdaş eğitim ve toplum anlayışının gerisinde kalması hem de ihtiyaçlara cevap verememesinden yeni modern ve çağdaş okullara ve eğitim sistemine ihtiyaç duyulmuş ve daha nitelikli, kaliteli, çağın ihtiyaçlarına cevap veren Avrupa tarzı okullar açılmaya başlanmıştır.⁷

Özellikle Osmanlı'nın son zamanlarında üst üste savaşlar kaybetmesinden dolayı askeri ve teknik okullarına büyük önem verilmiştir. Avrupa'dan uzmanlar getirilerek yeni açılan okullarda eğitim verilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan bu değişim ve gelişmeler varlığını uzun süre sürdürmüş ve önemli eğitim kurumu olan medreselerin etkinliğini daha da kaybetmesine ve zamanla yeni kurulan laik Cumhuriyet karşıtlarının örgütlenme merkezi ve ağı haline gelmesi, toplumda ikili eğitim anlayışına son verilmek istenmesi ve topluma çağdaş ve modern bir görünüm kazandırmak için medreselerin kapatılması ihtiyacı duyulmuş ve 3 Mart 1924 tarihinde mecliste Tevhid-i Tedrisat Kanununun (eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kanunu) kabul edilmesiyle medreseler kapatılmış ve ülkede aktif bir şekilde eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren bütün okullar maarif vekâletine (eğitim bakanlığına) bağlanmıştır.⁸

Enderun'da eğitimi lala adı verilen öğretmenler verirdi. Bu öğretmenler sadece dersleri değil, aynı zamanda ahlak, terbiye ve disiplin eğitimlerini de öğrencilere aktarırdı. Disiplin anlayışı çok sıkıydı. Mutlak disiplin içerisinde

---

⁷Veli Şirin, *a.g.e.* 350.

⁸ Veli Şirin, *a.g.e.* 350.

yetiştirilen talebeler için yatma, kalkma, yemek ve uyku vakitlerinin belirlenmesi, kurum içerisinde başıboşluğa, laubaliliğe yol verilmemesi öğrencilerdeki ciddiyeti sağlamıştır. Öğrenciler istedikleri zaman konuşamazlar, dışarıya çıkamazlardı; her hareketleri belli kurallar çerçevesinde şekillenirdi.

Enderun'da eğitim denince akla ne kadar siyasi anlamda bir eğitim gelse de, Osmanlı Devleti bunu yıkmayı başarmıştır. Her yöneticinin çok yönlü olması gerektiğini düşünen Osmanlı Devleti, Enderun'da yetişen öğrencileri de bu doğrultuda eğitmiştir. Siyasi ve politik derslerin yanı sıra, resim, edebiyat, felsefe, cirit, ok atma, at binme gibi sporlar, resim gibi çok yönlü derslerin verildiği Enderun Mektebinde olabildiğince ufku açık yöneticiler yetiştirmeye önem vermiştir. Ali Ufkî Bey gibi önemli müzisyenlerin çıktığı Enderun, rekorlarıyla tarihe geçen sporcuları, edebiyat ve felsefe sahasında önemli düşünürleri ve Osmanlı'nın en az üç asrında etkili olan mareşalleri, bünyesinden çıkarmıştır.

Enderun Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu devlet adamlarını seçip yetiştirmiştir. Tayyazade Âta Bey, Enderun konusundaki üç ciltlik eserinin son iki cildini kurumda yetişen ünlü ve seçkin kişilerin kısa biyografilerine ayırmıştır. Ona göre, Osmanlı Devleti'nin uzun tarihi sürecinde sadarete geldiğini tespit ettiği 60 sadrazamdan 48 tanesi bu okulda yetişmiştir. Bundan ancak 12 tanesi Birun denilen saray dışındaki eğitim sisteminin yetiştirdiği kişilerdir. Enderunda yetişenler arasında Fatih'in sadrazamı Hırvat Mahmut Paşa, Kanuni'nin dört sadrazamı İbrahim, Lütfi, Rüstem, Sokullu Mehmet Paşa yer alır. Köprülü Mehmet Paşa, Sinan Paşa ve kaptan-ı deryalardan 23 tanesi Enderunda yetişmiştir. Diğer 11 tanesi Birun'da yetişen kaptanlardır. Bunlardan başka birçok seçkin yazar, sanat adamı ve düşünür de bu kurumda yetişmiştir. Genellikle şeyhülislam buradan yetişmemekle beraber Tayyazade Âta Bey, bunlardan üçünün de Enderunlu olduğunu söylemektedir.

Enderun, değerini ve önemini, devşirme yöntemine aykırı öğrenci almaya başlayıp, birçok kişinin çocuklarını sırf Enderun'da okutmak için köle gibi satmasıyla ve okul profiline uygun öğrenci alınmamasıyla kaybetmeye başladı. Enderun Mektebindeki eğitim sisteminin çağın gereklerine ve donanımlarına ayak uyduramaması ve özellikle devlet ve saray idaresinin, Yeniçeri Ağaları ve Valide Sultanlar tarafından bozulması gibi nedenlerle imparatorluğun başka pek çok kurumu

gibi Enderun'un da disiplini ve eğitimi yozlaşmıştır. Batılı ve modern eğitimin popüler olmasıyla, Enderun da bu teknikleri alıp kendinde uygulamaya başlamıştır. Ancak yerli ve yabancı yeni meslek ve kültür kurumlarının açılmasıyla, Enderun'dan çıkanların devlet atamaları gibi durumlardaki önceliklerini kaybetmeleriyle ve halktaki değerlerinin azalmasıyla Enderun da değerini kaybetti. Enderun Mektebi İkinci Meşrutiyet'ten sonraki bir süreç olan 1 Temmuz 1909'da kapatıldı.⁹

Tevhid'i Tedrisat Kanununun kabul edilmesinden sonra tam olarak halk ilmî bir çöküntü içine düştü. Çünkü Latin alfabesini bilen kişi sayısı yok denebilecek kadar az idi. Bununla birlikte Arapça alfabenin yasaklanmasıyla birlikte okuryazar seviyesi dibe vurmuştu. Eğitimde istenilen hedefe yıllar içerisinde de ulaşamamıştı. Şapka kanunun çıkartılması ile İslami giyim kuşam reddedilmiş, sarık, cübbe, şalvar, çarşaf gibi dini semboller ortadan kaldırılmak istenmiştir. Şapka giymedikleri için pek çok insan İstiklal mahkemeleri kararıyla idam edilmiştir.¹⁰

Türkiye'nin kuruluşundan sonra medrese ve tekkelerin kapatılmasından dolayı her yerde olduğu gibi, Siirt'teki Medrese için de çok zor bir süreç başlamıştı. Medrese eğitimi vermek neredeyse imkânsız hale gelmişti. Buna rağmen Şeyh Muhammed Kâzım, talebe yetiştirmeye devam etmiştir. Darbelerin en çok yaşandığı yıllarda bile babasından kendisine miras kalan medrese geleneğini devam ettirmiş ama bu çok kolay olmamıştır. Çünkü medreseler yasal değildi. Arapça ders verenler tutuklanıyor ve işkencelere maruz kalıyorlardı. Kıtık ve baskı dönemi olduğu için medreseler çok zor durumda idi. Şeyh Muhammed Kâzım kaldığı köylerde önce câmi inşa ederdi, hemen akabinde de talebe okutma yeri inşa ederdi. Medrese, bazen cami içinde, bazen de ayrı bir evde olurdu. Dönemin çalışkan ve zeki talebelerine, Arapça dersleri(fıkıh, kelam, tefsir vb.) yanında mantık, edebiyat, Farsça, edebi sanatlar, ferâiz ve usul dersleri de verilirdi.

Öğrencilerin giderleri ise halkın verdiği zekât ve sadakalardan temin ediliyordu. Bu yetmez ise, kendi gelirlerinden temin etmeye çalışıyorlardı. Birinci Dünya Savaşından sonra doğuda Ermeni meselesi zuhur etmiş, Muş ovasında

---

⁹ Veli Şirin, *a.g.e.* 351.

¹⁰ Aydın ile Röportaj (26.11.2018).

yerlerinden göçen Ermenilerin köylerine Siirt, Bitlis, Batman ve Muş dağlarını çevreleyen bölgelerdeki halk yerleştirilmiştir. Bu süreçte aşiretler arasında kaos ve kan davaları baş göstermiştir. Bunun üzerine babası Şeyh Şerafettin'in emri ile 1940 yılında Muş ovasına gönderilmiş, ova köylerinde cami ve medreseler inşa etmesi sağlanmış ve bu yolla âlimler yetiştirmiştir. Ayrıca halkı da irşâd etmeye devam etmiştir.¹¹

Tasavvufî Durum

12. ve 13.asırlarda tarikatlar'ın temelini atılıp tasavvufî eserlerin telif edilmesinden sonra, tasavvuf gerek devlet nezdinde gerek sosyal hayatta önemli bir konuma erişmiş bulunuyordu. Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme devrine rastlayan 14. ve 15. asırlarda tasavvuf ve Tarikatlar en parlak dönemini yaşıyordu.¹²

13. yüzyıldan 16. yüzyılın sonlarına kadar geçen süre Anadolu Türkleri için sıkıntılı bir süreç olmuş, dini tarih açısından ise, bir taraftan batınî- sufi cereyanlar öbür taraftan ise Şii esaslarla telif olmuş Tarikatlar ortaya çıkmıştır. Tasavvufî fikirlerle beslenmiş siyasi- dini ayaklanmalar, idamlar, ferdi itizaller birbirini izlemiş, bu arada şeyhler kerametleriyle halkın arasında büyük bir saygı elde etmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş ve yükselme dönemi din, tasavvuf ve tarikatlar'ın tarihi bakımından sūfî kesim ile Sünniliğin birbirleri arasında yakınlaşma ve bağ kurma, uzlaşma arayışının tarihi olarak değerlendirilmekte uygun görünmektedir.¹³

16. yüzyılda Osmanlı devleti gerileme döneminde olduğundan Anadolu'da dini hayat giderek kuralcı bir hal almaya ve gelenekselleşmeye başlamıştır. Medrese ile Tekke arasında yaygınlaşan gerginlik bunun tipik bir açığa vurumudur. Ulema ile aralarında çıkan gerginlikleri kaldırmak isteyen sūfîler, sūfî yaşam tarzının insanı ruhsal bakımdan incelterek Allah'a yakınlaştırdığını ifade etmiştir. Öte yandan ulemanın katı tavırlarını kırmak vesūfî yaşam tarzının dine uygunluğunu savunmak için risâleler yazamaya başlamışlardır. 16. ve 17. yüzyıllarda dünya çapında meydana

---

¹¹ Aydın ile Röportaj.(26.11.2018)

¹² Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, 2016, İstanbul, 21. baskı, 133.

¹³ Ünver ve Vehbi, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar Ve Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Yay, Kayseri, 1999, 180.

gelen ekonomik ve teknolojik yenilikler Osmanlı İmparatorluğu'nu olumsuz bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Olumsuz ekonomik gelişmelerden, vakıflar sayesinde ayakta duran tekke ve zaviyelerde etkilendi. Nitekim tekke ve zaviyeleri kötü amaçlı kullanan şeyhlerin yerleri sık sık değiştirilmiştir. Eski ve yeni şeyhler arasında anlaşmazlık ve rekabet birtakım anlaşmazlıklar ortaya çıkarmıştır. Bazı şeyhlerin vakıf mallarından haksız kazanç elde ettikleri görülmüştür. Bunların vakıf arazilerini işleyip geçimini sağlayan köy halkını bezdirerek yerlerini terk etmelerine sebep oldukları kayıtlara geçmiştir. Bütün bu sorunların üstesinden gelinemediğinden ehil olmayan kişilerin şeyhliğe atanması, sosyo-ekonomik çarpıklığa paralel olarak tekke teşkilatının açık bir şekilde bozulduğunun göstergesidir. Bu bozulmalar sadece toprak, evkaf ve ekonomik sisteme değil, eğitim ve öğretim gibi hayatın birçok alanına olumsuz etki etmiştir.¹⁴

16. yüzyılda Osmanlı Devletinde desteklenen, saygı duyulan birçok padişahında bağlı olduğu tarikatlar bu dönemde yasaklanmış, halkın üzerinde nüfuz sahibi birçok tarikat ehli sürgün edilmiş, hapse atılmış yada öldürülmüştür. Bazı tarikat mensupları da ayinlerini gizli yapmaya çalışmışlardır. Çünkü tekke ve zaviyeler kapatılmış, herhangi bir İslamî veya tasavvufî etkinliğe izin verilmiyor, tasavvufî etkinlik yapanlar şiddetle cezalandırılıyordu. Bir dönem ezan dahi Türkçe okutulmuştu. Medrese eğitiminin baskı altında olduğu dönemlerde bazı tasavvuf mahfillerinde dinin özünden sapmalar olmuş, batınî ilimlerde farklı yorumlara gidilmiştir. Şeyh Muhammed Kâzım tasavvufu dinin esasları çerçevesinde yorumlamış, aşırı tevilleri de reddetmiştir. Böyle bir ortamda Şeyh Muhammed Kâzım Efendi, insanlara ilmîve tasavvufî eğitimi vermekten geri durmuyor ve düzenli olarak müritlerin köylerine gider, gidemediği durumlarda ise kendi yerine başkalarını görevlendirip onları irşat etmek için gönderirdi.¹⁵

---

¹⁴ Ünver ve Vehbi, *a.g.e.* 198.

¹⁵ Aydın, ile Röportaj (26.11.2018).

1. ŞEYH MUHAMMED KÂZIM EFENDİ'NİN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Bir kimsenin düşünce dünyasının Őekillenmesinde o kişinin içinde bulunduğu çevrenin önemi büyüktür. Bu çevre içinde de özellikle onun çocukluğunu geçirdiği ortam, ailesinin dini ve fikri yapısı, daha sonra aldığı eğitimler, hocaları, bağlı olduğu ekoller, yapmış olduğu seyahatler ve hayatında büyük izler bırakan olaylar daha çok önemlidir. Ayrıca bir kişinin fikir dünyasının en önemli yansımalarını yazmış olduğu eserler ve yetiŐtirmiş olduğu talebeler üzerinden de okunabilmektedir.

Bu bölümde çalışmamızın konusu olan Şeyh Muhammed Kâzım Aydın'ın düşünce dünyasını daha iyi ve doğru anlayabilmek için onun hayat serüvenini tespit etmeye çalıştık. Onun doğumu, nesebi, almış olduğu eğitimleri, hocaları, yapmış olduğu seyahatleri, irşâd faaliyetleri, bağlı olduğu Tarikat, silsileleri, yetiştirdiği talebeleri ve yazmış olduğu kitapları tespit ederek objektif bir Şekilde değerlendirmeye özen gösterdik.

1.1. Doğumu

Şeyh Muhammed Kâzım 1324/1906 yılında Siirt'in Firsaf köyünde dünyaya geldi. 1327/1909 yılında 3 yaşında iken annesi Fadile Hatun vefat etti. Anneanesi Fatma Hatun ise Şeyh Kâzım'ı çok sever, onu bağrına basardı. O'nu çocuklarından ayırmaz, hatta üstün tuttuğu da söylenirdi. Şeyh Kâzım 9 yaşında iken dedesi 1333/1915 yılında vefat etti. Dedesi vefat ettikten sonra dayılarının himayesi ve kefaletlerinde kaldı.¹⁶

Nesebi Şöyledir:

Şeyh Őerâfeddîn Halidî oğlu (1296-1378/1878-1958), Şeyh Muhammedel-Hâzin el-Firsafi oğlu (1235-1308/1819-1890), Şeyh Molla Mûsâ oğlu, el-Hacı Hıdır oğlu el-Hacı Abdullah. Hacı Abdullah ise, Firsâf köyünde Siirt yolu üzerinde metfun bulunan Şeyh Őerefî'nin soyundandır. Şeyh Muhammed Kâzım, "babam Şeyh Şerafeddin'den duyduğuma göre Şöyle beyanda bulunmuŐtur: Şeyh Şeref, kardeşleri

---

¹⁶ Aydın, *a.g.e.*,22.

Şeyh Mahmûd ve Şeyh Ahmet ile amcası oğlu Şeyh Halef (Siirt'te kendi adıyla anılan camide metfundur.) ile birlikte Bağdat'tan gelerek Diyarbakır'ın Hazro ilçesine yerleşmişlerdir. Oradan da Şeyh Halef Siirt'e, Şeyh Şeref ise Firsâf köyüne yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Kabri de vefat etmiş olduğu Firsâf köyündedir. Şeyh Mahmûd ve Şeyh Ahmet ise Erbin köyüne yerleşmişler ve orada vefat etmişlerdir.¹⁷

Babası Şeyh Şerafeddin gönüllü asker toplayıp binbaşı rütbesiyle Erzurum tarafına savaşa gitmiştir. (1336/1918) Savaş bitinceye kadar vazifesine devam etmiştir. Savaş esnasında dokuz yaşında olan oğlu Muhammed Kâzım'ı yanına çağırmıştır. Kendisi ve askerleri Bitlis'e bağlı Hor köyünde iken oğlu yanlarına gitmiş, yanlarında bir müddet kaldıktan sonra onu Siirt'e geri göndermiştir.¹⁸

Annesi rahmetli Fadile Hatun, Şeyh Mahmûd'un kızıdır. Şeyh Mahmûd kerametleri ile meşhur Hamzevî ve Hâlidî olan Kâsım'ın oğludur. Hamzevî nisbesi Şeyh Hamza Kebirî soyundan, Hâlidî nisbesi de Hâlid bin Velîd'in soyundan olduğu içindir. Şeyh Mahmûd ve babası Şeyh Kasım ise, dedesi Şeyh Muhammed el-Hazin'in halifeleridir.¹⁹

Şeyh Muhammed el-Hâzin Nakşibendî Tarikatı icâzetini, Şeyh Osman et-Tavilî'den (1195-1283/1780-1866) almıştır. Şeyh Osman da Mevlânâ Hâlid Zülcenaheyn'den almıştır. Mevlânâ Hâlid Bağdadî. (1193/1779) Süleymâniye'ye bağlı Karadağ nahiyesinde doğmuştur. Kendisi 3.halife Hz. Osman (r.a)'ın soyundan Pir Mikailoğullarından Hüseyin oğlu Ahmet'in oğludur. (1242/1826) yılında veba hastalığından Şam'da vefat etmiştir. Şeyh Osman Tavilî, kendisi ve çocukları seyyitliği iddia etmedikleri halde, baba tarafından Hüseyinî, Anne tarafından ise Hasenî idi.²⁰

---

¹⁷ Aydın, *a.g.e.*, 19.

¹⁸ Aydın, *a.g.e.*, 22.

¹⁹ Aydın, *a.g.e.*, 20.

²⁰ Aydın, *a.g.e.*, 21.

1.2. Tahsili

Şeyh Muhammed Kâzım çocuk yaşta ilim öğrenmeye başlamış, hayatını ilim öğrenip öğretmekle geçirmiştir. Muhammed Kâzım yedi yaşında iken dedesi Şeyh Mahmud'un cübbesi altına girer, birlikte camiye giderlermiş. Bir keresinde dedem Şeyh Mahmud "el-Ğaşiye" suresinin tefsirini yaptı ve ondan aldığım hazzı hayatım boyunca unutamadım diye söylemiştir.²¹

Kur'ân-ı Kerim'in bir kısmını Telle-e câmii'nde Hocası Hacı Mahmud'un yanında okumuş. Zekânın zirvesinde bir çocuğu, Kehf sûresini bitirdikten sonra hocası ona sabah bir hizip akşam bir hizip okutmaya başlamıştı. Allah'ın kerem ve lutfuyla, Kur'ân-ı Kerim'i Merhum Hocası Şeyh Yûsuf el-Hamzevi ve oğlu Şeyh Atâ'nın yanında hatmettikten sonra dayıları tarafından iptidai mektebine, sonra da idadî mektebine gönderilmiştir. Okuldaki hocalarından bazıları; milletvekili Molla Hulki Efendinin kardeşi Hacı Cemil Efendi ve Şeyh Hatip oğlu Şeyh Cemâl, Şeyhu'l-Kurrâ Molla Mahmûd Zemî ve Molla Abdullah idiler.

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra babası ile birlikte köyleri Firsâf'a gidip ilim tahsiline başlamıştır. Babasının yanında ilk olarak okuduğu fıkıhtan *Zübd* metni ile Şeyh Sadi Şîrâzî'nin *Gülistan* adlı kitaplarıydı. Babasının yanında okumaya devam etmiş, Şeyh Ahmed-i Hânî'nin Kürtçe-Arapça manzum bir sözlük olan *Nûbihara Biçûkan*'ın yanı sıra inanç esaslarının bir özeti mahiyetinde olan *Akide* risalesi ve Arap dilinde kelime biliminin bir özeti olan sarf kitabı "*İzzi*"yi okumuştur. *İzzi* kitabını okurken, ancak birkaç yıl sonra okunacak olan *Sadini* kitabını mütalaa eder zekâyâ sahip olduğu söylenir. Siirt'teki ilim talebeleri, onu zekilerin en yüksek tabakasından sayarlardı. Onu Zeki adıyla "Ya Zeki" diye çağırırlardı.²²

Avâmil-i Birgivi, *Zurûf* ve Molla Yûnus'un *Terkib* adlı kitaplarını okuyup ezberledikten sonra, *Şerhu'l-Muğni* kitabını okuyup, *Muğni* metnini ezberlemiştir. Genellikle geceleyin ezberlediği *Muğni* metinlerinin mânâsını düşünerek okurdu. Mânâsını çıkaramadığı kelimeleri karanlıkta evinin avlusundaki bağ kapısına yazardı. Sabahleyin gider kapıya yazdıklarına bakar ve mânâlarını anlamak için

²¹ Aydın, a.g.e. 22.

²² Şeyh Muhammed Kâzım, *Cevâhiru'l-Ûlumi'l-Kâzimiyye*, 2. baskı, 4.

Şerhu'l-Muğni''ye müracaat ederdi. Bundan sonra babası sürekli onu yanında bulundurur gittiği her yere beraberinde götürürdü. Ayrıca sohbetlerine hep iştirak ederdi. Bu onun için süluktu. Babasının yanında *Sadini* kitabına kadar okumuştur. Babası ona *Cami* kitabını okuttuktan sonra, "Sana ders verebilecek kabiliyette hoca göremiyorum" demiştir.²³

Sonra Siirt'e dönüp, *Hallü'l-Meâkîd* ve *Sadullah el-Kebir* kitaplarını Fahri Medresesi müderrislerinden Molla Halil'in torunu, Molla Mustafa'nın oğlu büyük âlim Molla Hamid'in yanında okudu. Sonra Şirvan'a bağlı İskambo köyüne gidip *Molla Câmî* kitabını, Şeyh Derviş'in oğlu Şeyh Abdurrahim'in yanında okumuştur. Daha sonra eve dönüp merhum babasının yanında *Hisamkâti* kitabının şerhi olan *Muhyiddin*, *Risâletu'l-Vadih*, *Muğnittullâb*, *Fenârî*, *Kavl-i Ahmed* ve *İsaâmu'l-İstiare* kitaplarını okumuş. Sonra Halenze (Bağtepe) köyüne gidip Hacı Bazit Medresesinde meşhur Molla Halil'in torunu Molla Mustafa'nın oğlu, Molla Hasan oğlu müdakkik üstad Molla Abdülhakim'in yanında *Mir Ebu'l-Feth* kitabını okudu.²⁴

1925'te Palo'lu Şeyh Said hadisesi vaki oldu. Babasının emri ile eve döndü ve tahsiline ara vermek zorunda kaldı. Babası devlet işleri ile meşguldü. Halkı devlete itaat edip, isyan çıkartmamaları için irşâd ediyordu. Halktaki silahları toplatıp devlete teslim ediyordu. O zaman Siirt'te Fırka komutanı Ali Bey'di. Sonra devlet işlerini düzenlemek üzere, Kâzım Paşa geldi. 12 Ramazan 1342/ 11 Mart 1926 günü devlet, ilk olarak Şeyh Şerafeddin ile yeğeni Şeyh Zeynelâbidîn'i, sonra da kardeşleri Şeyh Abdullah ile Şeyh Nureddin'i İzmir'e sürgüne gönderdi. Oradan da Konya'ya intikal ettirilip orada ikâmete emrolundular. Yalnız nüfuz sahibi oldukları için sürgüne gönderilmişlerdi.²⁵Şeyh Muhammed Kâzım babasının emri üzerine aile ile birlikte Konya'ya gelmesini istedi. 1927 senesinde Aile ile birlikte bir yıl Konya'da kalmıştır. Konya'da iken babasının yanında *Muhtasaru'l-Meânî* ile *Şerh-i Akaid-i Neseî* kitaplarını okudu. Daha sonra Köyleri Firsâf'a döndüler. Döndükten sonra babasının yanında *Cem'u'l-Cevâmî'* şerhinden bir kısmını ve İbn Hacer'in *Tuhfe* adlı kitabını Üstad Molla Muhammed Said İbn-i Molla İlyas'ın yanında okudu. Yine

---

²³ Aydın, a.g.e. 4.

²⁴ Aydın, a.g.e. 5.

²⁵ Aydın, a.g.e, 6.

babasının yanında *Senûsiyye*, *Bedu'l-Emali*, *Makâmatü'l-Harirî* ve *Fethu'l-Muîn* kitaplarını okumuştur.²⁶

Okuduğu eserlerden tahmini olarak 7500 satır kadar metin ezberlemiştir. Bunlar:

- a) **Sarftan:** *Kürtçe Tasrif*, *İzzi*, *Merah*'ın bir kısmı, eş- *Şafiye*'nin büyük bir kısmı.
- b) **Nahivden:** *Zuruf*, *Terkib*, *Muğni*, *Sutur*, *Kavâidü'l-i'rab*, *İzhar*, *Elfiye* ve *Molla Halil'in Kafiyesi*.
- c) **Mantıktan:** Molla Halil'in *İsagoji*'si ile *Şemsiyye*'den çıkardığı kayıt ve ta'likler.
- ç) **Edebiyattan:** *El-Gelenbevi*, *Ukûdu'l-Cinan*, *Cevâhiru'l-Meknûn*.
- d) **Fıkıh ve usûlden:** *Cem'u'l-Cevâmi* metninin beşinci kitabına kadar.
- e) **Akâidden:** *Senûsiyye*, *Cevheretü't-Tevhîd* *Bed'u'l-Emâli*.
- f) **Hadîsten:** *Bülûğu'l-Meram* (700 hadis ihtiva eder) ve *Nevevî'nin Hadîsu'l-Erbain*'i.

Şeyh Muhammed Kâzım zeki olduğundan bir metni üç defa okuyup tekrarladığında ezberlerdi. Elfiye'den 25 beyit'i üç defa okuyup tekrarladıktan sonra ezberlediği kaydedilir.²⁷

1.3. İrşâd Faaliyeti

1936 yılında Şeyh Muhammed Kâzım ile kardeşi Tâceddîn, Babaları Şeyh Şerafeddin'in emri ile köyleri Salamas'a yerleşip, bir sene sonra Sinep (Çatılı) köyüne yerleşmişlerdir. Merhum Hacı Bedreddin'in evinde iki sene kalmışlardır. Sonra Hacı Bedreddin Şeyh Muhammed Kâzım'a bir ev arsası vermiştir. O arsada bir ev yapıp oraya taşınmış ve ilim talebelerini okutmakla meşgul olmuştur. Üç sene sonra da (1940 yılında) Muş ovasındaki Hasköy ve Kırtakum köyüne imam olarak gitmiş, Taceddin Ağanın evinde kalmış, sonra da Sûfî Cindi'nin evine taşınmıştır.

²⁶ Aydın, a.g.e, 7.

²⁷ Aydın, a.g.e, 7.

Köy halkı onlara imâm evi yaptıktan sonra imâm evine yerleşmişlerdir. Kırtakum köyünde bir yıl kalmış, köy halkı tarikat'aintisâp edip, cemâate mülâzım olmuştur. Dini konularda köy halkına gerekli dini bilgileri öğretmeye gayret göstermişlerdir.²⁸

Bu sırada Kırtakum köyünün yakınında bulunan ve Bidri aşiretinin yaşadığı Norşin'e gidip gelmeye başlamış. Nisbeten büyük sayılan bu köyde mescit olmadığı için köye bir mescit yapmaya karar vermiştir. Bidri Aşiretinin ağası Selim Ağa, Şeyh Muhammed Kâzım'ın yanına gidip Köy halkının kendisine çok ihtiyaç duyduğunu söyleyip köylerine taşınmalarını rica etmiştir. Gelmemeleri durumunda kıyamet günü kendilerinden davacı olacağını söylemiştir. Bu davet üzerine Şeyh Muhammed Kâzım evini Muş'un Hasköy'üne taşımıştır. Hasköy'de de mescit olmadığından yeni bir mescit inşa etmiştir. Akabinde Hasan Ağa'nın caminin yanındaki evine taşınıp mescitte namaz kılmaya başlamıştır. Daha önce köyde mescit ve cemâat olmadığından köy halkı çok olmasına rağmen sadece üç kişinin Fatiha sûresini bildiği aktarılmaktadır. Bundan dolayı köylülere Fatiha, Tahiyât ve diğer dini bilgileri öğretmeye başlamış, öğrenenlerin isimlerini de not almıştır.²⁹

Şeyh Muhammed Kâzım Suudi Arabistan'a yedi defa hac, iki defa ise umre yapmıştır. 1966 yılında İran'ın Sanendeç şehrinde Şeyh Muhmmmed Bahaddin'den hilâf eticâzeti, 1988 yılında Bağdat'ta Şeyh Osman Siraceddin et- Tavili'den de halifelik almıştır. Yurt içi seferlerini bir talebe eşliğinde, kitapların konulduğu heybe ile birlikte kâh at sırtında kâh yürüyerek yapardı. Arabanın gidebildiği yerlere de araba ile giderdi. Vardığı köye ilk olarak cami varsa camiye, yoksa bir eve giderdi. Bulunduğu yere gelen köylülere dini bilgiler, abdest, namaz öğretir, onlara vaaz ederdi. Öte yandan onlara tövbe verir, sorulan sorulara da cevap verirdi. Köy halkı arasında küs olanları barıştırır, hastaları ziyaret eder ve taziyelere katılırdı. Akabinde başka köylere gidip onların sorunlarıyla ilgilenir, onları irşad ederdi. Ayrıca mümkün olduğu kadar bölgeyi gezer halkın derdine derman olmaya çalışırdı.³⁰

---

²⁸ Aydın, *a.g.e.*, 26.

²⁹ Aydın, *a.g.e.*, 26-27.

³⁰ Aydın İle Röportaj (26.11.2018)

1.4. Kişiliği ve Ahlaki Yönü

Şeyh Muhammed Kâzım'ın ahlâkı, Hz. Peygamberimizin (s.a.v) ahlakı gibi olduğu söylenirdi.

Peygamberimizin (s.a.v) müekked ve gayri müekked olan sünnetlerine ittiba ederdi. Yaşı sekseni aştığı ve ayaklarından şikâyet ettiği halde, dergâhtan, oturdukları dördüncü kata çıktıktan sonra, sehven sol ayakla merdivene çıktığını hatırlayınca, dördüncü kattan birinci kata inip tekrar sağ ayakla merdivenleri çıkmışığı söylenmektedir. Yine elbisesini giydiren kişinin sol kolu uzattığını görünce; “Her kim sana sol kolunu uzatarak elbiseni giydirmek isterse ona, sağ kolu uzat diyerek” kişiyi eğitmedeki ahlaki yönünü ortaya koymuştur.³¹

Bedenî olsun malî olsun, bütün ibadetlerinde sünnete mutlak olarak uyar, terk edilen bir sünnet olsa dahi onu ihya eder ve müridlerine de tavsiye ederdi. Örneğin; sabah namazının sünnetinden sonra, sağ omuz üzerine uzanma sünneti terk edilmişti. Nitekim bugün birçok sünnete bağlı uygulamalar onun nasihat ve tavsiyeleri ile yeniden hayat bulmuştur. Kendileri insan, hayvan ve dolayısıyla bütün mahlukat'a çok şefkat duyardı. Kendine bir hayvanın uçuruma yuvarlandığı, bulunduğu yerden çıkarılmasının çok zor olduğu ve hayvanın sürekli çırpındığı kendisine anlatıldıktan sonra o gün, akşam yemeğini yiyemediği gece uyuyamadığı söylenmektedir.³²

Bütün Müslümanları kardeş, talebelerini de birer evlat gibi görür onlarla öyle muamelede bulunurdu. Dünyada Müslümanların çektiği bir dert varsa, aynı derdi kendisine dert edinirdi. Onun içindir ki günlük hayatta yaşanan nahoş olaylar bazen kendisine iletilmezdi. Oldukça cömertti. Çoğu zaman yemeğini misafirlere gönderir, kendisi aparatif şeylerle yetinir ve bunu misafirlere hissettirmezdi. Çocuk ve fakirleri çok sever, onlarla oynardı. Fakirler'i boş göndermezdi. Oldukça mütevazî bir gönle sahip olmasına rağmen, dine karşı muhalif bir şey gördüğünde bir o kadar da heybetliydi.³³

---

³¹ Aydın İle Röportaj (26.11.2018).

³² Aydın ile Röportaj (26.11.2018).

³³ Aydın İle Röportaj (26.11.2018).

İslâm'ı her zaman en güzel üslup ile anlatırdı. İslâm'ı tebliğ ederken muhatabının daha büyük günaha girmemesi için çok özen gösterirdi. Bunun için İslâm'ı devamlı ihlâsla, yumuşaklıkla ve ikna ederek anlatmaya çalışırdı. Kendi nefsi için kimseye kızdığı olmamış, ancak İslâmî emirlere karşı gelindiği zaman veya İslâm adına yanlış fetva verenlere şiddetle karşı çıkmış ve İslâmî emirlerin koruyucusu olmuştur. Yeryüzünde hiçbir Müslüman'ın incinmesini istememiş devamlı kendilerine hayrı dilemiştir. Devamlı hoşgörü ve bağışlamayı tavsiye etmiştir. “İyiliği yaratan Allah'tır. Şahıs bu işte ancak bir vesiledir. Yine halktan bir kötülük gördüğünüzde kendi nefsinizden bilin ve tövbe edin. Çünkü onu musallat eden Allah'tır.”³⁴derdi.

Şeyh Muhammed Kâzım'ın bölgede ne kadar çok sevildiğini, ona değer veren âlimler'in bu muhabbeti ifade etmek için onun için haklarında –henüz hayatta iken- yazdıkları methiyelerden ve vefatından sonra kaleme aldıkları mersiyelerden de görmek mümkündür.³⁵

1.5. Tasavvufi Yönü

Şeyh Muhammed Kâzım, dünyaya geldiğinde, babası Şeyh Şerafeddin (k.s.) o anda okumakta olduğu Mesnevi kitabının arkasına, “Allah onu visale erenlerden eylesin.” notunu düşmüştür. Şeyh Kâzım'ın Kur'an'dan sonra okuduğu ilk kitap Sadi Şirazi'nin *Gülistan* adlı eseridir. Bu eseri okumaya başladığında kitabın arkasında kendi el yazısı ile “Allah bizi oyun ve hevâdan (nefsin arzularından) korusun” ibaresini yazmıştır. Hayatı ile ilgili yazmış olduğu hal tercümesinde, “dokuz yaşından itibaren babasının sohbetlerine mülazım olduğunu, bu durumun kendisi için bir sulûk olduğunu” belirtmektedir. Ayrıca tasavvuf, dünya'da ahiret'i yaşamaktır. Tarikat ise şeriat'ın hadimidir. Allah'ın veli kulları olmak için ilim sahibi olmak

---

³⁴ Aydın, *a.g.e.*, 16-17.

³⁵ Hamd-u sena eyleyeyim, sığmasın dehr-ü zamana
O Kadir-i mutlak için ve hem Vahid-i sübhana
En eşmel salat-ü selâm, olsun Habib-i mennana
Ehli beyti güzîdiye, cümle Ashabı zışana). B.k.z. Kâzım el-Halidi (Aydın), *Mecmuatu'l- Kasaid fi Medh-i Fedaili'sh Şeyh Muhammed Kâzım*, 62-63.

lazımdır. Zira cahil kişi velayet makamına ulaşamaz.³⁶Şeklindeki cümleler sık sık kullanırdı.

Şeyh Kâzım'a göre, dünya bir deniz gibidir. İnsanda bir gemi. Geminin susuz yüzmesi mümkün değildir. Fakat çok az olsa dahi suyun geminin içine sızması gemiyi batırabilir. Âhiret'e ulaşacak herkesin dünya üzerinde yüzmesi kaçınılmazdır. Şayet bu su (yani dünya sevgisi) insanın kalbine sızarsa kalbi batırır, insanı helak eder. Kalbine girmediği müddetçe, az olsun çok olsun dünya malının varlığı insana zarar vermez. Yediğimiz dünya, insanın kalbine yerleştiğinde, onu Allah yolundan alıkoyar. Tasavvuf, çalışmaya, terakkiye (ilerlemeye) mâni değildir. Önemli olan, kişinin kalabalık içinde olmasına rağmen kalbinin yalnız Allah'ın zikri ile dolu olmasıdır. Kalbimizin Allah'a, ellerimizin de dünyaya verilmesi lazımdır. Eldeki dünyayı kalbimize yerleştirdiğimizde, kendisi yok olacağı gibi, bizi de helak edecektir. Tasavvuf ihlâs anlayışına dayanır ve kalbi kin, haset, kıskançlık, gurur, su-i zan, riya, kibir, dünya sevgisi gibi kötü sıfatlardan tasfiye etmek ister. Öte yandan zühd, takvâ, tevekkül, tevfid ve ihlâs gibi İslam'ın zuhuru ile doğmuş ve sistemli bir şekilde geliştirmiş olan güzel sıfatlarla da süslemek ister.³⁷

1.6. İlmî Yönü

Şeyh Muhammed Kâzım ders verirken talebeleri, yerde diz üstünde, edeplince karşısında otururdu. Besmele, hamdele ve salveleden sonra ders vermeye başlardı.

Derste ibareyi kendisi okur ve manalandırırdı. Çok zor olan ibareler bile, onun okuyuşundaki manevi berekettten olsa gerek kendiliğinden çözülüyordu. Anlaşılmayan yeri bıkmadan birkaç defa tekrarlamaktan geri kalmıyordu.³⁸

Dersi anlamayan talebenin ses çıkarmamasına veya “anladım” diyerek dersi geçiştirmesinden çok sıkılırdı. Bazen dersin arasında talebenin anlayıp anlamadığını yoklamak için okunan ibarenin manasını sorardı. Bazen de ibarenin düzgün okunabilirliğini yoklamak içinde ibare okuturdu. Yani derste ağırlık verdiği iki

---

³⁶ Muhammed Kâzım Aydın el-Halidi en-Nakşibendi Paneli, İstanbul, 34.

³⁷ Aydın, *a.g.e.* 13-14.

³⁸ Aydın ile Röportaj (26.11.2018)

önemli husus vardı: Birincisi, İbareyi düzgün okuyabilme, İkincisi, İbareye mana verebilme.

Derste okunan konu ile ilgili önem arzeden şerh, haşiye veya nükteler varsa, onlara değinmeden dersi kesinlikle bitirmezdi. İbareleri normal bir ses tonu ile oldukça hoşça giden bir uslûp ile okurdu. Mümkün olduğu kadar dersi kesmezdi.³⁹

Ona göre islam'ın fetvâ kaynağı, Kur'ân-ı Kerim, hadis-i şerif, kıyas ve icmâ-ı ümmettir. Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler Arapçadır. Müçtehit imamlar bu kaynaklardan İslam fikhını derleyip, sonra gelenler de aradıkları meselelerin cevaplarını bu müçtehit imamların yazdıkları fikh kitaplarında aramalıdır.

Şeyh Muhammed Kâzım'ın hocaları onun için, Zamanın tüm âlimlerini aşacak kabiliyette olduğunu söylemişlerdir. Yirmi üç yaşına kadar Arap dili grameri (sarf ve nahiv), edebiyat, mantık, fikh, tefsir, hadis ve i'tikad konularında eğitimini tamamlamış, yirmi beş yaşından sonra farsça, cebir ve hendese konularında özel mütalaasıyla ihtisas kazanmıştır. İlmî öğrenmeye başladığı andan itibaren vefat ettiği zamana kadar talebe okutmaya meşgul olmuştur. Şeyh Muhammed Kâzım ilim icâzetini babası, seydası, Şeyh Şerafeddin'den almıştır.⁴⁰

Şeyh Muhammed Kâzım birçok ilimde ihtisasa sahip bir âlim idi ve bunu dersleriyle ispat etmiştir. Ayrıca fikhî bir meselede hüküm verdiği daima en kuvvetli fetvaya binaen hüküm vermiştir. Zayıf bir kavle ile fetva verdiği görülmemiştir.⁴¹

1.7. Evliliği

Şeyh Muhammed Kâzım iki evlilik yapmıştır. Bu iki evlilikten yedi erkek yedi kız toplam on dört çocuğu olmuştur. Siirt'in Halenze mahallesinde ikamet eden Hacı Ahmet Ağa'nın kızıyla evlenmiştir.

---

³⁹ Aydın ile Röportaj (26.11.2018)

⁴⁰ Aydın, *a.g.e.* 12

⁴¹ Aydın, *a.g.e.*, 13.

Erkek çocuklarının isimleri şöyledir:

- 1-) İsamiddin (Hâlâ hayattadır.)
- 2-) Şeyh Muiniddin (Hâlâ hayattadır.)
- 3-) Muhammed Asım (Hâlâ hayattadır.)
- 4-) Muğisiddin (Hâlâ hayattadır.)
- 5-) Muhammed Metin (Hâlâ hayattadır.)
- 6-) Muhammed Mekin (Hâlâ hayattadır.)
- 7-) Muhammed Arif (Hâlâ hayattadır.)

1.8. Hocaları

- 1) Hacı Mahmud
- 2) Yusuf el-Hamzevî
- 3) Şeyh Atâ
- 4) Şeyh Şerafeddin
- 5) Molla Hamid'in
- 6) Molla Abdurrahim
- 7) Molla Abdulhakim'in yanında okumuştur.⁴²

1.9. Talebeleri

Şeyh Muhammed Kâzım ilim öğrenmeye başladığı andan itibaren talebe yetiştirmeye başlamış, Hasköy'den Siirt'e gidip ilim tedrisi ile Müslümanlara nasihate devam edip bir müddet Şeyh Halef Camiinde, sonra da Şeyh Said Camii ile Dinari ve Hiznevi Camilerinde ilim tedrisi vermiştir. Daha sonra Kâzımiyye medresesini kurup ilmî faaliyetlerde bulunmuş, çok sayıda talebe okutmuş bu okuttuğu talebelere fazla sayıda âlim yetiştirip bunlardan on sekizine icâzet (diploma) vermiştir. İcâzet verdiği talebeleri şunlardır:

---

⁴² Aydın, *a.g.e.* 24.

- 1) Hüsameddin (Şeyh Muhammed Kâzım'ın oğlu)
- 2) Muiniddin(Şeyhin oğlu)
- 3) Halenzeli Bedevi Molla Enis (sağ)
- 4) Halenzeli Molla Abdurrahman
- 5) Molla Muhammed Fadıl
- 6) Verkanıslı Ömerî Molla Zeki
- 7) Tom köyünden Molla Suat
- 8) Düderi Aşiretinden Molla Beşir
- 9) Persinkli Şeyh Kasım oğlu Şeyh Cami oğlu Molla Şemseddin
- 10) Amcaoğulları Şeyh Nadir oğlu Molla Süleyman
- 11) Şeyh İbrahim oğlu Molla Nusreddin
- 12) Siirtli Molla Murad
- 13) Alensli Molla Abdurrahman
- 14) Mutkili Molla İzzeddin
- 15) Dar Geçit'ten Molla Tahir
- 16) Molla Abdulvehhab'a da ilim icâzeti vermiştir. Bu hocaların tamamı

müdürlük yapmış ve talebe okutmuşlardır. Bu hocalardan bir kısmı vefat etmiş bir kısmı da Kâzımıyye medresesinde ve Muş'un Hasköy ilçesinde eğitime devam etmektedirler. Bunlar fetva verecek güçte âlimlerdir.⁴³

1.10. Şeyh Muhammed Kâzım'ın Hilâfet İcâzeti Verdiği Halifeler

- 1) Şeyh Cami el-Persinki oğlu Molla Şemseddin
- 2) Şeyh Muhammed İhsaneddin el-Bufavi
- 3) Molla Muiniddin

1.10.1. Şeyh Muhammed İhsaneddin el-Bufavi

01/01/1947 yılında Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Dereyanı Köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hüseyin Hüsnü, anasının adı Atiye dir.

---

⁴³ Aydın ile Röportaj (26.11.2018)

Babası Hüseyin Hüsnü Mardin'in sayılı ilim adamlarından olup oldukça aydın bir kişiliğe sahipti. İlk ilim tahsilini altı yaşında iken babasının yanında okumaya başlar. İki ay gibi çok kısa bir süre içinde Kur'an-ı hatmetmesi babasının dikkatini çekmiştir. Arabî ilimlere olan yatkınlığı askerlik çağına kadar sürecek olan ilim hayatının başlamasına vesile olmuştur. Hocası Molla Abbas'ın (Kızıltepe) yanında uzun süre ilim tahsilini devam ettirmiştir. Daha sonra Batmanda Molla Fahreddin Yıldız (k.s.)yanında kalan tüm ilim tahsilini tamamlayarak icâzetini aldı. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi. İlim tahsili sırasında Şeyh Seyda'ya (k.s.) (Cizre) bağlanarak tarikat basamaklarını hızla tırmanmış, Şeyh Seyda'nın (k.s.) vefatından sonra Şeyh Muhammed Nurullah'ın (k.s.) yanında ilim ve tarikat hizmetlerine devam etmiştir. Daha sonra ise Şeyh Muhammed Nurullah elim bir kaza sonucunda vefat etmesiyle beraber kendisine keşfen Siirt'te ikamet eden (merhum şeyh Şerafeddin k.s. oğlu) Şeyh Muhammed Kâzım'a (k.s.) bağlanması emredildi. Emre itaat ederek Şeyh Muhammed Kâzım'ın (k.s.) elinden hilâfet icâzeti aldı.12 Ocak 2007 Cuma sabahı saat sekiz sularında Rahmet-i Rahmana kavuşmuş ve doğduğu köye (Kayadere Köyü'ne/Bafava) nakledildi.⁴⁴

1.10.2. Şeyh Cami el-Persinki oğlu Molla Şemseddin

Molla Şemseddin Muş'un Norşin (kırköy)'de doğmuş. Şeyh Muhammed Kâzım'ın babası Şeyh Şerafeddin okutmuş, Şeyh Kâzım'ın yanında okumuş, hem talebesi hemde naibidir. 1987 yılında Norşin'in kırköyünde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁴⁵

1.10.3. Oğlu Şeyh Muiniddin Aydın

Zamanın mürşidi Şeyh Muhammed Kâzım'ın oğludur. 31 Aralık 1955 tarihinde Muş'a bağlı Hasköy'de doğmuştur. 1958'de dedesi Şeyh Şerafeddin'in vefatı üzerine babası Şeyh Muhammed Kâzım irşâd vazifesini ifa etmek için Siirt'e taşınmıştır. Şeyh Muiniddin, Kuran-ı Kerim'i Seyyid Abbas er-Ravvas'ın yanında öğrenmiş ilkokul ve İmam – Hatip okulunu ise Siirt'te okumuştur. Bunların yanında babası Şeyh Muhammed Kâzım'dan da medrese ilimlerini tahsil etmiştir.

⁴⁴<https://ihsanuelbafavi.tr.gg.10.03.2019>.

⁴⁵ Beşir Demirel ile Röportaj, 20.11.2018.

Sarf ve nahivden: *Binâ, İzzi, Avâmil-i Birgivî, Avâmil-i Cürcânî, Zurûf, Terkiib, Şerhu'l-Muğni, Şerhu'l-Ecrûmiyye, Sadinî, Sadullah-ı Kebir, Hallül'l-Me'âkid, Şerhu'l-Katr, Molla Cami, İsâmü'l-Vâdih.*

Fıkıh ve usûlden: *Beycûrî, İânnetü't-Tâlibîn, Muğni'l-Muhtâc, Havâşî, Cemu'l-Cevâmi'; Tuhfe'den bir miktar ve Ferâiz Risâlesini okumuştur.*

Hadisten: *Sahih-i Buhari, Tacü'l-Usûl*

Akaiden: *Senusiyye, Şerhu'l Akâid, Şerhu's-Şemsiyye.*

Mantıktan: *Muhyiddin fi'l-Mantık, Şerhu's-Şemsiyye.*

Belâgatten: *İsamü'l-İstiare, Muhtasaru'l-Meânî.*

Edebiyat ve dil alanından: *Nûbihara Biçûkan, Arapça ve Kürtçe Mevlid, Makamatü'l-Harîrî, İbnü'l-Fârız'ın Dîvânî, er-Risâletü'l-Vâdîha.*

Cebirden: *Hesap Risâlesi.*

Tecvidden: *Karabaş Tecvidi.*

Tefsirden: *Tefsir-i Kâdî, Celaleyn Tefsiri.*

Tasavvuftan: *Nehcü'l- Enam, el-Hikemü'l-Atâiyye* adlı kitapları okumuştur.

Şeyh Muiniddin, okuduğu bu ilimlerden sonra seydası mürşidi ve babası Şeyh Muhammed Kâzım'ın yanında 1978 yılında İcâzet almaya layık görülmüştür.

1977 yılında Cerrah Camiinde İmam Hatiplik görevine başlamış, 1978-1979 yıllarında Siirt Eğitim Enstitüsü'nde okumuş, 1981 yılında ise askerlik görevini Burdur'da kısa dönem olarak yapmıştır.

Kâzımıyye Medresesinde Müderrislik görevine halen devam eden Şeyh Muiniddin Aydın, 2006 yılında İmam Hatiplik görevinden emekli olup, babası Şeyh Muhammed Kâzım'ın ölüm tarihi olan 1996'dan bu yana tasavvuf ve tarikatla iştigal etmekte, dergâhta ikindi ve yatsı namazlarından sonra emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker gereği irşâd ve sohbetlerine devam etmektedir. Ayrıca yılın belirli dönemlerinde Batman, Muş Hasköy, Adana, Mersin, Gaziantep, İstanbul gibi

şehirlere giderek müridleri ile buluşur. Halen tarikatının Hâlidî Osmanî Hazinî kolunu temsil eden Şeyh Muiniddin, belli bölgelere dağılmış müridlerine irşâd vazifesinin yanında bölgesinde toplumsal huzur ve sükûnet için yoğun bir şekilde çalışmaktadır.⁴⁶

1.11. Tarikatı

Şeyh Muhammed Kâzım Nakşibendiyye tarikatı'na mensuptur. Muhammed Bahâuddin Nakşibend Buhârî (ö. 791/1389) tarafından kurulan Nakşibend, “nakş” ile “bend” kelimelerinden türemiş bir sıfattır. Nakş, bir şeyi bir yere işlemek, nakşetmek, mühür gibi kazımdır. Bend, Farsça bir isim olup bağ, kelepçe, bent, kemer gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁷Hoca Bahâeddin'in “Nakşibend” adı ile anılması şöyle izan edilir: Babası muhtelif işler yapan bir tüccardı ve babasının yanında çalışan çocuklar vardı. Küçük yaşta olan Hoca Bahâeddin halı dokuyan çocuğun yerine oturup mekiği iki defa hareket ettirdi. Kendiliğinden çalışmaya başlayan mekikle bir saatte bir aylık iş ve güzel desenler meydana geldi. Bunu gören hizmetçi çocuk Bahâeddin'in babasına anlattı. Babası da oğluna “sen nakşibend olmuşsun” diye iltifat etti. Hoca Bahâeddin'in “Nakşibend” lakabına nisbetle, tesis ettiği tarikata sonraları Nakşibendiyye adı verilmiştir.⁴⁸

Şeyh Muhammed Kâzım ilmi icâzeti ile birlikte, Nakşibend-i Aliye tarikatının icâzetini de babası Şeyh Şerafeddin'den almıştır. İran'ın Senendec köyünde Şeyh Osman-ı Sirâceddîn-i Evvel'in torunu Şeyh Hüsameddin'in oğlu Şeyh Bahaeddin'in sohbetinde bulunmuş. 20 yıl sonra da 1987'de Şeyh Osman Siraceddîn-i Sâni İstanbul'a gelmiş ve yine Şeyh Muhammed Kâzım sohbetlerine müşerref olup, Şeyh

---

⁴⁶ Aydın ile Röportaj (26.11.2018)

⁴⁷ www.naksibendiTarikati.com (20.03.2019)

⁴⁸ Necdet Tosun, *Şâh-ı Nakşibend Hazretleri*, Nasihat Yay, Ankara, 2015, 11. “Nakşibendiyye, kurucusu Şâh-ı Nakşibend zamanından itibaren artarak yaygınlık göstermiş, Türkistan, Anadolu ve Hindistan'a kadar yayılan ve en yaygın tarikat konumuna yükselmiştir. Nakşibendilikte tarikât âyinine “Hatm-i hâcegân” denilir ve gizliliğe riayetle icrâ edilir. Tarikattan olmayanlar Hatm-i hâcegân'a alınmaz.”(Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatları ile Tasavvuf Ve Tarikatlar*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2016, 260-61).

Osman Siracedîn-i sâni İstanbul'da kaldığı sürece yanına gidip gelmiş, 1989 yılında ise Bağdat'a yanına gidip sohbetlerinde 10 gün kalıp kendisine Nakşibend-i Aliyye tarikatında irşad ile müridlere zikri telkin etmeye icâzet verip, kıymetli giysiler vermiştir. Şeyh Muhammed el-Hâzin (k.s) vefat ettiğinde 12 oğlu vardı. Bütün çocuklarına Nakşibendî tarikatında icâzet vermiştir. Kendi yerine naibi olarak büyük oğlu Şeyh Fahreddin'i tayin etmiş, vefatından sonra yerine kardeşi Şeyh Sadeddin geçmiş, vefatından sonra yerine kardeşi Şeyh Muhammed Şerafeddin geçmiş, oda kendi yerine oğlu Şeyh Muhammed Kâzım geçirmiştir. Şeyh Muhammed Kâzım Aydın da Nakşibend-i Aliyye tarikatında üç kişiye hilâfet icâzeti vermiş ve onun naibi olarak da oğlu Şeyh Muiniddin devam etmektedir.⁴⁹

Tarikat silsilesi şöyledir.

1. Muhammed Mustafa(s.a.v. ö.10-632)
2. Ebubekir es-Sıddık (r.a. ö.13-634)
3. Selman-i Farisi (r.a. ö.33-654)
4. Kasım bin Muhammed (r.a. ö.102-720)
5. Cafer-i Sadık (r.a. ö.148-765)
6. Ebu Yezid-i Bestami (k.s. ö.261-874)
7. Ebu Hasan el-Harakani (k.s. ö.425-1033)
8. Ebu Ali Farmedi (k.s. ö. 1085)
9. Yusuf el-Hemedani (k.s. ö.535-1140)
10. Abdulhalik el-Gujdevani (k.s. ö. 575-1179)
11. Arif Rivegeri (k.s. ö.616-1219)
12. Mahmud İncir el-Feğnevi (k.s. ö.717-1317)
13. Ali el-Ramitani (k.s. ö. 715-1315)
14. Muhammed Baba Semmesi (k.s. ö.755-1354)
15. Seyyid Emir Kulal (k.s. ö. 772-1370)
16. Muhammed Bahaeddin – Şah-ı Nakşibend (k.s. ö.791-1389)
17. Alaaddin Attar (k.s. ö.804-1402)
18. Yakub-ı Çerhi (k.s. ö.851-1447)
19. Ubeydullah Ahrar (k.s. ö. 896-1490)

⁴⁹ Aydın ile Röportaj (26.11.2018)

20. Muhammed Zahid (k.s. ö.936-1529)
21. Derviş Muhammed (k.s. ö.1562)
22. Muhammed Havecegi (k.s. ö.
23. Muhammed Baki Billah (k.s. ö.1021-1603)
24. İmam-ı Rabbani (k.s. ö.1642)
25. Muhammed Masum (k.s. ö.1599-1668)
26. Muhammed Seyfeddin (k.s. ö.1639-1684)
27. Seyyid Nur Muhammed (k.s. ö. 1722)
28. Habibullah Mahzar (k.s. ö.1781-1195)
29. Abdullah ed- Dehlevi (k.s.) (ö.1240/1824)
30. Mevlana Halid Zulcenaheyn (k.s.) (ö. 1242/1824)
31. Osman-ı Taviavi (k.s.ö.1283-1866)
32. Şeyh Muhammed el-Hazin (k.s.ö. 1308/1890)
33. Şeyh Fahreddin (k.s.ö.1914)
34. Şeyh Muhammed Şerafeddin (k.s.ö.1958)
35. Şeyh Sadeddin (k.s.ö.1919)
36. Şeyh Muhammed Kâzım (k.s.ö. 1996)
37. Şeyh Muiniddin (k.s.) sağ.

1.12. Eserleri

Âlim bir şahsiyet olan Şeyh Kâzım, önemli eserlerde yazmıştır. Bunlardan tespit edebildiklerimiz şunlardır:

1.Cevâhirul Ulum’ il Kâzımiyye

2.Deryadan Damlalar

3.Tasavvuf Risâlesi

4.Münâcât

5.Hac Risâlesi

6.“Dad ve Zı” harflerinin nasıl okunacağı (telaffuz edileceği) hakkında risâle

7. “Müstekmil” namazın şart ve rükünlerini yerine getiren 40 kişi olmadığı zaman (zan etmesi halinde), Cuma namazının taklitsiz kılınmasının caiz olmadığı hakkında risâle

8. Cuma namazının ihtiyacın üstünde camilerde müteaddid kılındığından, öğle namazının iade edilmesinin gerekliliği hakkında Risâle

9.Şia'nın itikâd ve iddiaları hakkında Risâle

10.Farsça dilinin kuralları

11.Kâğıt Paralar Üzerine Bir Risâle.

12.Müridin Takınması Gereken Âdab hakkında Risâle .⁵⁰

1.12.1. Tasavvuf Hakkında Bir Risâle

Müellifimiz Şeyh Muhammed Kâzım bu risâlesinde tasavvufun önemine temas ettikten sonra insanın önündeki manevi engelleri ve bunları gidermenin yollarını altmış madde halinde sıralar. O, şeriat kitaplarına göre insanların batınî ilmî öğrenmelerinin vacip olduğunu ifade etmektedir. İyi ve dürüst kalp sahibi insanların sayısı sınırlıdır. Allah Teâlâ'nın kendisine selim bir kalp nasip etmediği kimselerin bilhassa kibir ve riya gibi hastalıklardan kendilerini muhafaza etmeleri için bilgilenmelerinin gerektiğini dile getirmektedir. Şeyh Muhammed Kâzım Efendinin kaleme aldığı bu risale özellikle tasavvuf ile işigal edenler için özet bir rehber mahiyetindedir.⁵¹

1.12.2. Müridin Takınması Gereken Âdab Hakkında Risâle

Şeyh Muhammed Kâzım hazretleri bu risalede bir müridin şeyhine karşı takınması gereken tutum ve âdâbı açıklar. Risalede niyet âdâbı, râbıta âdâbı, şeyhe hizmet âdâbı, mürşid ile birlikte olduğunda takınılması gereken âdâb, mürşid ile konuşma âdâbı, mürşidin hizmetlerini görürken takınılacak âdâb, mürşidin

---

⁵⁰ Aydın, *a.g.e.*2. Baskı, 193

⁵¹Aydın, *a.g.e.* 151

huzurunda kalbin âdâbı, vird ve hatme esnasındaki âdâb, yaşayış ve nefisle mücahede ettiği esnadaki âdâb vb. hususlar etraflıca beyan edilmektedir.⁵²

1.12.3. Kâğıt Paralar Üzerine Bir Risâle

Günümüzde yaygın olarak kullanılan banknot/kâğıt para ile ilgili fikhî hükümlerin ele alındığı bu risâlede Şeyh Muhammed Kâzım'ın günümüz Müslümanlarının ticarete ilişkin sorunlarına İslami referanslarla cevap bulma arayışının bir örneğidir. Risalede “Kâğıt para ile altın alınıp satılması caiz midir?” ”Kâğıt paralara altın ve gümüşte olduğu gibi zekât düşer mi?” Gibi pek çok sorunun cevabı tartışılmıştır. Netice olarak risale, konuyu tüm detaylarıyla ele almakta, fikhî mezheplerin görüşlerinden hareketle kâğıt paranın da hüküm bakımından diğer paralar gibi değerlendirilmesi gerektiği fikrini taşımaktadır.⁵³

1.12.4. Farsça Dilinin Kuralları

Şeyh Muhammed Kâzım bu risâlede ise Farsça'nın gramerine giriş mahiyetinde bilgiler vermektedir. Bu dili öğrenmeye henüz başlamış olanlar için başlangıç niteliğinde gramer bilgileri sunmaktadır.⁵⁴

1.12.5. Şia'nın İtikâd ve İddiaları Hakkında Risâle

Bu risâlede ise müellifimiz, Şia'nın Ehl-i Sünnet'e ters olan bazı görüşlerini cevaplamaktadır. Kur'an'a yönelik telakkileri, sahabeye bakışları, sahabeden gelen rivayetleri kabul etme noktasındaki anlayışları, hilâfet mevzuundaki iddiaları, Kur'an ve sahih sünnetin delilleriyle cevaplamaktadır. Kısaca bu çalışması Şia'ya yönelik ilmi bir reddiye niteliğindedir.⁵⁵

1.12.6. Cuma Namazından Sonra Kılınan Öğle Namazı Hakkında Risale

Müellif bu risâlede Şâfiî mezhebinin temel kaynaklarını referans olarak ve konuyu Siirt ili ölçeğinde örneklendirerek, cuma namazı kılındıktan sonra o vaktin

---

⁵² Aydın, *a.g.e.* 193

⁵³ Aydın, *a.g.e.* 95

⁵⁴ Aydın, *a.g.e.* 247

⁵⁵ Aydın, *a.g.e.* 213

öğle namazının iade edilmesinin zorunlu olduğuna ilişkin kanaatini delilleriyle ifade etmektedir.⁵⁶

1.12.7. Cuma Namazının Kılanların Sayısı Hakkında Risale

Şeyh Muhammed Kâzım Hazretleri bu risalede cuma günü cuma namazına katılanların sayısının kırk kişi olduğunda bir köyde cuma namazı kılınabileceğini ifade etmektedir. Ancak bu kırk kişinin içinde cuma namazının şart ve erkânını bilmeyen insanlar bulunması halinde cuma kılmanın haram olduğunu dile getirmektedir. Risalede bu hususu detaylı bir şekilde tartışmaktadır.⁵⁷

1.12.8. Münâcât

Merhum Şeyh Muhammed Kâzım Hazretleri bu eserin başına çok güzel bir Münâcât koymuştur. Bu Münâcât tamamıyla Kur'an'dan ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) sözlerinden süzülen, samimi ve muhlis bir kalbin solukları izlenimini uyandırıyor. Bir iki cümlesi şöyledir:

“Allah'ım, senin mağfiretin yaptığım amellerden daha ziyade ümit veriyor bana. Senin rahmetin benim günahlarımdan daha çok vus'atlıdır. Allah'ım, ben senin rahmetine erişmeye layık olmasam bile, rahmetin bana ulaşmaya daha layıktır. Zira senin rahmetin her şeyi kuşatmıştır ey merhametlilerin en merhametlisi.”⁵⁸

1.12.9. Dad ve Zı” Harflerinin Telaffuz Hakkında Risale

Yaklaşık otuz üç sayfadan oluşan bu risâlede müellifimiz, “Dad” harfinin aslına uygun biçimde telaffuz edilmesine dair yazılan bazı risâlelere atıflarda bulunarak, bu husustaki bazı yanlış uygulamalara işaret etmiştir. Nitekim “Dad” harfini “zı” harfine benzer şekilde okuyanların yanlış yolda olduklarını ve bu tarz okuyuşun tevatürle gelmediğini bütün açıklığıyla beyan ederek doğrusunun Allah Resulü ve sahabeden geldiği şekliyle okumak olduğu sonucuna varmıştır.⁵⁹

---

⁵⁶ Aydın, a.g.e.79

⁵⁷ Aydın, a.g.e.87

⁵⁸ Aydın, a.g.e.90

⁵⁹ Aydın, a.g.e. 117

1.12.10. Hac Risâlesi

Bu risâlede müellifimiz hac ibadetinin şartları, rükünleri, vacipleri, sünnetleri ve hacda yapılacak duaları veciz ve özlü bir üslupla kaleme almıştır. Risalede öncelikle ihram ve ihramlının yapmasa haram olan tutum ve fiiller sayılmış ve detaylı olarak izah edilmiştir. Ele aldığı bazı konular şunlardır: Kasten güzel koku sürünmek, saç ve sakalı yağlamak, saç tıraş etmek ve tırnak kesmek, ihramlı halde evlenmek veya veli sıfatıyla birini evlendirmek, av hayvanlarını öldürmenin haram olduğu. Risâlenin devamında ise haccın erkanından olan vakfe ve tavaf üzerinde genişçe durulmakta ve sa'y hakkında geniş bilgi verilmektedir.

Şeyh Muhammed Kâzım Hazretleri “Menasikul-Hac” adlı risâlesini, hacda yapılması müstehap olan me'sur duaları kaydederek bitirmiştir.⁶⁰

1.12.11. Cevâhiru'l Ulumi'l Kâzımiyye

Bu eser iki bölümden oluşmaktadır. Müellifimiz bu eserinde yukarıda zikrettiğimiz risalelerin tümünü ele almıştır. Birinci bölümde hayatı, yazmış olduğu risâleler, farsça hakkında yazmış olduğu kaideler, Medine-i Münevvere'ye yapılan seyahatlerin önemi, kendisinin yapmış olduğu dua ve Şeyhi Hazin'in söylemiş olduğu salavât ele alınmıştır. İkinci kısımda ise genellikle fıkıh konuları ele alınmış, tasavvuf ve onunla ilgilenen şahsiyetler hakkında bilgi verilmiştir.

1.12.12. Deryadan Damlalar

Müellifimiz bu eserinde Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in hayatını, yapmış olduğu faaliyetleri, mucizelerini, tasavvufun faydalarını ve tasavvuf ile ilgili söylemiş olduğu terimleri Nakşibendi tarikatının esaslarını çerçevesini ele almıştır.

1.13. Vefatı

İlim ve irşâd faaliyetleri içerisinde bir asra yakın olan ömrünü tamamlamış olan Şeyh; Muhammed Kâzım 1996 yılının Aralık ayının başlarında hafif rahatsızlıktan İstanbul'a hastaneye yatırılmış. 15 Aralık pazartesi günü gece yarısına

---

⁶⁰ Aydın, a.g.e. 19

doğru 90 yaşında İstanbul'da hakkın rahmetine kavuşmuştur. Naaş'ı Siirt'e nakledilerek, on binlerce seveninin gözyaşları arasında Siirt tarihinde misli görülmemiş insan selinin tekbir, tehlil, salâvat ve dualarıyla vasiyeti olan kendisinin kurduğu Kâzımiyye Medresesi yakınındaki türbesine defnedilmiştir. Daha sonra türbesi inşa edilerek halkın ziyaretine açılmıştır.⁶¹

---

⁶¹Aydın, *a.g.e.*, 29-30.

2. TASAVVUFİGÖRÜŞLERİ

Hayatı bölümünde ele aldığımız gibi, Şeyh Muhammed Kâzım'ın tasavvufi hayata adım atması küçük yaşlarda babasının yanında başlamıştır. Babasından ilim tahsiliyle beraber tasavvuf eğitimini de alan Şeyh Muhammed Kâzım bu süreçte babasının çizgisini takip etmiş ve aynı istikamette devam etmiştir.

2.1. Tasavvufun Anlamı, Faydası ve Lüzûmu

Tasavvuf kavramlarına geçmeden önce tasavvufun anlamı, faydası ve lüzumunu açıklamayı yararlı görüyoruz. Zira Şeyh Muhammed Kazım bu hususta şunları ifade etmektedir: “Tarikata intisâb eden herkesin, tasavvufun ve tarikatın ne demek olduğunu, fayda ve gayelerini, semere ve hükümlerini (vacip mi, sünnet mi, mubah mı olduğunu) bilmesi gerekmektedir.”⁶²

a) Tasavvuf ilmi; İnsanın iç dünyasının, nefsin kusurlarından ve çirkin sıfatlardan nasıl temizleneceğini öğretir. Çirkin sıfatların bir kısmı şunlardır; Kin, haset, aldatma, makam sevgisi, kibirlenme, riya, gadap, tamah, cimrilik, zenginleri yüceltip onlara saygı gösterme, fakirleri hakir görme.

b) Tasavvufun özü; kötü, çirkin huylardan temizlenmek ve güzel sıfatlarla süslenmektir. *Tasavvuf*, Şeriatın âdabına uyma, şüphelerden kaçınma, beş duyuyu muhafaza etme ve gaflete düşmemek gibi hususlar üzerine inşa edilmiştir.⁶³

c) Tasavvufun faydası: Kalplerin temizlenmesi, nurlanması, gaybları bilen Allah'ın (celle celâluhû) tam manasıyla bilinmesidir. Allah delillerle bilinir. Çünkü her şey Allah'ın mevcudiyetine delildir. Fakat tasavvufta, delillere ihtiyaç olmadan Allah'ın zâtı müşâhade edilir. Yani kişi Resûlullah (s.a.v)'in haber verdiği her şeyi, gözleriyle görürcesine kâmil bir imanla tasdik eder.

ç) Tasavvufun gayesi; kişiyi Allah'ın rızâsına ve ebedî saadet'e kavuşturmaktır. Tasavvuf yolunda kalp öyle nurlanır ve tasfiye olur ki, onunla çok ûlvi şeyler keşfolunup müşâhade edilir.

---

⁶² Aydın, *a.g.e*, 339.

⁶³ Aydın, *a.g.e*, 339.

d)Tasavvufun fazileti: Tasavvuf, ilimlerin en şereflişidir. Çünkü Allah'ın marifetine ve muhabbetine taalluk eder. Allah'ın marifeti, mutlak surette her şeyden daha faziletlidir. Bütün ilimler tasavvuf ilmine muhtaçtır. Çünkü bütün ilim ve amellerden maksat, Allah'ın rızâsına kavuşmaktır. Allah'ın rızâsından başka amacı olan ilim ve amel olmaktan uzaktır. Tasavvuf olmadan bu ilim ve ameller, ihlâsla yapılamaz. O halde tasavvuf, diğler ilimlere, beden için gerekli olan ruh gibidir. Nasıl ki beden ruhsuz olmuyorsa, diğler ilimler de tasavvufsuz olmaz.⁶⁴

Şeyh Muhammed Kâzım'ın bu husustaki görüşlerini şu şekilde açıklayabiliriz:

“Tarikat, şeriatın bir cüz'ü olup, onun hadimidir. Tasavvufun, Kur'an ve Sünnete tamamıyla uyması şarttır. Tasavvufun gayesinin gerçekleşmesi, İslâmî ilimlerin gerçeğinden taviz verilmemesi ile gayesine ulaşır. Şeyh, âlim olup, davranış ve konuşmalarıyla şeriatın takipçisi ve tatbikçisi olmalı, şeyh şeriatından çıkmamalı müridlerine devamlı olarak şeriat üzere amel etmelerini tavsiye etmelidir. Şeyh olan kimse zahirî ve bâtını ilimleri birbiriyle ilişkilendirip, şeriatı temel gaye, tasavvufu da ona vesile kılan kimsedir.⁶⁵ Muhammed Kâzım'a tasavvufun anlamından sorulduğunda; “Tasavvuf, dünyada ahreti yaşamaktır” cevabını vermiştir. Burada temel mesele, Allah teâlânın tecelligâhı olan kalbi, Allah'a bırakmaktır. Kişinin kalbi daima Allah'ı anacak, ondan gafil olmayacaktır.”

Şeyh Muhammed Kâzım'ın Tasavvuf eğitiminde ise sırasıylaşöyle bir yol izlemektedir:

1. Kişi ma'budunu sıfatlarıyla bilmeli, îtikâdını Ehi-i Sünnet ve'l-cemâat akidesi üzerine tashih etmesini bilmelidir.
2. Allah'ın emrettiği ve nehyettiği şeyleri birbirinden ayırt etmesini bilmelidir.

---

⁶⁴ Aydın, a.g.e. 340.

⁶⁵ Aydın, a.g.e, 14.

3.Yaptığı işleri, amelini Allah rızası için ihlâs ile yapmalıdır. İhlâsın varlığı kalbin ıslahı ile mümkündür. Kalbin ıslahı ise, mükemmel bir müridin yapacağı tedaviye bağlıdır.

4. Tasavvufta şeyh ana unsur değildir. Gaye Allah rızasının tahsili ve Resûlullah'ın sünnetine uymaktır.

5. Bildiği şeyleri tatbik safhasına koyup amel etmelidir.

6. Keramet ve keşif haktır. Fakat ölçü değildir. Büyükler, bir zerre istikametın bin kerametden daha hayırlı olduğunu bildirmişlerdir.

7. İrşâd vazifesini yapacak şeyhin, teşhis kabiliyeti olmalıdır. Hastanın hastalık derecesini tespit etmelidir. Örneğin, teşhisi olmayan hasta bir adama, doktorun fazla yemek yemesini önermesi nasıl bazen zararlı oluyorsa, hatta hastayı ölüme götürebiliyorsa, kalbi hastalıklarla dolu olan bir müride, ilk etapta hastalığı teşhis etmeden, fazla ibadet et demesi zararlı olabiliyor. Hastaya gerekli olan tedavidir, bolca yemek değildir.

8. Tasavvufta kalbin tedavisi şarttır. Zahirî necasetle namaz kılınmadığı gibi, kalbinde yukarıda saydığımız kötü sıfatlardan herhangi bir tanesini bünyesinde taşıyan kişide manevî necaset vardır. Ameli zahiren doğru olsa bile, kabul olmaktan uzaktır. İyi ve kötü hareketlerin filizlendiği yer kalptir. Bütün organlar kalbe bağlıdır. Kalp ıslah olursa bütün organlar da ıslah olur. Bunun için müritlik, insanı önce kötü sıfatlardan arındırır ve iyi sıfatlarla süsler. Bu tedavide şeyhin takip edeceği husus, faydayı celp etmekten önce, zararı tamamıyla def etmektir. Zarar ile faydayı karışık bir şekilde veren şeyh, kâmil şeyh olamaz.⁶⁶

9. İrşâd vazifesini yapacak şeyhin, teşhis kabiliyeti olmalıdır. Hastanın hastalık derecesini tespit edebilmelidir. Tıp kitaplarını okuyan herkesin doktor olup, tedavi edemeyeceği gibi, tasavvuf kitaplarını okuyup da teşhis kabiliyeti olmayan

---

⁶⁶ Aydın, a.g.e.16.

mürşid, irşâd edemez. İrşâd ederse hastanın hastalığını teşhis edemediği için zararlı olabilir.⁶⁷

Şeyh Kâzım'ın ilmî derinliğini, bilgisini ve hayata dair tecrübesini ifade eden hikmetli ve güzel sözlerinden bazılarını da aşağıda sunmayı önemli buluyoruz.

- Tasavvuf, dünyada ahireti yaşamaktır.

- Tasavvuf, insanların kalplerini kötü sıfatlardan arındırılıp, temiz sıfatlarla süslemektir.

- Bir işe başlamadan önce, niyetinizi düzeltiniz. İhlâsla işe başlayınız.

- En büyük kerametim, tüm insanların hayrını istememdir.

- İslam'ı hâkim kılmak isterseniz, ilmi hâkim kılmalısınız.

- Eğer âlimler zamanında olsaydık, bizlere âlim denmeyecekti.

- İlimin olmadığı yerde, ihtilaflar hep var olmuştur.

- Allah rızası için öfkenizi yutunuz. Sizi öfkelendireni affediniz, elinize fırsat düştüğünde ona iyilikte bulununuz.

- Size gelmeyene gidiniz, size vermeyene veriniz. Size zulüm edeni affediniz.

- Eğer doğru ve yanlış hadisleri karıştırıp önümüze koyarlarsa, Allah'ın yardımıyla birbirinden ayıklar onları iade ederiz.⁶⁸

- İnsanın hayatı bulunduğu andır.

2.2. Tarikatının Esâsı Olan On bir İfade

Şeyh Abdülhâlık Gocdübânî (k.s) bu tarikat-ı aliyyeyi on bir esas üzerine bina etmiştir.

---

⁶⁷ Aydın, *a.g.e.* 16.

⁶⁸ Muhammed Kâzım Aydın el-Halidi en-Nakşibendi Paneli, İstanbul, 2014, 12-13.

2.2.1. Vükûf-i Zamanî

Allah yolunda yürüyen kişinin (sâlikin), zamanının nasıl geçtiğinden haberi olması lazımdır. Gafletsiz geçmişse şükretmesi, gaflet içinde geçmişse istiğfar edip pişmanlık duyması lazımdır. Yani sâlik, bir an bile yüzünü asıl maksudundan (Allah rızasından) çevirmeyecek şekilde zamanına vâkîf olacaktır. Fakat sâlikin bir anlık gafleti onu seyrinden alıkoyacağı için, bu hâli kendisinde devamlı muhafaza etmelidir. Çünkü Allah Taâla, gözlerin hain bakışları ile kalplerin sakladığı gizli şeyleri bilir. Bu nedenle mürid, her iki- üç saatte bir, geçirdiği zamanın muhasebesini yapmalıdır. Gafletsiz geçmişse şükretmeli ve bu nimetin kendisinden değil, Allahtan olduğunu idrak ederek bundan sonra daha uyanık olmaya azmetmelidir. Hülâsa mürid, zamanının her ânından haberdar olmalı, hatta nefeslerinin bile gafletsiz geçmesine dikkat etmelidir.⁶⁹

2.2.2. Vükûf-i Adedi

Sâdâtların (tarikât şeyhleri) tarif ettikleri şekilde, kalb ile zikredilen tevhid kelimesinin (Lâ ilahe illallah) sayısına vâkîf olmasıdır. Nakşibendî tarikâtında zikir, lafzı celâl Allah (c.c) ve kelime-i tevhid (La ilahe illallah)'tan ibarettir. Mürid ilk önce virdine Allah ile başlar. Bu zikirde istiğrak hâsıl olunca, kelime-i tevhi olan “La ilahe illallah” ile emredilir.

Şah-ı Nakşibend (k.s.) buyurmuştur ki: Neff’ ve ispattan ibaret olan bu zikir, ledünni ilmin ilk basamağıdır. (Ledünni ilim, vasıtasız olarak direk Allah’tan ilhamla alınan ilimdir.)⁷⁰

2.2.3. Vükuf-i Kalbi

Allah’ın murâkabesini devamlı surette kâlbinde bulundurup gafil olmamasıdır. Yani hiçbir halde O’ndan ayrılmayacak şekilde, kalbin, Allah’ın huzurunda olmasıdır.⁷¹

---

⁶⁹ Aydın, *a.g.e.* 397.

⁷⁰ Aydın, *a.g.e.* 398.

⁷¹ Aydın, *a.g.e.* 398.

2.2.4. Nazar Ber Kadem

Bunun çeşitli mânâları vardır. Bunlardan biri, sâlikin yürürken önüne bakması, etrafına bakmamasıdır. Etrafına bakındığı zaman, gözünün görebildiği şeyler onun kalbine hicap olur. Yani kendisiyle Allah arasında perde olur. Kalpteki bu hicapların ekseriyeti, mevcudatın kalpte yer etmesine sebebiyet verir. Nazar ber kademin başka bir mânâsı da, Allah yolunda seyir etmeyenlerin yüzlerini görmemek için önüne bakmasıdır. Çünkü tasavvuf ehlinin yanında bunlara bakmak mahzurlu olup, sakınılması gereken şeylerdendir. Saf olan kalp ayna gibidir. Nazar neticesinde kasvetli kalpte bulunan şeyler, bu saf olan kalbe ayna misali nakşolunur.⁷²

2.2.5. Hoş Der dem

Sâlik alıp verdiği her nefesten haberdar olmalıdır. Bu da kalp huzurunun idamesi için gereklidir. Daha önce zikredilen vükûf-i kalbi, ancak bununla sağlanabilir. Çünkü nefeslerini gafletten muhafaza eden sâlik, Allah ile olan huzurunu hakkıyla eda eder.⁷³

2.2.6. Sefer Der Vatan

Bundan gaye, sâlikin seferinin insanlara değil, Cenâb-ı Hakk'a olmasıdır. Buna seyr-i enfüsî de denir.⁷⁴

2.2.7. Halvet Der Encümen

Sefer der vatandan hâsıl olur. Halvetlerden birisi zahirde halvetdir. Cemâatten uzaklaşıp melekût âleminde kendisine itila hâsıl olabilmesi için yalnız başına çekilmesidir. Çünkü zahirdeki beş duyu organın (göz, kulak dil, burun ve deri) Allah'ın yasakladığı şeylerden alıkonulması, bâtındaki yine aynı beş duyu organına takviye olup, melekût âlemine yükselmesine vesîle olur. Bir de bâtında halvet vardır

---

⁷² Aydın, *a.g.e.*, 399.

⁷³ Aydın, *a.g.e.*, 400.

⁷⁴ Aydın, *a.g.e.*, 402.

ki, bu da toplum içinde olduğu halde yalnızlığını muhafaza etmesidir. İşte halvet der encümenin işaret ettiği halvet budur.⁷⁵

2.2.8. Yâd-ı Gird

Zikri tekrar etmektir. (Zikir, ya Lafz-ı Celâl yani Allah, ve ya nef-i yani Lâ ilahe illallah'tır.) Öyle bir tekrar ki, zâkirin, zikredilenin huzuruna varıncaya kadar devam eder. Bu huzur ise, "halvet der encümen"de zikredilen huzurdur.⁷⁶

2.2.9. Bâz Geşt

Nefesini bıraktıktan sonra tekrar zikre dönmesidir. Yani nefesini bıraktığı esnada boş kalıp gaflete düşmemesi için Hak ile muhatap olmasıdır. "İlâhî ente maksûdî ve ridâke matlûbî" demesidir. İşte bâz geşt, zikir sonunda, her nefesini bırakışında tekrar bu zikre rücû etmesidir.⁷⁷

2.2.10. Nigâh Daşt

Zâkirin nefî ve isbat kelimesinin mânâsının mülâhazası üzerinde kalbini korumasıdır. Zikir esnasında kalbini vesveselerden muhafaza etmesidir. Eğer kalbine vesveselerden bir şey girerse, zikrin neticesini alamaz.⁷⁸

2.2.11. Yâd-ı Daşt

Teklifsiz ve mücâhedesiz, kalbin Allah ile huzurlu olmasıdır. Bu huzur, ancak cezbe makamlarını atlayıp sülûk menzillerini kat ettikten sonra hâsıl olur.⁷⁹

Biz de eserimizdeki tasavvufî terimleri ele almadan önce, tasavvuf terimlerinin oluşumundan söz etme gereksinimi duyduk; tasavvufta bütün ilim ve sanat dalları için anahtar mahiyetinde terimler vardır. Aynı kelimelerle ifade edilmiş olsalar da terimler, farklı ilimlerde ve sanatlarda farklı anlamlar taşımaktadırlar.

---

⁷⁵ Aydın, *a.g.e.*, 403.

⁷⁶ Aydın, *a.g.e.*, 405.

⁷⁷ Aydın, *a.g.e.*, 405.

⁷⁸ Aydın, *a.g.e.*, 406.

⁷⁹ Aydın, *a.g.e.*, 407.

2.3. Tasavufi Görüşleri

.Bu bölümde Şeyh Muhammed Kâzım Efendi'nin eserlerinde önem verdiği ve eserinde ele aldığı tasavvuf kavramlarını anlamları ile birlikte bazı mutasavvıfların ve tasavvuf tarihçilerinin de bu tasavvufi kavramlara verdikleri anlamları onun görüşleri içerisinde ele almaya çalışacağız.

2.3.1. Tevbe

Yüce Allah tevbe hakkında şöyle buyurmaktadır: “*Ey iman edenler, hepiniz toptan Allah’a tevbe ediniz, umulur ki, felah bulursunuz.*”⁸⁰

Kuşeyrî, risâlesinde tevbeyi şöyle açıklamaktadır. “*Tevbenin ilk hazırlığı kötü arkadaşları terk etmektir.*”⁸¹Kuşeyrî'nin söylediğini yorumlayacak olursak, tevbe etmek için kötü arkadaşları terk etmek gerekir, çünkü kötü huylu arkadaşlar kişinin iyi yoldan sapmasına sebep olabilirler. Aslında tevbe kulun kalbini kötü huylardan arındırıp Allah’a yönelmesi ve içinde bulunduğu hali unutmaması, daha önce yaptığı kötü hasletlerden uzak durmaya çalışarak, günahlara tekrar dönmemeyi ve gelecekte de günah işlememeye kesin olarak karar vermesi anlamına gelmektedir.

Hasan Kamil Yılmaz ise tevbe hakkında şöyle söyler. Tevbe, genellikle tasavvufî makamların ilk basamağı sayıldığı gibi kendisinden sonraki aşamaların temelinde oluşturmaktadır. Tevbe, müminin günahlardan, kötü huy ve davranışlardan arınıp İslam’ın ruhuna ters düşen hal ve hareketleri terk edip, güzel huy ve iyiliğe yönelmektir. Allah ile insan arasındaki perdenin kalkmasına vesile olan ilk makam tevbedir.⁸²

Tevbe, üç şeyin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Bunlar ilim, hâl ve fiildir. İlim demek, günahın yapılan hatanın büyük zararlarını bilmektir. Bunu bilen kimse aklından geçen kötü fikir ve düşünceleri atıp iyiliği tefekkür eder.⁸³

---

⁸⁰ Nur, 24-31.

⁸¹ Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *Tasavvuf ilmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, İlk Harf Yayınları, İstanbul, 2013, 179.

⁸² H. Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, 159.

⁸³ İmam Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Bedir Yayın evi, İstanbul, c. 4, 9.

“Tevbe demek, sadece şehvi arzularını terk etmek değil, tüm kötü davranışları terk etmektir. Şehvet ve kötülüğün devamlılığında kalp kararır ve körleşir. Nitekim aynaya bakan insanın nefesinden aynanın camı puslandığı gibi kalp’te günahlardan paslanır.” Ayna’nın eski halini alabilmesi için silinmesi gerekir. Yapılmış bütün kötü davranışlardan arınmak için iyi davranışlarda bulunulmalı, Allah’a bütün azaları ile pişmanlık duyup, kalbin eski halini alması için temizlenmesi gerek. Buda ancak şehvi arzuları terk edip ibadet etmekle ve yapılan ibadetlerin nurunu kalbe ulaştırmakla olur. Bu ibadetler ile günahların etkisi azalıp kaybolur.⁸⁴

“*Tövbe rûhî bir hâdisedir.*” Allah-u Teâla rahmet ve mağfiret sahibidir. Ve kapısı her ne şekil olursa olsun kullarına açıktır. İnsanın günah işleyip ümitsizliğe düşmeleri yanlış bir tutumdur. Geçmiş günahlarından pişmanlık duyup, Allah’a sığınmak isteyen bir kimse mutlaka huzura kavuşur.⁸⁵

“Tövbe tasavvufî makamların ve menzillerin ilkidir. Bu sebeple bâbü-ebvâb (ana kapı) diye adlandırılır. Tasavvufî hayata tövbe kapısından girilir; takvâ, zühd, fakr, sabır, tevekkül ve rıza gibi makamlarda tövbenin önemi artar ve bu durum sâlik son nefesini verinceye kadar devam eder. Sahih ve muteber bir şekilde tövbe etmeyen sâlikin mânevi halleri sahîh ve muteber sayılmaz. Bu makamdaki eksiklik ondan sonra gelen bütün hal ve makamları olumsuz yönde etkiler”.⁸⁶

Müellifimiz tevbe hakkında şöyle söylemiştir. Tövbe, pişmanlık demektir. Pişmanlık da, günahıtan ötürü Allah’ı ta’zim etmektir. Yani her pişmanlık tövbe değil, kişinin kendine zarar vermekten pişmanlık duyması tevbe değildir. Ancak Allah’ın emrettiği yasaklarına riayet etmediğinden duyulan pişmanlık tevbedir.⁸⁷

Müslüman kendisine lazım gelen ilmi öğrendikten sonra, ibadetini öğrendiği ilim çevresinde uygulamaya başlar, ama vücudunda manevi bir kirlilik mevcuttur. Bu kir, nefsinin hevasına uyup işlediği günahlardır. Bu manevi kirden arınmanın tek

---

⁸⁴ Gazali, *a.g.e*, c.4, 21.

⁸⁵ Eraydın, *a.g.e*, 150.

⁸⁶ Süleyman Uludağ, Tdv yay, “*tövbe*”, İstanbul, 2012 c. 41, 285.

⁸⁷ Aydın, *a.g.e*. 261.

yolu, kalbin Allah rızası için hakiki bir tevbedir. Bu kir başka bir şekilde temizlenmez. O halde tevbe Müslüman için vaciptir.⁸⁸

Tevbe, günah işleme arzusunu terk edip, günah işlememeye katî söz vermek ve bunda istekli olmaktır. Zira günah işlemekte ısrar kalbi karartır. Kararan kalp kötülüğe bürünür ve böyle olunca kalpte ihlâs, merhamet, sabır, hilm gibi duygular kalmaz. Eğer Allah'ın rahmeti yetişmezse sahibini küfre, felakete götürür. Böyle kötü ve merhametsiz bir kalp nasıl ibadet edebilir ki?

Tevbe iki husus için lazımdır:

İtaate muvaffak olmak için.

İbadetin kabul olması için.

Tevbenin Üç Tane Şartı Vvardır:

- 1) Günah işlemeyi terk etmek.
- 2) Kendisinden zuhûr etmiş olan günahlardan pişmanlık duymak.
- 3) Bundan sonra günah işlememeye azmetmek.⁸⁹

Tevbeye sevk eden üç husus vardır:

a) Günahların ne kadar zararlı ve her günahın insan için zehir olduğunu bilmek.

b) Allah'ın gazabını, günahların cezasını, Cehennemi, Cehennem ateşini ve ateşte yanmaya dayanamayacağını hatırlamak.

c) Allah Teâlâ'nın huzurunda olduğunu günah işlediği zaman Allah'ın onu gördüğünü bilmek. Kişi bunları gece gündüz göz önüne getirmeli. Bu tefekkürü aklından geçiren kişinin günah işlemesi düşünülemez.⁹⁰

---

⁸⁸ Adın, a.g.e. 314.

⁸⁹ Aydın, a.g.e. 315.

⁹⁰ Aydın, a.g.e. 316.

2.3.2. Zikir

Zikir lügatte, bir şeyi anmak, telaffuz etmek hatırdâ bulundurmak, ezberlemek gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Terim olarak, aşırı korku veya gaflet anında Allah'ı anmak, kalbin her daim hakkın huzurunda bulunması, Onu her zaman her yerde hatırdan ve hafızadan çıkarmamak, Yüce Allah'ın isimlerini zikretmek anlamına gelmektedir.⁹¹

Yüce Allah Zikir hakkında şöyle söylemiştir. “*Ey İman edenler! Allah'ı çok zikrediniz!*”⁹²

Zikir, Müslüman'ın kalbinde Allah-u tealâyı zikredip yâd etmesidir. “*Sûfîlere göre Allah'ı kalpte hazır tutmak ve onu görüyormuş gibi murakabe etmektir.*” Sûfîler nefislerini tasavvufî terbiyede manevî hastalıklardan arındırmak için şeyhten aldıkları zikirleri uygulayarak kalplerindeki kötü huylardan vazgeçerler ki hakka ulaşabilsinler.⁹³

“*Zikir unutkanlığın zıddıdır. Kur'an-ı kerimin çeşitli ayetleri müminleri Allah'ı zikretmeye davet eder.*” Buradan da anlaşıldığı gibi Allah-u Teâlâ kitabında zikre çok önem vermiştir. Zikir hakkındaki her bir ayetin farklı anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Zikir Allah Teâlâyı anmanın haricinde farklı manalarda da kullanılmıştır. Mümin zikir sayesinde huzura erişir. Devamlı zikir eden insanların dünya ya karşı duydukları haz kalplerinde gittikçe azalır ve yerini Allah sevgisine bırakır. İnsan ne ile meşgul olursa kalbi de ona doğru yönelir. Zamanı iyi değerlendiremeyenler hüsrân içerisinde.⁹⁴

“*Mevlevîyye ve Bektaşîyye tarikatleri dışında cehri zikri uygulayan tarikatlarda zikir ya oturarak (kuud zikri), ya ayakta (kıyam zikri), ya da ayakta halka şeklinde daireler oluşturularak (deveran zikri) yapılırdı.*”⁹⁵

---

⁹¹ Jale Şimşek, Kur'an Açısından Zikir Kavramı, *Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dergisi*, , 2000, c. 2, 317-18.

⁹² Ahzap, 33-41.

⁹³ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bursa Akademi, Bursa, 2016, 215.

⁹⁴ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul, 1994, 123.

⁹⁵ Mehmet Nuri Uygun, Tdv, yay, “*Zikir*”, İstanbul, 2013, c. 44, 412.

“Zikir Allah’a giden yolda çok güçlü bir esastır, hatta bu yoldaki temel vazifedir. Nitekim kul ancak daimi zikir yoluyla Allah’a ulaşabilir. Zikir iki türdür; dilin zikri ve kalbin zikri.”

“Diliyle her zaman zikir eden kimse sonunda kalb zikrinde ulaşır. Esas tesir kalb zikrine aittir. Kalbi ve dili ile birlikte zikretmeye başlayan kul, sulûkundan kemal hâline ulaşmış demektir.”⁹⁶

Müellifimiz zikir hakkında şöyle söylemiştir. Zikir yapmak, kötü olan nefse çok ağır gelir. Çünkü bu nefsin aslı esâsı karanlıklardır. Zikirde ise nur mevcuttur. Karanlık ve nur ise birbirinin zıddıdır. O halde mücâhede şarttır.⁹⁷

Zikrin adabı; Abdestli bir şekilde, huzurlu bir kalble zikre hazır bir vaziyette oturup, gözlerini kapatır. Şeyhinin râbitasını yapar. Zikirde şeyhiyle râbita yaptığı zaman, tarikatın bütün silsilesi, Resûlullah’ın huzuruna ulaşınca kadar hareketlenir. Böylece Mustavafi imdatların tamamlanması ile (yani kendisine Resûlullah’ın imdatlarının ulaşması ile) yüce bir meziyet kazanır.⁹⁸

2.3.3. Seyr-u Suluk

Sözlükte “Seyr”, gezmek dolaşmak manalarına gelmektedir. Suluk ise, yolda yürümek, yola girmek anlamın da sûfîler tarafından seyr-u suluk terimi olarak kullanılmıştır. Tasavvuf ehli kimselerin doğru yola ulaşmak için mürşîdin denetiminde yapılan manevi yolculuğa, dünya ve makam sevgisi gibi kötü sıfatlardan arınıp güzel haslete donanmasını anlatmıştır.⁹⁹

Bu kavramlar tasavvuf ve tarikat’a giren kimselerin manevi hallerini tamamlayana kadar izlediği yoldur. Birbirinden ayrılmaz kavramlardır. Tasavvufa yönelen kimseleri kötü ve çirkin davranışlardan arınıp güzel huy ve ahlaka yönelmelerini sağlamaktadır.

---

⁹⁶Kuşeyrî, *a.g.e.* 368.

⁹⁷Aydın, *a.g.e.* 383.

⁹⁸Aydın, *a.g.e.* 384.

⁹⁹Büşra Çakmaktaş, “Sarı Abdullah Efendinin Seyr-u Sulûk Yorumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, c.9, sayı.43, 2384.

“Tasavvufî mertebeye yönelen kişinin manevî makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirdiği safhalara seyr-u sulûk adı verilir.”¹⁰⁰

Sâlik’in seyr-u uülûk makamına ulaşabilmesi için belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Sâlik’in yolda kalmaması, ümitsizliğe düşmemesi, vb. kötü yola düşmemesi için müşîdinin tecrübeli, ihlâslı, takvâ olması ve sulûkünü tamamlamış olması gerekmektedir. Müridin sulûk sürecinde uyması gereken kurallar vardır. Bu kurallara uyulmaması halinde sâlik olumlu bir sonuç alamaz.

“Seyr, (tasavvuf yolunda yürümek) kalbin seyridir.”¹⁰¹

“Sulûk âdâbı, keşf ve müşahede makamına ermek isteyen kimsenin riayet edeceği âdâb demektir. Bu âdâbın yerine gelmesi için kul Allah’a olan muhabbetini, mâsivâyaya olan mehabetinden arındırmalıdır.”¹⁰² Yani yapacağı ibadetlerden haz almak için Allah rızası için yapmalı, herhangi bir beklenti mükâfât ve kurtulmak için yapmamalı, Allah’a itaatten alıkoyacak her şeydentüm kötü halsetlerden korumalı, dünya hayatını terk edip ve dünya ehlerinden uzak durmalı bütün dünyevi lezzet ve geçici güzellikleri bırakıp, Allah’ın rızasını istemelidir.

Müellifimiz de sulûk hakkında şöyle söylemiştir. Tarikatın usullerinden, müride lazım olan hususlardan biri, nefis ile mücadeledir. Çünkü nefis daima kötülüğü emreder. Özünde tembellik, rahatlık ve zevk ü sefa sevgisi mevcut olup, taatten fazla günahları sever. İbadetlerden yüz çevirir, günahlara karşı iştahı artar. Bütün bunlara karşı nefsinle mücadele et. Cihadların en büyüğü nefis ile olan cihattır. Nefis ile cihad şeytanla olan cihaddan çok daha zordur. Çünkü nefis daimî olarak insanla beraberdir. Şeytan ise insanın dışındadır. Hırsızın içerde olması daha tehlikelidir. Bu yüzden şeytanla cihad, nefis ile olan cihaddan daha kolaydır. O halde ey mürid, sana lazım olan nefsinin ayıplarını gözetleyip ayıklamaktır. Nefsini zorlayarak Allah’ın emirleri üzerine itaatkâr kılmaktır.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Tek, *a.g.e.* 201.

¹⁰¹ Zafer Erginli, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay, İstanbul, 2006, 899.

¹⁰² Erginli, *a.g.e.* 944.

¹⁰³ Aydın, *a.g.e.* 371.

2.3.4. Sabır

“Sözlükte “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarındaki sabır kelimesinin ahlâk terimi olarak “üzüntü, sıkıntı, başa gelen belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” gibi manalara geldiği, karşıtının ceza, telaş, kaygı, yakınma olduğu belirtilmektedir.”¹⁰⁴

Sabır kelimesi, alıkoymak, men etmek, tutmak manalarına gelmektedir. Günlük hayatın meziyetlerine, olaylar karşısında duyulan aciziyet, korku, dehşet, gelecek hakkında duyulan endişeleri gidermek huzura erişmek için insanın ruhsal ihtiyaçlarının başında gelmektedir. İnsan’ın Allah’a karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede de yine sabra ihtiyaç vardır.¹⁰⁵

“Allah’u Teâla sabredenleri bir çok iyi niteliklerle vasıflandırmış, Kur’an-ı kerîmi’in yetmiş küsur ayetinde sabırdan bahsetmiş; iyilik ve derecelerin çoğunu sabıra bağlamış ve bütün bunları sabrın sonuçları, meyve ve neticeleri kılmıştır.”¹⁰⁶ Yüce Allah sabır hakkında şöyle buyurmuştur. “*Sabret, senin sabrın Allah iledir.*”¹⁰⁷

“*Sabır, elem, sıkıntı ve belâlara sızlanmayı terk etmek demektir.*”¹⁰⁸ Sabır her zaman ve her yerde gereklidir. Allah’u Teala insanları imtihan etmek için kullarına bazen musibetler verip bu musibet karşılığında rabbine karşı sabırla mı yoksa isyan ederek mi bekleyecek diye imtihan etmektedir. İnsanlar dünya hayatı boyunca birçok imtihandan geçer, ya insanların hoşuna gidecek şeylerle ya da musibet ve yoklukla insanın hoşuna gitmeyen şeylerle karşılaşır. Her iki durum da sabrı gerektirir. “*Hoşa gitmeyen şeylerle denendiğimizi ve sabır göstermemiz gerektiğini şu ayet-i kerime belirtmektedir.*”¹⁰⁹ *Andolsun sizi biraz korku bira açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele.*¹¹⁰

¹⁰⁴Mustafa Çağrırcı, Tdv Yay, “Sabır”, İstanbul, 2008, c. 35, 337.

¹⁰⁵ Ayşe Ateş, Aile İçi İletişimde Sabır, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, c. 8, sayı. 15, 62.

¹⁰⁶ Gazzali, *a.g.e.* 114.

¹⁰⁷ Nahl, 16-127.

¹⁰⁸ Yılmaz, *a.g.e.* 170.

¹⁰⁹ Yılmaz, *a.g.e.* 172

¹¹⁰ Bakara, 2/155.

“Sabır, nefse haz veren şeylerden uzaklaşmak anlamında da kullanılabilir.”¹¹¹ Sabrın ne anlama geldiğini idrak eden kimse nefisini kötü şeylerden muhafaza edebilir. Sabır nefisle mücadelenin en önemli şartıdır. Tasavvuf’a intisâp eden kimselerin öncelikle sabırlı olmaları gerekmektedir.

Sabır, sıkıntılara karşı direnmek, göğüs germek anlamında kullanılmaktadır. Tasavvufî kaynaklarda bu kavram belalara, sıkıntılara karşı sızlanmayı terk etmenin yanında, nefse haz veren isteklerden de uzaklaşmak olarak tarif edilmektedir.¹¹²

Müellifimiz sabır hakkında şöyle söylemiştir. Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerîm’de sabrı doksandan fazla yerde zikretmiştir. Bunlar sabreden için şereftir. Çünkü emir ve nehiy, şiddet ve musibet, bolluk ve darlık, hayır, şer, fayda ve zarar hallerinde insanın sabra ihtiyacı vardır. Ayrıca her amelin karşılığı olarak belirli bir mükâfatı, sevabı vardır. Fakat sabrın karşılığı sınırsızdır. Ne kadar olduğu belli değildir. Ramazan ayı orucunun da sevabı sınırsız olması, sabır gerektirdiği içindir. Hac ettiğiniz, tasadduk ettiğiniz, oruç tuttuğunuz, zekât verdiğiniz, cihad ettiğinizi, umre yaptığınız için size selam olsun demezler. Çünkü sabır, bütün hallere şamildir. Yani bütün bu sayılanlara sabır lazımdır.¹¹³ “Sabrettiğiniz için size selam olsun”¹¹⁴

Halkın eziyet ve kötü sözüne tahammül etmektir. Çünkü nefis, halkın ondan memnun olmasını, onu methetmesini ve ondan iyilikle bahsetmelerini ister. Sabır, bunları istemeyip halkın eziyetlerine tahammül etmektir.¹¹⁵

2.3.5. Nefis

“Sözlükte, ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi manalara gelmektedir.¹¹⁶

---

¹¹¹ Eraydın, a.g.e. 159

¹¹² Berat ve Zeynep, İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c.VI, Sayı, 12, 70.

¹¹³ Aydın, a.g.e. 417-18.

¹¹⁴ Rad, 13-24.

¹¹⁵ Aydın, a.g.e. 354.

¹¹⁶ Uludağ, Tdv Yay, “nefis”, İstanbul, 2006, c. 37, 526.

Nefs kelimesi sözlük anlamı olarak “nefes almak” ruh, can, kalb vb. anlamlarda kullanılmaktadır. Tasavvuf literatüründe nefis kavramından kastedilen kötü huy ve davranışlardan arınmaktır. İnsanların uğradığı en büyük zarar kendi nefislerine uymaktır. Ve bu zamanla sıradanlaşır hale gelir, işledikleri tüm kötü davranışlar normalmiş gibi gelmektedir. Tasavvufta ilerlemek isteyenlerin nefislerine gem vurup mürşidinin dediklerine uymak ve kalplerini dünya meşgalesinden korumak gerekir.¹¹⁷

“Sözlükte bir şeyin nefsi, onun varlığı demektir.”¹¹⁸ Sûfîlere göre ise nefis, beden, cisim manalarında değil; insanın kötü, çirkin hasletleri ve yerilecek huy ve davranışları anlamına gelir.

İnsanın kendi iradesi ile işlediği günahlardır. Nefsinin istediklerine boyun eğip istediğini yapmaktır. Nefsin kötü olan hasletleri, davranışları güzel görmesi ve kendisinden bahsedilmesini sevmesi, takdir edilmesi, kibirli olması nefsin en kötü huylarından en zor olanıdır.

“Bir şeyin varlığı, özbenliği ve kendisi demektir.”¹¹⁹

Tasavvuf ehline göre nefis, kula ait hasletlerden kötü olanları, insanın kötü huy ve davranışlarıdır. İradesiyle kazandığı günah, isyan, kibir, haset, suizan, öfke gibi. Nefsin bu gibi hükümlerinden en zoru, nefsinin bu gibi şeylerin güzel olduğuna kapılmasıdır. Yaptığı kötü fiilleri beğenmesi ve doğru olduğuna inanması onu kötülüğe götüren yollardandır. Yaptığı nefsâni arzuları terbiye etmek terkle mümkün olabilir.

Nefsin kendisi kara duman gibi bir rüzgârdır. Ki bu kötü davranışların karanlığıdır. Nefsin ruhu asıl itibariyle nûrânîdir. Allah'ın yardımıyla güzel davranışlarda ve doğru yakarışlarda bulunmak suretiyle iyi yönden gelişir. Onun

---

¹¹⁷İhsan Soysaldı, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri I, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Şanlı Urfa, 2007, 163.

¹¹⁸Yılmaz, *a.g.e.* 306

¹¹⁹Erginli, *a.g.e.* 746.

iyilik ve salâhı ancak kulun kendi nefesine aykırı hareketlerde bulunması, onlardan yüz çevirmesi, açlık ve şiddetlere üstün gelmesiyle artar.¹²⁰

Müellifimiz nefis hakkında şöyle söyler:“Zahirini (dış görünüşünü) mücâhade (Allah’ın rızasını kazanmak, emirlerine uyup, yasaklarından sakınmak) ile süslendirenin bâtınını (kalbini) Allah Teâlâ, müşahede ile süsler (ıslah eder.)” Başlangıçta kalkışı olmayanın, nihayette (sonunda) oturduğu olmaz. Yâni bu yola yeni başlayan bir kişi, başlangıçta nefsi ile mücadele etmezse, sonunda da nefsin esaretinden kurtulamadığı için rahat edemez.¹²¹

Nefis, gazaba gelip şahlandı mı, uygun tedbirler almak lazım. Bundan dolayı kişi onun derinliklerine inerek güzel ahlâk ve muamele ile gücünü kırmalıdır. Kızgınlık ateşini rıfk (yumuşaklık) ile söndürmekten daha güzel netice veren bir tedbir yoktur. Nefis benlik ve ahmaklıkla sarhoş oldu mu, kendisine ait güzel işleri açıklamaktan, kendini süslü ve ihtişamlı görünmekten başka bir şeyi gözü görmez. O zaman yapılması icap eden şey; nefse değersiz, hor ve hakir oluşunu, aslının çirkin, işinin pis olduğunu hatırlatmak suretiyle onun gururunu kırmak ve zillet cezası ile cezalandırmaktır.¹²²

Avam, ameli mükemmel yapmak için çabalar, havassın maksadı ise manevî halleri saf vaziyete getirmektir. Zira açlığa göğüs germek ve uykusuz kalmak kolay ve basittir. Halbuki huyları tedavi ile değiştirmek ve süflî arzulardan arınmak zor ve sıkıntılı bir iştir.¹²³

Nefsânî felâketlerin başı; bir insanın, halkın kendisini methetmesinden zevk almasıdır. Halkın kendisini methetmesinden zevk duyan kişi büyük bir manevî yükün altına girmiştir. Bunun işareti de halk tarafından övülmediği zaman kendisinde tembellik ve gevşekliğin meydana gelmesidir.¹²⁴

Nefis yedi kısma ayrılmaktadır, bizde bu kısımları kısa bir şekilde ele alıp açıklayacağız.

---

¹²¹ Aydın, *a.g.e.*, 225.

¹²² Aydın, *a.g.e.*, 227.

¹²³ Aydın, *a.g.e.*, 227.

¹²⁴ Aydın, *a.g.e.*, 227.

1) Nefs-i Emmâre

Kişiyi lezzete, şehvete sevk eder. Cimrilik, kin ve haset gibi kötü sıfatları ihtiva eden nefis, kâfirlerin, şeytanların ve fâsık mü'minlerin nefsidir.¹²⁵

2) Nefs-i Levvâme

Nur ve karanlıktan müteşekkil olan bu nefis, bazen karanlığa, bazen nura sahne olur. Nefis melekesi galip geldiği zaman nur uzaklaşır. Böylece amansız bir savaş içindedirler. Kişi bir kötülük yaptıktan sonra pişman olur. Pişmanlıkta tevbedir. Bu nefis fâsık olmayan mü'minlerin nefsidir.¹²⁶

3) Nefs-i Mutmainne

Akıl melekesi, nefis melekesini yenerek esir etmiştir. Böylece Allah'ın tâati ile mutmain olmuş, kötü sıfatlardan temizlenmiş, güzel sıfatlarla süslenmiştir.¹²⁷

4) Nefs-i Mülheme

Allah'ın, hamide sıfatları ve ilmi ilham ettiği nefistir. Tevazu, cömertlik ve ilim bu nefse ilham edilir. Sabrın kaynağı olan bu nefis, melekten ve Rahman'dan ilham alır. Meleğin ilhamı da yine Allah'tandır.

Bu nefis, ilmi ile amel eden öğreticilerin nefsidir.¹²⁸

4) Nefs-i Râdiye

Bu nefis, Allah'ın bütün ef'aline razı olmuş, hiçbir itirazı kalmamıştır. Nefis Allah'tan razı olunca, Allah da ondan razı olur.¹²⁹

---

¹²⁵ Aydın, *a.g.e.* 429.

¹²⁶ Aydın, *a.g.e.* 430.

¹²⁷ Aydın, *a.g.e.* 430.

¹²⁸ Aydın, *a.g.e.* 431.

¹²⁹ Aydın, *a.g.e.* 431.

6) Nefs-i Merdiyye

Allah ondan, onun da Allah'tan razı olduğu nefistir.¹³⁰ Allah Kur'ânı-ı Kerîm'de meâlen şöyle açıklamıştır:“*Ey mutmain olan nefis! Sen Rabbinden, Rabbin de senden razı olduğu halde Rabbine rücû' et.*” (Fecr, 27/28)¹³¹

Bu nefis ariflerin nefsidir.

8) Nefs-i Sâliha

Esrarın makamı olan bu nefis, ümmetlerin değil nebîlerin ve Resullerin nefsidir.¹³²

2.3.6. Takvâ

Sözlükte; muhafaza etmek, korunmak, kendini alıkoymak, saygı göstermek, dindar olmak, boyun eğmek, korkmak, anlamlarında kullanılmıştır.¹³³

Yüce Allah Takvâ hakkında şöyle buyurmaktadır. “*Allah katında en üstün olanınız, en takvâlı olanınızdır.*”¹³⁴

Kur'ân'da Takvâ üç manada kullanılmıştır.

a. Haşyet ve heybet manasına: *Yalnız benden korkun!*¹³⁵

b. Taat ve ibadet anlamına: Ey inananlar! Allahtan nasıl korkmak lâzımsa öylece korkun. Ancak Müslüman olarak can verin.¹³⁶

c. Kalbi günahlardan temizleme anlamına: Her kim, Allah'a ve peygamberine itaat eder, Allah'tan korkar, o'nun azabından sakınırsa, işte böyleleri muradlarına erecek onlardır.¹³⁷

---

¹³⁰ Aydın, a.g.e. 431.

¹³¹ Aydın, a.g.e. 432.

¹³² Aydın, a.g.e. 432.

¹³³ Uludağ, Tdv yay, “*takva*”, İstanbul, 2010, c. 19, 484.

¹³⁴ Hucurat, 49-13.

¹³⁵ Bakara, 2-41.

¹³⁶ Âl-i İmran, 3-102.

¹³⁷ Nûr, 24-52.

“Takvâ’nın aslı önce şirkten, sonra günahlardan, daha sonra günah olması muhtemel amellerden sakınmak (şüpheli şeyleri terk etmek), en sonunda da seni ilgilendirmeyen şeyleri terk etmendir.”¹³⁸

Takvâ, insanı kötülöklere karşı koruyan kalkan gibidir. Takvâ’nın Allah’a karşı isyandan sakınmak, nankörlük etmemek, onu her daim aklında zikredip unutmamak olduğu ifade edilmiştir.

Takvâ, Allah’a olan sorumluluk bilincidir. Zahîd ve sûfiler Allah’a sığınmaya ve Şüpheli olan şeylerden uzak kalmaya özen göstermişlerdir. Yapılan herhangi bir işte her daim Allah insanın zihninde olmalıdır ki, korkudan hataya mahal vermemeli ve yapılan her şeyin Allah rızası için yapılmalı ki bunu yapanlar ancak takvâ sahibi olsun.

*“Takvâ, Allah’ın hoşlanmadığı şeylerden uzaklaşarak sakınmaktır.”*¹³⁹
Cenab-ı Allah bizlere sonsuz lütuflar ihsan etmiştir. Bizlerde onun lütfuna layık olmak için taatte bulunmalıyız. Zira Allah’u Teâla insanlara doğru yola ulaşmaları için akıl vermiş ve bunun karşılığında insanları ibadet etmekle yükümlü kılmıştır. Allah’ın hoşlanmadığı şeylerden uzak durmakla takvâ olunmaktadır.

Müellifimiz şöyle söylemiştir: Takvâ, gizli ve aşikâr zahirde ve bâtında, yalnızlıkta ve kalabalıkta Allah’tan, Allah’ın azabından korkmaktır. Yani Allah’ın sevmediği şeylerden kendini koru. Zahirde azalarını Allah’ın sevmediği şeylerden nasıl muhafaza ediyorsan, kalbini de bu kötü şeylerin sevgisinden muhafaza et. Kalp kötü şeyleri istememeli, bunlardan temizlenmeli ve içten atmalıdır. Bu da Takvâ verâ’ ve istikamet ile hâsıl olur. Verâ’, ihtiyatlı davranmak demektir. Şöyle ki, dikenli bir tarladan geçmek zorunda kalan bir kişi nasıl ki, dikenlerin ayağına ve elbiselerine batmaması için gerekli ihtimamı gösteriyorsa, günahlara girmemek için de aynı şekilde gerekli ihtimamı göstermelidir. Hatta harama girmemek için helalin bir kısmını terk etmelidir. İstikamet; Allah’a itaat üzere devamlı ve sebatlı olmaktır. Allah’ın ahkâmı ile amel eden kişinin kalbi nurlanır. İstikâmet üzere olmak, Allah’ın emirlerini yerine getirmek nefse muhalefet etmek ve nefse ağır gelen şeylere devam

---

¹³⁸Kuşeyrî, a.g.e. 200.

¹³⁹Erginli, a.g.e. 998.

etmek suretiyle hâsıl olur. Hakikî takvâ, kulun, haramla kendi arasına set çekmesidir. Mü'minin takvâsı ise, şirkten, günahlardan, şüphelilerden, faydasız şeylerden sakınmaktır.¹⁴⁰

Takvânın dereceleri; En alt derecesi şirkten kaçınmak, en üst derece ise kalbin Allah'tan başkasıyla meşgul olmamasıdır.

Takvâ ancak, insanın kendisini münkerden (Allah'ın yasakları meşru olmayan hususlar) muhafaza etmesi ve Allah'ın emirleriyle amel etmesiyle hâsıl olur. İnsan Allah'ın emrettiğini terk eder, nehyettiğini (yasakladığını) işlerse takvâyâ muhalefet etmiş olur.¹⁴¹

2.3.7. Murakabe

“Lügat anlamı itibariyle denetlemek, kontrol etmek, bir şeyi devamlı olarak düşünmek, gözetlemek manalarına gelir.”¹⁴²

Murakabe, “Kulun, sürekli biçimde Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğunun şuur ve idrakinde olması anlamında bir tasavvuf terimidir.”¹⁴³

“Muhammed b. Süleyman el-Bağdadiye göre murakabe sözcüğü, mufaâle babından karşılıklı etkileşim anlamına gelir ve vuslat için başlı başına bir yoldur. Bu yolda müridin, her an her yerde yapacağı tüm davranışlarda Allah'ın gözetiminde olduğunu bilmesi ve daima bu bilinç üzere olması gerekir.”¹⁴⁴

Tasavvuf ıstılahında murâkabe, kötülüklerden kalbini korumak için, kişinin nefsinin kontrol altında bulundurmasıdır. Murakabe Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmek, her türlü davranışında, her nefes alış verişinde Allah'ın rızasını kazanmak niyeti ile davranmalıdır. Sadece ibadet etmede Allah'ı görüyormuş gibi

¹⁴⁰ Aydın, *a.g.e.* 345-46.

¹⁴¹ Aydın, *a.g.e.* 351.

¹⁴² Yılmaz, *a.g.e.* 164.

¹⁴³ Sözlükte “denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek” gibi mânalara gelen murâkabe, tasavvufta mânevî bir hali ifade etmek üzere kullanılmış ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.” (Uludağ, “*murakabe*’*DİA*, İstanbul, 2006, c. 31, 204.) “Murâkabe, bakma, gözetme, gözaltında bulundurma, kendi iç âlemine bakma, dalıp kendinden geçme manalarına gelir. (Eraydın, *a.g.e.* 159.)

¹⁴⁴ Muhammed b. Abdullah, el-Hani, *Behcetü's Seniyye*, terc. Siraceddin Önlüer, Sistem Matbaacılık, İstanbul, 2.baskı, 2015, 215.

ibadet insanlar için yeterli değil, alışverişlerde, konuşmalarında, kul hakkı vb. durumlarda da her daim Allah'ın insanı görüyormuş gibi hareket etmektedir..¹⁴⁵

Murakabe, insanın dünya hayatı boyunca sürekli biçimde Allah'ın gözetiminde olduğunu ve kendisini onun huzurunda bulunduğunun şuuruna sahip olması, yaptığı her şeyi gönlünden ve zihninden geçenleri kontrol etmesidir.¹⁴⁶

Kulun Allah (celle celâluhû)'ın kendisini her şekilde denetlemekte olduğunu bilmesidir. Üç çeşit murakabe vardır.

2.3.7.1. Birlik (Ehadiyyet) Murakabesi

“De ki Allah birdir.”¹⁴⁷

Bu yolda sülûk, Allah'ı, birliğini devamlı olarak tanıyana kadar, O'nu düşünüp murakabe etmektir. Bu murakabe, başlangıçta olan mürid için gereklidir. İmkân dairelerini kat edip, emriyye ve hakiye latifelerini geçinceye kadar bu murakabeden ayrılmaz. Nefsi temizlenip ikinci mertebeye geçer.¹⁴⁸

2.3.7.2. Murâkabetü'l- Mâiyye (Beraberlik Murâkabesi)

“Nerede olursanız Allah sizinle beraberdir.”¹⁴⁹

Bu mertebede velayet-i suğra yani küçük velilik makamına ulaşılır, şöyle ki her an ve her nefeste Allah'ın beraberliğine inanıp, O'nu müşahede eder. Ta ki kendi nefsinden uzaklaşıp sıfatlar ve isimler gölgesinde olur. Sonra bu mertebeden yakınlık mertebesine ulaşılır.¹⁵⁰

2.3.7.3. Akrabiyye (Yakınlık) Murakabesi

“Biz ona şah damarından daha yakınız.”¹⁵¹

---

¹⁴⁶ Tek, a.g.e. 162.

¹⁴⁷ İhlas, 112-1.

¹⁴⁸ Aydın, a.g.e. 394.

¹⁴⁹ Hadid, 57- 4.

¹⁵⁰ Aydın, a.g.e.394.

¹⁵¹ Kaf, 50-16.

Bu murakabede, kemal ve mükemmelliğe ulaşıncaya kadar, peygamberlerin velayeti olan velayet-i kübrânın (büyük veliliğin) dairelerinden birinci dairesinde ilerler.¹⁵²

2.3.8. Sohbet

“Sohbet, beraber bulunmak, arkadaş ve dost olmak anlamındadır.”¹⁵³

Sohbet, kişiyi Allah’a ulaştıran bir yoldur. Müridin müşidinin yanında bulunması karşılıklı olarak konuşması, dediklerini hayatına işlemesi ve doğru yoldan sapmamak üzere kalbini müşidinin dediklerine göre uyarlaması ve muhafaza etmesidir. Yüce Allah Kur’ân-ı kerimde şöyle buyuruyor: “*Ey iman edenler, Allah’tan korkun; sâdık ve salih kimselerle beraber bulunun!*”¹⁵⁴

“Arapça, arkadaşlık yapmak, karşılıklı konuşmak vs. gibi anlamları olan sohbet kavramı, Allah’a ulaştıran tasavvuf okullarının her biri, hizmet ve sohbet gibi iki temele dayanır. Bu ikisi, sâliki, maneviyat yüceliklerine ulaştıran vasıtaadır. Sohbet, müşidi kâmilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansması (in’ikâs) yani kabiliyet aktarımı söz konusudur. Bu yüzden Allah dostları sohbeta çok önem verirler.”¹⁵⁵

İnsanların birbirleri ile olan münasebetleri son derece önem teşkil etmektedir. İyi huylu, dürüst karakterli, insanlarla muhabbet eden kimselerin akıbeti selamettedir. Kötü huylu insanlarla dostluk kuran kimseler için kurtuluşa ereceklerine inanmak safdillik olur. İnsanların ahiret selameti kalb selametine bağlıdır. Kişinin kalbi saf, temiz ve dürüst ise ahireti de selamettedir. Mümin kimse kalbini kötü hasletlerden arındırarak hedefine ulaşma imkânına sahip olabilir. Kısacası her şey kişiye bağlıdır. Her insanın fitratında kibir, haset, öfke vb. hasletler bulunmaktadır. Kişi tek başına kalbini bu kötü hastalıklardan mücadele edip

---

¹⁵² Aydın, a.g.e. 394.

¹⁵³ Yılmaz, a.g.e.189.

¹⁵⁴ Ahzâb, 33-23.

¹⁵⁵ Cebecioğlu, a.g.e. 241.

kurtarması zordur. Kişi'nin güzel huy ve davranışlarla donanması için kalbi temiz ve güzel şeylerle donanmış kişilerle oturup sohbet etmesi lazım gelir.¹⁵⁶

Gerçek sohbet, kâmil ve hakiki bir şeyhin sohbetidir. Hakiki şeyh, insanları kendi haliyle başka bir vasıta olmaksızın Allah'a ulaştıran şeyhtir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e uymak şartıyla, şeyhe sevgi, bütün varlıkların üstünde yükselen bir sevgidir. İmâm-ı Rabbânî buyuruyor ki: "Sohbetin fazileti, bütün faziletlerin üstündedir."¹⁵⁷

Mürid, şeyhinin sohbetinde i'tirazı terk etmeli, huzurunda edepli olmalıdır. Şeyhinde gördüğü her hareketi güzele yorumlamalıdır.

Müellifimiz ise şöyle söylemiştir. "Ebü'l-Kasım Kuşeyrî buyurdu ki: "Üstadımın huzuruna gittiğimde medresenin ortasında oturdum. Üstadım Hızır aleyhisselam gibi benimle sohbet ederdi. Ben bu sohbe öylesine kendimi verirdim ki, bir iğne batırılrsa farkında olmazdım. Her sohbetinde sual sormama ihtiyaç bırakmadan, benim için lüzumlu olan her şeyi açıklardı."¹⁵⁸

2.3.9. Teveccüh

"Teveccüh, mürşid-i kâmile mürid arasında gerçekleşen irtibat, bağlantı ve yoğunlaşmış ilginin adıdır. Tevaccüh yönelmek, dikkate koyulmak, konsatrasyonda bulunmak, mürşidle mürid arasında irtibat kurmaktır."¹⁵⁹

"Sûfî gelenekte kalbin korunması ve kalbe sahip çıkılması esastır. Mürîdin tüm himmetini kalbine teksif etmesi gerekir. Tüm dikkatlerini kalbi üzerinde toplayan mürîdin kalbinden gafleti kovması, kalbine girip çıkanları kontrol etmesi, her an gönlünü denetlemesi, kalbini sahibine vermesi ve kalbinin diriliğini sağlaması esastır."¹⁶⁰

---

¹⁵⁶ Eraydın, *a.g.e.* 131.

¹⁵⁷ Aydın, *a.g.e.* 390

¹⁵⁸ Aydın, *a.g.e.* 390.

¹⁵⁹ [https:// yenidunyadergisi.com](https://yenidunyadergisi.com). 20.03.2019.

¹⁶⁰ Ali b. Osman el-Hucvirî, *Keşful Mahcûb Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay, 2.baskı, İstanbul, 1996, 135.

*“Teveccüh, Arapça, yönelmek demektir. Şeyhin, bütün manevi gücünü müridin kalbi üzerine yöneltmesi be bu suretle ona aktarmasıdır.”*¹⁶¹Müridin müşhidine yönelerek kendini ona tümü ile teslim etmesidir. Yemeğini azaltıp kalbini dünya meşgalesinden arındırıp şeyhine teslim etmektir. Yani müşhid’in kendinde olan manevi haz ve duyguları müridine yüklemesidir.

Müellifimiz ise bu konuda şöyle söylemiştir: Müridin kalbi şeyhin kalbine yönelince, şeyhin kalbindeki nurlar, mukabele ve yönelme miktarınca müridin kalbine akseder. Bu da ancak, kalbi, meşgalelerden boş bırakmak suretiyle olur. Şeyhten vârid olacak olan feyzin gelmesi için, zillet ve tam bir sükun içinde bulunup, şeyhin ruhaniyetinin devamlı kendisiyle beraber olduğuna inanmak gerekir. Teveccüh, râbitanın daha geniş bir şeklidir. Teveccühün şeyhle ilgili bir başka şekli vardır. O da şeyhin müridlere yetişip Allah’ın kendisine verdiğini müridlere vermesidir. Teveccühte, kalbe nur ve cezbe koymak suretiyle, onu yaratıcıdan başka her şeyden alıkoyacak bir şeyhe ihtiyaç vardır.¹⁶²

Müride has bir takım vazifeler vardır. Bunlar yemeyi, konuşmayı ve unutmayı azaltmak, devamlı tarikatın emirlerini yerine getirmek şeklinde sıralanabilir. Edepleri ise İslamın edepleridir. Bunlar da; sünnetin üzerinde durduğu her şeye önem vermek, devamlı abdestli olmak, sünnet namazlarını kılmak, geceleri ihya etmek, özellikle tarikat kardeşlerine iyi muamele etmek, tahammül, tevazu, nefisini kırmak, yalvarmak, Allah’a yönelmek, huzurunda veya gıyabında nerede olursa olsun devamlı kalbiyle şeyhin kalbine râbita etmek, dünyaya hücum etmemek, tarikatın üzerinde özellikle durduğu konular olan her mekruh ve bid’atten sakınmak, bilhassa bâtil bid’atlara giren her şüpheden sakınmaktır.¹⁶³

2.3.10. Râbita

*“Râbita, iki şeyi birbirine bağlayan bağ, ilgi, alaka, mensup olma, bağlılık, düzen, tertip gibi manalara gelmektedir. ”*Râbita, insanların birbirleri ile olan ilgi ve münasebetleri ve onları birbirine sevdiren yada nefret ettiren, yakınlaştıran yada

---

¹⁶¹ Etem Cebecioğlu *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitapevi, 3. baskı, Ankara, 2005, 273.

¹⁶² Aydın, *a.g.e.* 395.

¹⁶³ Aydın, *a.g.e.* 395.

uzaklaştıran sebepler çerçevesinde neticeleşen tasavvufi bir terimdir. Eğer kişi yalnız kendi haline bırakılırsa, sosyal çevrenin tesirinde kalır ve doğru bildiği şeye inanır peşine düşer, kendisini o kadar kaptırır ki yanlış olan şeyin kendi menfaati için peşine düşüp gündelik hayatında uygulamaya başlar ve aynı onun gibi olmaya çalışır. Mesela beğendiğimiz birine benzemek için onun gibi giyinir, konuşur, kısacası tüm yönleriyle onun gibi hareket ederiz. Râbîta'yı gerektiren konu da aynı buna benzer. Dolayısıyla, müridin şeyhini beğenip takdir etmesi, ona benzemek istemesi, onda gördüğü tüm hasletleri uygulaması, ona bağlanması râbîta ile alakalıdır.¹⁶⁴

*“Râbîta, Allah'ta fânî olan kâmil şeyhinin rûhâniyyetinden medet ummasıdır.”*¹⁶⁵ Mürid, şeyhinden feyz alabilmesi için onun yokluğu durumda bile onun suretini çokça hatırlaması lazım. Mürid ancak bu şekilde şeyhinin huzurundaymış gibi onu çağırır ondan nur ister. Mürid kendisini bu yolla kötülüklerden muhafaza eder.

Müellifimiz râbîta hakkında şöyle söylemiştir: Tarikatında şeyhlerinin yolunda râbîta esastır. Râbîta, müridin kalbini, şeyhin kalbine rabt etmesi, (bağlaması) ona zahirde ve bâtında tam sevgi ve ihlâs ile bağlanmasıdır. Şeyhin kalbindeki feyz ve bereketten, Allah'ın dilediği kadar, kendi kalbine ulaşması için, devamlı şeyhin rûhâniyyetini kendisi ile hazır bulundurmasıdır. Bu durumda şeyh, müridin kalb ve bedeninden her türlü kötülüğü yok edecek nur ve ilimlerden akıtır.¹⁶⁶

2.3.11. Mürşid-Mürid

Tasavvuf tarihine, genel hatlarıyla bakıldığında terminolojik olarak mürşid kavramının yerine şeyh kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Seyr-u sülûk eğitiminin temel unsurlarından biri olan şeyh lügatte, yaşlı, ihtiyar, pîr, önder, kabile başkanı, aksakallı, pîr-i fânî gibi anlamlarda kullanılan Tasavvufî bir terimdir. Tasavvuf ıstılahı olarak ise; “Şerîat, tarikat ve hakikat ilimlerinde kemâle ulaşan, nefislerin hastalıklarını ve tedavilerini bilen, müridlere öncülük eden ve onları irşâd etme kabiliyetine sahip olan, kulu Allah'a, Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişiye

---

¹⁶⁴ Eraydın, *a.g.e.* 131.

¹⁶⁵ Erginli, *a.g.e.* 788.

¹⁶⁶ Aydın, *a.g.e.* 390.

denir. Mürid ise, irade eden talep ve istekte bulunan bir şeyhe bağlanan ve kendini tamamıyla şeyhine teslim eden onun dediklerini yapan kimseye denir.¹⁶⁷

Şeyh, ona tabi olan bütün müridlerini tüm vasıflarıyla göz önünde bulundurması lazım çünkü her insan farklı tabiat üzerine yaratılmış ve onlara vasıflarına göre ayrı ayrı yol göstermesi gerekir. Mürid kendini tümüyle mürşidine teslim ederse bu yolda daha çabuk yol alır. Mürid mürşid arasındaki münasebet baba ile oğul arasındaki münasebeti gibi sıcak olmalıdır. İyi bir şeyh Kur’ân ve sünneti iyi bilmelidir ki ona tabi olacak kimselere doğruyu hakikati anlatabilmeli ve dünya hayatına tamah etmemeli, nefsinin tüm dünya zevklerinden arındırılmalıdır.¹⁶⁸

“Mevlana’ya göre insanın en önemli görevlerinden biri, kendini Allah’tan alıkoyan engelleri aşarak, âlemin aynası haline gelebilmektir.”¹⁶⁹ Böyle manevi bir yola giren mürid, bu zorlu yolda çok sıkıntılı anlar ve hataya düşme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun için mevlâna müridin doğru yolda ilerlemesi ve tehlikelere maruz kalmaması için tecrübeli bir mürşide bağlanmasını tavsiye etmektedir. Çünkü hiç bir insan kendi duygularını, davranışlarını baskısı altına alacak ve kendi iradesi ile yönetecek güce sahip değildir. Bunun için bu zorluklarla başa çıkmak için müridin, eğitici ve kemale erdirecek kabiliyete sahip bir mürşidin kılavuzluğuna ihtiyacı vardır. Ayrıca mevlâna, müridin uyması gereken kurallardan biride yediklerine dikkat etmeli çünkü bu yolda ilerleyen kimse çok nazik ve kibarlaşır. Yediği kötü yada

---

¹⁶⁷ Öncel Demirdaş, “Ahmed Ziyâüddin Gümüştanevî’ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları”, *1. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevi Sempozyumu*, 2013, 324. “Mürîd lügatte; İrade eden, irade sahibi demektir. İstilahta ise, İradesini şeyhinin iradesine teslim etmiş kimse demektir.” (Yılmaz, a.g.e.185)Mürîd lügatte isteyen, buyuran demektir. İstilahta ise mürid, kalbini yüce Allah’tan başka her şeyden arındırılmış, sadece ondan isteyen, dileyen anlamında kullanılmıştır. Hakiki mürîd, yüzünü Allah’a yönelten ve ona ulaşmak için Tarikatın adabına uygun hareket edip mürşidine uyan onun dediklerini uygulayan kimse olmalıdır. (Eraydın, a.g.e. 114)Şeyh, lügatte yaşlı ilerlemiş, ihtiyar, manasına gelmektedir. Mürşid, ise hakikat yolunu öğreten, irşâd eden, Allah yolunu göstermede öncülük eden anlamlarına gelmektedir.(Eraydın, a.g.e. 116.)

¹⁶⁸ Yılmaz, a.g.e.184.

¹⁶⁹ Osman Nuri küçük, *Fihî Ma Fih Ekseninde Mevlânânın Tasavvufî Görüşleri*, Rûmî Yayınları, Konya, 2006, 158.

haram bir şeyin hemen onun vücudunda yan etki edebildiği için her konuda kendine dikkat etmesi gerekir.¹⁷⁰

Mürşid, insanlara doğru yolu gösteren, irşâd eden manasına gelmektedir. Mürid, ise isteyen, dileyen manalarında kullanılmıştır.¹⁷¹ Nakşibendî tarikatında müridin adabı, metodu şöyle anlatılmaktadır: Şeyh metodunda şeriat esas olup tarikat'ın olarak hadimdir. Şeriatın kabul etmediği hiçbir yorumu kabul etmez. Mürid şeriatın yasakladığı bütün yasaklara kapalı olmalı ve Tasavvufta metod ilk önce yanlış yapmayacak, haram işlemeyecek ondan sonra tasavvufta yol alacak. Şeriata ve sünnete muhalif hiçbir telif ve yorumu da kabul etmeyecek.¹⁷²

Bu konuda Şeyh Muhammed Kâzım şöyle der: Hamd alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam efendimizin al ve ashabının hepsine olsun.

Feyz almak ve gönül ehli insanlardan feyzi kesbetmek, iki şeyle olduğu biliniyor hatta üç şey ile olunacağıda biliniyor.

a. İhlâs

b. Edep

c. Allah'ın dostlarını sevmek

Müridin kalbi ihlâs elbisesinden ari olduğundan yada müridin hareketleri Allah'ın velileri hakkında edebe aykırı olursa Allah'ın velilerinin de onlara meyli olmaz. Çünkü sevgi ve muhabbet, feyzin artmasında sebeptir. Bu üç şey müritte arttığı ölçüde feyzi de artar. Feyzin alınması için bir tek sebep olduğu söylenmiştir. O da yapmacık ve zorlama olmaksızın doğruluk ve yakın ile mürşidin sevmesidir. Çünkü sevgi, manevi bir nehirdir. Muhabbet müridin kalbinden şeyhin kalbine akan manevi bir nehirdir. Dolayısıyla mürşidden feyz alınması süreklilik arz eder. Müridin kalbinde muhabbetin çokluğu ve azlığına göre bu nehir genişler. Dolayısıyla müridin kalbi mürşidin tarafına yönelir. Bazen sevgi çok fazla artar ve mürid şeyhinde fani olur. Kendisini kaybeder. Dolayısıyla mürşidin bütün yaptıkları müridin kalbine

---

¹⁷⁰ Küçük, *a.g.e.* 158-59.

¹⁷¹ Aydın ile Röportaj, (26.11.2018)

¹⁷² Aydın ile Röportaj, (26.11.2018)

yansır. Muhabbet diğer iki şeyi de gerektirir. Çünkü seven mahbubu hakkında ihlas ve edebi görür. Nitekim bir şeyi sevmenin gözü kör, kulağı sağır ettiği söylenmiştir. Mürid şeyhinde bir kusur veya eksiklik görmez ki bu onun ihlasının ve yakınının zail olmasına sebep olsun.¹⁷³

2.3.11.1. Mürşid Hakkında Riayet Edilmesi Gereken Adap

a) **Niyet Adabı**; Niyetini esasların en önemlilerindedir. İyi niyet, ihlas ve samimiyet'inher şeyde olması gerektiği vurgulanmıştır. Müridin isteği boşa çıkmasın, yakınlık uzaklık ile değişmesin, rıza, ceza ile yer değiştirmesin diye ihlas, her işte gereklidir.¹⁷⁴

b) **Râbîta Adabı**; Mürid kâmil olan şeyhinin suretini, ruhaniyetinden ve nurlarından meded isteyerek zihninde hazır tutmasıdır. Bu ilahi cazibeyi tahsil etme konusunda zikirten daha etkilidir.¹⁷⁵

c) **Mürşidin Huzurunda Bulunma**; Feyz buna münhazırdır.Şeyh ile beraber huzurunda bulunma ya zahiri yada batınıdır. Zahren huzurunda bulunmanın adabı, şeyhinin yüzüne bakmaması mütevazi olması, kaçak kölenin sultanı huzurundaki mütevaziliği gibi. Onun emri dışında konuşmaz, sağa sola bakmaz, hazırda bulunanlar ile konuşmaz. Müridin muhabbeti ve şeyhini ta'zim etmesinin hakikatinde Allah'a olduğu içindir. Bu Allah'ın sevgisi ve ta'zimidir. Bu batını huzurda bulunma adabıdır. Mürîd Şeyhinin huzuruna geldiğinde kalbini gafletten, suçlardan ve imtihandan korumasıdır. Ayrıca mürid nefsinde şeyhini sevmemeyi gizlememelidir. Çünkü bütün bunlar şeyhin kalbinin müridden hoşlanmamayı ve şeyhin gözünden düşmesini ve kalbinden çıkmasını gerektirir.¹⁷⁶

d) **Mürşid İle Konuşma**; Mürşidi ile konuşmak istediğinde izin alır ve alçak sesle konuşur. Mürşidin dediklerine ve yaptıklarına inanır. Lafzen veya kalben sözünden imtina eder.¹⁷⁷

e) **Hizmet Adabı**; Bu hizmet'te ya beden ya da mal ile olur. Beden ile yapılan hizmet'e gelince mürşide yaptığı hizmetin gerçekte Allah'a ve Rasulüne yapılmış bir

---

¹⁷³ Aydın, a.g.e. 194.

¹⁷⁴ Aydın, a.g.e. 195.

¹⁷⁵ Aydın, a.g.e. 197.

¹⁷⁶ Aydın, *Cevahiru'l Ulumi'l Kâzımiyye*, 2. baskı, 198.

¹⁷⁷ Aydın, a.g.e. 204.

hizmet olduğuna İnanması gerekir. Allah'ın ona verdiği bir nimet olarak sayar. Allah onu bu nimete muvaffak kıldığı için Allah'a şükreder. Bu nimet ile minnet etmez. Çünkü minnet yapmak sevabı boşa çıkararak bir zehirdir. Hizmet adabından bu kısım itikâd hasebi iledir. Amel hasebi ile hizmet adabı ise helakı o işte olsa dahi müşşidin emrettiği Şeyin geciktirmemesidir. Mal ile yapılan hizmet ise; Allah'ın ona verdiği her Şeyin ezelde Şeyhinin ruhaniyetinin bereketinden görmesidir. Bu Şeyhinin zuhuru sonrada olmuş olsa bile yine aynıdır.¹⁷⁸

f) İhlas, İstemek ve Kalpte Hazır Bulundurma; İstifade etmek için ihlas, istemek ve kalpte hazır bulundurma adabıdır. Müridin ihlasına gelince, mürid, müşşidinin Hz. Peygamber (s.a.v)'in vekili olduğunu bilmesi gerekir. Dünyadaki gölgesi Allah'ın olduğunu, onun kabul etmesinden Allah ve Resulünün kabul etmesinin umması. Onun reddinde de Allah ve Resulünün reddinden korkması gerekir. Şeyhi onu kovduğun da bütün sadatların yanında da kovulduğunu bilmesi, hatta Resulullah'ın da yanında kovulmasını bilmesi gerekir.¹⁷⁹

g) Vird, Hatme ve Ziyaret Adabı; Vird; adabına gelince, Abdest ile kıbleye yönelerek تنها bir yerde oturması, bütün azalarıyla virde yönelmesi ve estağfurullah demesi.¹⁸⁰

Biliniz ki; marifeti isteyen kişinin samimi bir tövbe etmesi gerekir. İtikadını da ehl-i sünnet ve'l-cemaat görüşüne göre düzeltmelidir. Dört mezhepten birini seçip gerekli fıkh kolları olan emir ve yasakları öğrenmelidir. Kolaylıklara yönelmeyip bid'atlardan sakınması lazımdır. Bundan sonra kendisine kâmil ve âlim bir Şeyh aramalıdır. Şeyhi bulduğunda mali, bedeni ve kalbi hizmette bulunması, huzur vegıyabında, Şart ve adabına uygun olarak Şeyhe mülazım olur. Şeyhi ona kızsın veya kızmasın edebini bozmamalıdır. Edebini bozması sonucunda bereket yok olur. Nur kapısı kapanır ve Şeyhi ile arasında engel oluşur.¹⁸¹

2.3.12. Vird

Vird, sözlükte, varmak, ulaşmak, akan su, dere, sudan dönme, suya gelen topluluk belirli dua ve zikirleri günlük olarak yapmak ve çeşitli anlamlar içeren

¹⁷⁸ Aydın, a.g.e. 205.

¹⁷⁹ Aydın, a.g.e. 207.

¹⁸⁰ Aydın, a.g.e. 209.

¹⁸¹ Aydın, a.g.e. 409.

sâlikin kalbine ansızın gelen hal ve ilham anlamında bir tasavvuf terimidir. Müridin günlük olarak yaptığı zikirlerdir.¹⁸²

Vird, esasen müridin günlük olarak yapmakla yükümlü olduğu kendisine mahsus zikir dersidir. İlk sûfiler tarafından her gün okunan belirli ayetlere vird ismi verilmiştir. Ancak sonraki tarikatlar döneminde tarikat şeyhleri tarafından tertip edilen dua ve zikirlerle de, vird veya bu kelimenin çoğulu evrâd denilmiştir. Vird, ekseriyetle kalbi tezkiye ederek, manevi terakkî elde etmek ve bu sayede Hakk’a kurbiyet kesbetmek üzere okunmaktadır. Vird sayesinde vecd elde edilmektedir. Bu nedenle tasavvufta “virdi olmayanın vâridi olmaz” denilmiştir. Vird ve zikrin, imanı kuvvetlendirdiği bilinmektedir.¹⁸³

Müellifimiz vird hakkında şöyle söylemiştir: Mürid Allah lafzını ve kelime-i tevhîdî zikretmekle vird görevini yerine getirilmiş olur.¹⁸⁴

2.3.13. Havf-Recâ

Havf, sözlükte “korkmak, kaygılanmak, endişe duymak” gibi anlamlara gelmektedir. Havf, genellikle “hoşa gitmeyen bir durumla karşılaşması veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan endişe, kaygı ve korku” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸⁵ Yüce Allah Kerim kitabında şöyle buyurmuştur: “*O’nun azabından korkarak ve rahmetini umarak dua ederler.*”¹⁸⁶

Havf, gelecekle ilgili duyulan endişe, kaygı ve korkudur. Çünkü insan hoşlanmadığı bir şeyin başına gelmesinden ya da istediği bir şeyi elde edememekten korkar.¹⁸⁷

Havf, istenilmeyen bir şeyin başa gelmesinden veya istenilen bir şeyin kaybolmasından duyulan endişedir. Kişi başına gelecek olan zararın dünya

---

¹⁸² Necmettin Ergül, “Ebû Talib el-Mekkî’nin Kütu’l Kulûb Adlı Eserinde Zikir ve Vird”, *Adıyaman Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Bilimname, XXVII, 2014, 95.

¹⁸³ Necmettin Ergül, *a.g.e.* 95

¹⁸⁴ Aydın, *a.g.e.* 391.

¹⁸⁵ Kara, *DİA*, “*havf*” İstanbul, 1997, c. 16, 528.

¹⁸⁶ Secde, 32/16.

¹⁸⁷ Kuşeyrî, *a.g.e.* 229.

felaketlerinden, hayvanlardan veya insanlardan gelen musibetlere karşı duyduğu korkudur.¹⁸⁸

Recâ, Arapça bir kelime olup ummayı, ifade eden tasavvufî bir terimdir. Allaha umudunu kesmemek anlamına gelir.¹⁸⁹ Yüce Allah Recâ hakkında şöyle buyurmaktadır; “*Kim Allah’a kavuşmayı isterse bilsin ki Allah’ın tayin ettiği zaman muhakkak gelecektir.*”¹⁹⁰

Ümit, umut, kalbin zevk aldığı, hoşlandığı bir şeyi beklemesinden rahatlık duyması anlamındadır. Kişinin kalbindeki duygu ve düşünceler geçmiş, şimdiki halle ya da gelecekle ilgili olur. Bu duygu ve düşünceler geçmişle ilgili ise, zikir ve tezekkür (hatırlama, yâd etme, ibret alma), halle ilgili ise, vecd, zevk ve idrak, gelecekle ilgiliyse intizar ve tevekkül, hoş gitmeyen türden ise havf ve işrâk, hoş giden türden ise irtiyah ve recâ adını alır.¹⁹¹

Müellifimiz ise bu konuda şöyle söylemiştir: Ümit etmektir. Allah’ın kul üzerindeki lütfunu, ona olan kerem ve nimetlerini bilmesidir. Bu da recânın hâsıl olmasına sebep olur. Allah’u Teala’nın va’deinde sadık olduğunu, bizi namazla cennete götüreceğini bilmesiyle yakın, bu yakinden de recâ hâsıl olur. Bu recâ ile, Allah’ın kendisine bu namazla sevap ve ecir yazacağını ümit eder.¹⁹²

Heybet ve havf (korku) ta’zimden sonra marifetten hasıl olur. Bu marifet Allah’ın kudretini, irade ettiğini yapmaya muktedir olduğunu, bütün geçmiş ve gelecekleri helak ederse de mülkünden bir zerre eksilmeyeceğini ve O’na hiç kimsenin itiraz edemeyeceğini bilmektir. Kulun Allah hakkındaki ilmi arttıkça,

---

¹⁸⁸ Muhammed Mansur Gökcan, *Tasavvufta Allah Korkusu (havf)*, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, c.4, sayı.2, 1.

¹⁸⁹ Erginli, *a.g.e.* s. 216. “Recâ; Kulun Allah’ın rahmetine inanıp, itimâd ederek ümit içinde olması anlamında tasavvuf terimi, sözlükte “ümit, emel, beklenti, istek” gibi manalara gelen recâ, kelimesi tasavvufta “kulun ilâhî rahmetin genişliğine bakması, rabbinin lutfunu, ihsanını kendine yakın hissetmesi, sonucunun iyi olacağını düşünüp sevinmesi, celâli cemal gözüyle görmesi” şeklinde tanımlanmıştır. (Uludağ, *DİA*, “recâ”, İstanbul, 2007, c. 34, 502.

¹⁹⁰ Ankebut, 29-5

¹⁹¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul, 2012, 292.

¹⁹² Aydın, *a.g.e.* 361.

heybet ve havf da o nisbette artar. Bu heybet ve havf tam mânasıyla Allah'ı kalpta nakşetmektir.¹⁹³

2.3.14. Ülfet

Ülfet; Arapça, birlikte yaşama, bir arada bulunma, yakınlık, kaynaşma, gibi manalara gelmektedir.¹⁹⁴

Birbirine alışmak, beraber vakit geçirmek, sevmek, saygı göstermek gibi anlamlara da gelmektedir.¹⁹⁵

Ülfet, insanların birbirlerine muhabbet etmesi, yalnız ve yabancı olma hali değildir. Ülfet, Allah'ın, İnsanlık ve çevre ile iç içe yaşama ve kendini gerçekleştirir. Ülfet, kişinin fitratından gelen düşünce davranışlarıyla Allah'a kul olması ve insanlığa ait olmasıdır. Sahih anlamda güzel ahlakla insan olmayı gerçekleştirmektir.¹⁹⁶

Müellifimiz ülfet hakkında şöyle söylemiştir. İnsanların birbirine ülfet (muhabbet) etmesi, güzel ahlakın ürünüdür. Çünkü güzel ahlâka sahip olmayan bir kişi, karşısındakinin hatalarını göreceği için hiç kimse ile ülfet kuramaz. Güzel ahlâklı olan, öfkesini yutar, halimdir, sabırlıdır, tahammül sahibidir. İnsanların birbirinden ayrılmaları yani birbirine muhabbet ile bağlanmamaları kötü ahlâkın neticesidir.¹⁹⁷

Ülfetten maksat takvâ ve dinde yardımlaşma olursa gerçekleşmiş olur. Yüce Allah ülfet hakkında şöyle buyuruyor: “*İyilik ve takvâ üzerine birbirinize yardımcı olunuz.*”¹⁹⁸

Ahlâkın güzelleşmesi, ülfet ve muvafakata sebep olur. Kötü ahlâk ise, buğz, haset ve birbirlerinin arkasından konuşmaya sebep olur. Güzel ahlâkın dindeki fazileti ve Allah'ın onu ne kadar methettiği zaten malumdur.¹⁹⁹

---

¹⁹³ Aydın, *a.g.e.* 360.

¹⁹⁴ Cebecioğlu, *a.g.e.* 279.

¹⁹⁵ Uludağ, Tdv Yay, “*Ülfet*” İstanbul, 2012, c. 42, 286.

¹⁹⁶ Bilal Samur, “Yabancılaşma ve Dindarlık”, *İlahiyat Akademi: Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi*, 2016, sayı. 3, 74.

¹⁹⁷ Aydın, *a.g.e.* 297.

¹⁹⁸ Maide, 5- 2.

2.3.15. Rızâ

Rızâ, razı olmak demektir. İnsanların yaptıkları hayırlı işlerde nasıl Allah'ın rızasını kazanmak için yapıyorlarsa, yapacakları kötü fiillerde de Allah'ın cezalandırıcı olduğunu da unutmamaları gerekmektedir.²⁰⁰ Allah'u şöyle buyuruyor: “Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır.”²⁰¹

Rızâ, hoş a gitmek, izin, beğenmek, itaat etmek demektir. Tasavvuf makamlarının en üstünü olarak bilinmektedir.²⁰²

Müellifimiz rıza hakkında şöyle söylemiştir: Darlıkta ve bollukta Allah'tan razı olmak. Allah (c.c) kulunune ile muamele ettirirse, ondan ne alırsa ve ona ne verirse, azlığa da, çokluğa da razı olmalıdır. Rızâ, kanâat ve tefvid ile hâsıl olur.²⁰³

2.3.16. Hayâ

Yüce Allah hayâ hakkında şöyle buyurmuştur: “İnsan Allah'ın kendisini görmekte olduğunu bilmiyor mu.”²⁰⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) hayâ ile ilgili şöyle buyurmuştur; “Hayâ imandandır.”²⁰⁵

Kulun Allah'a karşı ibadet ve itaat görevini yerine getirdiği esnada O'dan hayâ ederse, Allah'u Teâlâ da günah işlediği zaman o kuldun hayâ eder.²⁰⁶

Müellifimiz hayâ hakkında şöyle söylemiştir: Hayâ, insanın ibadetlerinde kusur ve acizliğini hissederek Allah'ı tam manâsıyla ta'zim edemediğini idrak etmek demektir. Bu da nefsinin ayıplarını, âfetlerini, ihlâs'ının azlığını, dünya nazlarına olan meylini bilmeli ve Allah'ın kalbine, hallerine ve hatta gizli sırlarına muttali olduğuna inanmalıdır. İşte bunlardan bir haslet doğar ki buna hayâ denir. Bu hayâ da

---

¹⁹⁹ Aydın, a.g.e. 298.

²⁰⁰ Tek, a.g.e. 172.

²⁰¹ Beyyine, 98-8.

²⁰² Yılmaz, a.g.e. 175.

²⁰³ Aydın, a.g.e.355.

²⁰⁴ Alak, 96-14.

²⁰⁵ Kuşeyrî, a.g.e. 359.

²⁰⁶ Kuşeyrî, a.g.e.363.

kalbin huzuru için çok faydalıdır. Mü'min Allah'ı tazim edip, o'ndan korkmalı aynı zamanda ümitli olmalıdır. Kendi kusurlarından utanmalıdır.²⁰⁷

2.3.17. Tevekkül

Tevekkül, takdir edilecek şeyin hususunda kalbini uyararak, sadece Allah'a dayanması, kendine hiçbir şekilde güvenmemektir.²⁰⁸ Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Eğer mü'min iseniz Allah'a tevekkül ediniz.”²⁰⁹

Tevekkül, kendine ait herhangi bir gücün kuvvetin bulunduğu fikrini içinden atmaktır. Kulun içinde bulunduğu her halin Allah Teâla'nın gördüğünü unutmamalı, yapacağı her işte kendini Allah'ın iradesine teslim etmelidir.²¹⁰

Tevekkül, her işini Allah'a bırakma, Allah'tan bekleme elinden geldiği tüm gayreti gösterip, gücünün yetmediği yerde Allah'a güvenme gibi manalara gelmektedir. Tasavvuf ıstılahında tevekkül, kişinin her durumda yapacağı her işte Allah'ın katında olana güvenip halkın elindekilerine göz dikmeme, her şeyde sadece Allah'a sığınma, endişe ve rızık kaygısı halini bırakıp insanı rahata, huzura kavuşturan yüce Allah'a güvenme hali olarak tanımlanmıştır.²¹¹

Müellifimiz ise bu konuda şöyle söylemiştir: Tevekkül, Allah'a inanmak güvenmektir. Eğer tevekkülü halka olmayıp, Hakk'a olursa, artık halkla hiçbir ilgisi kalmaz.²¹²

2.3.18. Fakr

Sûfiler fakrı maddi sıkıntıların ve insanlara muhtaç anlamında değil, manevi anlamda fakrı, müridin gerçek hayatta hiçbir şeyinin olmadığını bilincinde olması ve her şeyin Allah'a muhtaç olduğu anlamında kullanmışlardır.²¹³ Yüce Allah şöyle buyurmuştur; “Sadakalarınızı, kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde

---

²⁰⁷ Aydın, a.g.e. 361.

²⁰⁸ Erginli, a.g.e.1091.

²⁰⁹ Kuşeyri, a.g.e. 284.

²¹⁰ Maide, 5-23.

²¹¹ Akif Akto, Allah'ın İnsan Arasında Ontolojik, Epistemolojik ve Varoluşsal Bir İlişki Biçimi: Tevekkül, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, 2016, c. 8, sayı. 2, 89.

²¹² Aydın, a.g.e. 355.

²¹³ Küçük, a.g.e,147.

dolaşamayanlara, hayâlarından dolayı, kendilerini tanımayanların zengin saydıkları yoksullara verin. Onları yüzlerinden tanırsın, insanlardan yüz­süz­lük ederek bir şey istemezler."²¹⁴Kişinin kendinde gördüğü tüm hasletlerin kendisinden değil, Allah'tan olduğuna inanmasıdır.²¹⁵

Fakirlik göreceli olup, mal ve servet azlığını ifade eder. Fakirlik, iktisadi anlamda ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadar gelirin olmamasıdır. Tasavvuf lügatinde, kendisinin hiçbir şeyinin olmadığını, dünya malının fânî olduğunu bilmesi ve her durumda Allah'a muhtaç olduğunu bilmesidir.²¹⁶

Müellifimiz bu konuda şöyle söylemektedir. Fakr: Arapça, ihtiyaç duyma, yokluk gibi manaları ifade etmektedir. Tasavvuf ehline göre kendi nefsinin dünya malından, mülkünden arındırmaktır. Kulun Allahtan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamasıdır. Tasavvuf ehli kimselerin yoklukta ve ye darlıkta feryat etmezler, kendilerine verilen herhangi bir şeyi başkalarıyla da bölüşmeyi bilen kimselerdir.

Fakir; yoklukta sabır ve sebat sahibi, bollukta ise başkalarını nefsinin tercih eden kişidir. Kulun Mevlasına yaptığı en iyi tevessül (sarılma, inanma), bütün hallerinde devamlı olarak Rabbine karşı fakr hâlinde bulunmak, bütün işlerinde sünnete tabi olmak ve helâl yoldan rızık talebinde bulunmaktır. Kulun her bakımda kendini Allah'a muhtaç bilmesidir. Bu vasfa haiz olanın malı ne kadar artarsa artsın yine de fakirdir.²¹⁷

---

²¹⁴ Bakara, 2-273.

²¹⁵ Cebecioğlu, a.g.e. 79.

²¹⁶ Adem Esen, "Mevlânâ'dâ İktisada Dair Görüşlerden Fakirlik ve Zenginlik", *Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 2010, c.1, 445.

²¹⁷ Aydın, a.g.e, 425.

SONUÇ

Osmanlı'nın son asrında yaşamış Nakşibendiye târikatı şeyhi Muhammed Kâzım Aydın Efendi, 1324 /1906 yılında Siirt'in Firsaf köyünde doğmuştur. Babası Şeyh Şerafeddin'in yanında eğitimini almıştır. İçinde yaşadığı dönemin şartlarına rağmen ilim öğrenmek ve öğretmekten geri durmamış ve devamlı olarak Allah yolunda tasavvufî kimliğini korumuştur.

Tasavvufî eğitimini ise ilk olarak Nakşibendiye- Halidiyye Şeyhi olan Şeyhul Hazin'nin müridi ve halifesi olan Babası şeyh Şerafeddin'den almıştır. Teberrüken Şeyh Osman Siraceddin'den de hilâfeticâzetini almıştır. Zahirî ve batınî ilimleri birbiriyle uyumuş bir şekilde kendinde yoğurmak ve bunu insanlara aşılatabilmek, tarih boyunca ancak mümtaz şahsiyetlere nasip olabilmüş bir şeydir. Genellikle bir taraf, diğer tarafa ağır basmıştır.

Şeyh Muhammed Kâzım Efendi derin bir ilme ve etkili hitabete sahipti. O gittiği yerlerde yaptığı konuşmalarında ve ders halkalarında çok kişiyi tesiri altında bırakmıştır. Yaşadığı muhitte insanların kalplerini fethetmiş, hocaların, idarecilerin saygınlığını ve takdirini kazanabilmiş mümtaz şahsiyetlerden biridir.

Muhammed Kâzım Aydın, *Deryadan Damlalar ve Cevâhiru'l Ulumi'lKâzımıyye* adlı eserlerinde hayatını ve tasavvufa dair ele almış olduğu tasavvuf kavramlarını genel olarak Nakşibendiye tarikatına uygun olarak ele almıştır.

Bu zaman da İslam âleminin o'nun gibi âlimlere ihtiyacı, belki de birçok dönemden daha fazladır. Şeyh Muhammed Kâzım hayatı boyunca zikre çok önem vermiş, yaşadığı bölgede, yanında bulunan müridlerine, zikrin önemini anlatmıştır. Şeyh Kazım, zikir yapmak, kötü olan nefse çok ağır geldiğini söylemektedir. Zikre gösterdiği hassasiyeti, tevbe ile rabîta'ya da aynı önemi göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. (26/11/ 2018), ‘‘Röportaj’’, Siirt.
- Aydın, M.K. (2015), *Deryadan Damlalar*, 4. baskı, Ravza Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M.K. *Cevâhiru’l Ulumi’l Kâzimiyye*, yy, 2. baskı.
- Aydın, M. K. *Mecmuati’l Kasidi’l Kâzimiyye*, yy, özel baskı.
- Ateş, A. (2019), ‘‘*Aile İçi İletişimde Sabır*’’, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 8, sayı. 15, 62.
- Cebecioğlu, E. (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 3. baskı, Ağaç Kitapevi yay, Ankara.
- Ceylan, S. (2012), ‘‘*Varid*’’, *DİA*, İstanbul, c. 42, 519-520
- Gölcen, M.M. (2014), *Tasavvufta Allah Korkusu (Havf)*, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.4, sayı. 2, 1.
- Çakmaktaş, B. (2016), *Sarı Abdullah Efendinin Seyr u Sülûk Yorumu*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c.9, sayı.43, 2384.
- Çağrııcı, M.(2008), ‘‘*Sabır*’’, *TDV Yay*, İstanbul, c. 35, 337.
- Demirdaş, Ö. (2013), *Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî’ye Göre Mürid-Mürşid İlişkisinin Boyutları*, *1.Uluslararası Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevi Sempozyumu*, *Gümüşhane Üniversitesi Yayınları*, *Gümüşhane*, 324.
- Eraydın, S. (1994), *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İfav Yay. İstanbul.
- Erginli, Z. (2004), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 1.baskı, Kalem Yayınevi, İstanbul.
- Ergül, N. (2014), *Ebû Talib el-Mekkî’nin Kütu’l Kulûb Adlı Eserinde Zikir ve Vird*, *Adıyaman Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilimname*, XXVII, 95.
- Esen, A. (2010), *Mevlânâ’dâ İktisada dair Görüşlerden Fakirlik ve Zenginlik*, *Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, c.1, 445.

- Gazali. *İhyâu' Ulûmi'd-Dîn*, terc. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, c.4. İstanbul.
- Günay, Ü. ve Ecer. V. (1999), *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üniversitesi Yay, No.112, Kayseri, 180.
- el-Hani. (2015), *Behcetü's-seniyye*, terc. Siraceddin Öluer, 2. baskı, Sistem Matbaacılık, İstanbul.
- el-Hucvuri. (1996), *Keşful Mahcub, Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, 2. baskı, Dergâh Yayınevi, İstanbul.
- İdiz, F. (2011), *ÖmerFânî Efendî ve Tasavvufa Dair Üç Eseri*, 1. baskı, İnsan Yay. İstanbul.
- Kara, M. (1997), "*Havf*", *DİA*, c. 16, İstanbul, 528.
- Kuşeyrî, A.K. (2013), *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, 1. baskı, İstanbul, İlk Harf Y.e.
- Küçük, O. N. (2006), *FihMâ Fih Ekseninde Mevlâna'nın Tasavvufî Görüşleri*, Konya, Rumî yay.
- Samur, B. (2016), *Yabancılaşma ve Dindarlık*, İlahiyat Akademi: Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi, sayı. 3, 74.
- Sarıkaya, B ve Şeren, Z. (2017), *İnsan Sorumluluğu ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır ve Tevekkül Kavramları*, Gümüşhane üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 6, Sayı, 12, 70.
- Selvi, D. (2016), *Gerçek Tasavvuf, Avariful Mearif, 11.baskı, İstanbul*, Semerkand Yayınevi.
- Siirt Eğitim- Kültür ve Dayanışma Vakfı, *Muhammed Kâzım Aydın el-Halidî En-Nakşibendî Sempozyum*, İstanbul, 2014, 12.
- Soysaldı, İ. (2017), *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri-I*. Şanlı Urfa Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 163.

- Şimşek, J. (2000), "**Kur'an Açısından Zikir Kavramı**", *Dicle üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, 317-18
- Şirin, V. (2002), *Ana Hatlarıyla Siyasî ve Kültürel Osmanlı Tarihi*, Marifet Yayınları, 3. baskı, İstanbul.
- Tek, A.R. (2016), *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 1. baskı, İstanbul, Bursa Akademi,
- Tosun, N. (2015), *Şah-ı Nakşibend Hazretleri*, 2. baskı, Ankara, Nasihat Yayınları.
- Toy, A. (2016), *Allah-İnsan Arasında Ontolojik, Epistemolojik ve Varoluşsal Bir İlişki Biçimi: Tevekkül*, e- Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, c. 8, sayı.16, 89.
- Uludağ, S. (2006), "**Murakabe**", *DİA*, İstanbul, c. 31, 204.
- Uludağ, S. (2007), "**Reca**", *DİA*, İstanbul, c. 34, 502.
- Uludağ, S. (2010), "**Takva**", *TDV Yay.* İstanbul. C. 19, 484.
- Uludağ, S. (2012), *Tasavvuf Terimleri söz.* İstanbul, Kabalcı yay.
- Uludağ, S. (2012), "**Ülfet**", *TDV Yay*, İstanbul, c.42, 286.
- Uludağ, M.N. (2013), "**Zikir**", *TDV Yay*, İstanbul, c. 44, 412.
- Uludağ, S. (2012), "**Tövbe**", *TDV Yay*, İstanbul, c. 41, 285.
- Uludağ, S. (2006), "**Nefis**" *DİA*, İstanbul, c.37, 526.
- Yılmaz, H.K. (2016), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 21. baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.nakşibendîtarikati.com

<https://ihsanuelbafavi.tr.gg>

[http:// yenidünyadergisi.com](http://yenidünyadergisi.com)

EKLER

EK-1

EK-2

EK-3

Şeyh Muhammed Kâzım'ın Molla İhsaneddin Bufaviye Vermiş Olduğu Hilafet İcazeti.

الحمد لله الذى جعل الادب مفتاحا للقرب والولاية وسببا
لاكتساب الفيض من ارباب النظر والعناية وطرد من اساء
الادب عن ذروة النهاية الى حضيض البعد والغواية ونسلك
اللهم العصمة والحماية والفهم والهداية والتوفيق لما تحب من
العمل والوقاية .

والصلاة والسلام على منيع الحكم والدراية سيدنا محمد
وعلى آله وصحبه الخائرين بالنقل والرواية والمتأديين بأدابه فى
غاية الغاية .

اما بعد فان اعظم العلوم المقربة الى الله علم الباطن الذى به
يتطهر الانسان عن الصفات الرذيلة ويتخلق بقدر استعداده
بالاخلاق الحميدة الفضيلة ويموت قبل الممات كما اخبر به
سيد الكائنات عليه وعلى آله افضل الصلاة واكمل التحيات
. وليعلم ان من افضل علماء عصرنا واكملهم الاخ فى الله
والحبيب لوجه الله الملا احسان قد سلك فى هذه الطريقة العلية
النقشبندية الاحمدية قدس الله اسرار اهاليها ونفعنا ببركة
مواليها حتى تصفت لطائفه الامرية وتركت وارجو الله
سبحانه وتعالى ان يركى لطائفه الخلقية وان يعرج به الى

سما مقامات الاحمدية قدس الله تعالى ارواح اربابها العلية
فاجزته فى الطريقة المباركة المذكورة تربية وتوجها وختما
بشروط التزام السنة السنوية واجتناب البدع الردية واجزته فى
قراءة القرآن والدلائل والاذكار وان يجيز بذلك من رآه اهلا
للاجازة واوصيه بتقوى الله فى السر والاعلان والامر
بالمعروف والنهى عن المنكر حيثما كان بقدر الامكان والصبر
والتوكل والتسليم والرضا وان لا يرى النجاة الا بالصدق
والسلامة الا باتباع سيدنا محمد سيد الخلق ﷺ وعلى آله
 واصحابه وتابعيهم باحسان فى كل وقت وآن .

اللهم ارزقنا وياها التوفيق على طاعتك وحبك وحب من
يحبك وحب ما يقربنا اليك وامتن علينا بالاقبال عليك
والاعراض عمن سواك وهب لنا سعة جودك ورحمتك يا
واسع الجود والمغفرة وانى لست اهلا لهذا ولكن تأسبى بقول
من قال:

فتشبهوا ان لم تكونوا مثلهم * ان التشبه بالرجال فلاح

(محمد كاظم)

Nakşibendi Tarikatına yeni Girenler İçin Uyulması Gereken Adap

بسم الله الرحمن الرحيم

هذا تكليف ارب الطريقة العلية المنتسبة للشيخين
 الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين . رب اشرف على
 صرك ويسر لي امرى واهل عقدة من لسان ينقها قولى . وافوض امرى الى الله ان الله يعصم
 بالصاد ولا يورث ولا يورث الا الله يحفظه الذى العظيم . استغفر الله استغفر الله استغفر الله
 العظيم الذى اداله الا وهو الحق القوي واموت بالله
 وتخالط المرء قائلوه يا اخي قل من انا
 كنت ورجعت الى الله تعالى من كل ذنب خلقت عائلته او لم اعلمه . كنت مراد
 يا اخي ان الله تعالى فعنه خلقنا ونظافته وبطاعته ومعرفته امرنا فاك تعالى . واجلقت
 الحق والانس الا ليعيدون . والصادرة في هذه الآية الشريفة المقصود منها معرفة الله تعالى
 وتلك تعالى . في الحديث القدسي سمكت كرايها فاحسبت ان امرى خلقت الخلق كل اوج
 وان معرفة الله لا تكون ولا تفعل الا بتسعة الشريعة الشريفة قال تعالى . وما انا الا الرسول
 مخدوم وما نياكم عنه تاسيوا . والحصل على تركية النفس وتكثير الجود قال تعالى .
 قد اياك من رايها - وهذا ايضا تدكيون الا باجوع القلب عن دنس الذنوب والعيوب .
 قال تعالى . فانها وتعلم ان عمار ونكروا على القلوب التي في الصدور . قال صلى الله عليه وسلم قالها
 لى ذر الغفاري رضى الله عنه يا ابا ذر ان في الحسد لخبثعة اذا صاحبت صالح الحسد كله واذا
 فسدت فسد الحسد كله الا وهو القلب . ولا يخفى ان القلب موصوف باليمان والكفر ، وبالحقيقة
 خلق القلوب وهي صوب السوارس لان من يكفر ويوسوس فاما يكفر بقلبه . ومن يؤمن فاما يؤمن
 بقلبه وان القلب يهبط الانوار . قال تعالى . في الحديث القدسي ما وسعني ارض ولا سماوات
 ولكن وسعني قلب عبدي المؤمن .
 ان الله تعالى لما خلق الانسان وكونه كعب خلقه وتكونه من عشر لطائف فخصه سبحانه
 عالم الامر وخصه من عالم الخلق - الاله الخلق والامر - اما اللطائف الخمسة الاله
 ويقال لها اللطائف النورية الملكية هي : لطيفة القلب ومعلمتها تحت الشرف الايسر
 باصبعين مائلة جهة الصدر ولطيفة الروح ومعلمتها تحت الشرف الايمن باصبعين مائلة
 مائلة جهة الصدر ولطيفة السر ومعلمتها فوق الشرف الايسر مائلة جهة الصدر . ولطيفة
 الغنى ومعلمتها فوق الشرف الايمن مائلة جهة الصدر ولطيفة الاذن ومعلمتها في اعلى الصدر
 ولكل لطيفة من هذه اللطائف سر مخصوص وعقل معين وانوارات كما ان لكل لطيفة فست
 قدم من من انبياء اولى العلم عليهم السلام .
 واما اللطائف الخمسة الخفية ويقال لها اللطائف البشرية الظاهرية هي :
 ان النفس الفاضلة ومعلمتها في الناحية بين العينين والظاهر الاربعة وهي : الازار والاهواء
 والناء والتركيب وهي صموية في جميع البدن ومن هنا وجب الدهن والاعتناء
 باصلاح القلب بواسطة مرشد كامل كمثل عالم باطن القلب طبيب حاذق بكنية معارفه وخبير
 بصيائنه من اوجال الاصول وادراك الاغيار له همة عالية وقوة قربية لخصانه من
 تسلط النفس والهوى والشیطان .

الاستغفار برابطة الموت -

وكيفية الاستغفار برابطة الموت بان تعقد اليك ميت وعطوف من جود الله تعالى مقطوع
 الصلوة وتلك الحالة لا ينفك فيها اهل ولا ماله ولا اوله ولا صديق وايضا تنظر من
 من حرك لا تترك لك اعمالك صالحة تتقرب بها الى الله تعالى في اعمالك كما سبقت و
 حياطة بك واثمة بهذه الحالة تكون عملا عن الله تعالى فكسور الخاطر نالها على ما
 نصحت من اعمال سبقت وما فرطت في حجب الله تعالى متقوله بلسان حالك الذي
 انا مذنب مخلوق وانت غفور رحيم . يارب ارضني يارب اغض عني يارب تب علي
 يارب اغفر لي يارب الطماني يارب ساعتي يارب لا تؤاخذني بسبلات اعلمى
 وهكذا تتقرب على هذه الحالة من الصرع والالتواء مع الدم مرة لا تقل عن ربع ساعة
 وبعد ذلك تستنزل برابطة شيخك المرشد لك هو في عصرنا هذه حضرة مولانا
 وورشتنا العارف بالله تعالى الشيخ عثمان سراج الدين تفسر الله سره

الاستغفار برابطة الشيخ -

وكيفية الاستغفار برابطة الشيخ بان تجعل روحانيتك امانك معتبرا ان برهانية حضرة
 الشرف صلى الله عليه وسلم في ارض صدره وانه الكرام والانوار التي تنزل من جانب حضرة
 الحق من رجلي على قلب النبي صلى الله عليه وسلم هي نازلة على قلب شيخك وانت تعنى
 قلبك كالماعون موحيا له ان قلب شيخك شريفة ان يكون قلب شيخك اعلم من قلبك
 ومعلمها تطلب من شيخك بلسان حالك امامة الانوار والبركات من بحر صلب قلبه
 الى شريك لاهل ابعاده وتوسيع من غير تصرف شكل في تحريكه فتشعر على هذه الحالة
 مرة ربع ساعة الى نصف ساعة او مدة معددة حسب الامكان ولو تمكن حين ورود
 الواردات تصور بانوار الانوارات الى باطن اللطائف . ولا تفعل عن رابطة شيخك
 في جميع المحركات والاشكات لئلا وتزها في قياما وفصودا حتى تفصل لك الكسوة
 المعنوية والخصمة الخفية مع الصالحين والصادقين . وعلى المرشد ان يبين سلوكه
 على اساس سليم صحيح وذلك بروام الارادة لان الروام عليها يزير حجة الشيخ
 في قلب المرشد ويقرر له الهدية التي لا يفسدها لكل مرشد سالك ولو لمدة قصيرة
 وتحوّل بين المرشد وبين ظلمة الاغيار وتغلبهم وقسوة قلوبهم ويقرب العباد الى
 الشيخ الذي هو اوله القنادات الثلاث فناد الشيخ وناد النبي صلى الله عليه وسلم
 وناد الله . وهذا ما يصادفه المرشد حتما ان شاء الله وسلكه الى الله تعالى
 يا اخي - ان المرشد لا يكون مسؤولا عن المرشد اذا خالف الشريعة الشريفة
 عامدا متعمدا بالكرار او اعطى من حضور الختم الشريف مدة طويلة بلا معتد
 مشددة او اشرح من نفسه افكارا ولوراذا اهداه من شرا اجرد لكره اوترا دون
 باداب الطريقة . او اخل بسبب منها بلاسالة وذلك كله يصير المرشد ناقصا
 للوجود والمراقب ومتعمدا من التوبة وتلطفا لجل الوصل بينه وبين شيخه
 كما انه يرد من الاغيار وهذا النوع من الناس يكون صحته سقا قائلوا على المرشد
 السالك لزمت رضى الحق فعدك عنه الى الباطن .

ان الاستغفار بالرابطة في اداب الطريقة ضروري للمريد وان الاستغفار بالرابطة له املاك اربعة الحالة الاولى رابطة الادمم بان تصح رومانية شيخك امانتك الحالة الثانية رابطة الكلف الادمم ان تصح رومانية شيخك فوق كلفك الادمم الحالة الثالثة رابطة موق الرأس ماك تصح رومانية شيخك فوق رأسك الحالة الرابعة رابطة العقل بان تصح رومانية شيخك في قلبك وهذه تسمى مراقبة الاربطة .

ويكلم حالة من هذه الاحوال الاربطة اصول خاصة حين الاستغفار مما هي تابعة اهل الطريق . وان اللطائف الالمانية النورانية اذا تصيقت وتوت فانها ترشح الى اصحاب الازهيل وهو فوق العرش المحمدي ولا يجوز للمريد ان يتصل بالاربطة من تقاد يصفه الا بحسب قانون ترسة السالكين حالة به حالة حسب استعداد المريد وقابليته ولجمهور اثار العلامات المصدرة لدى المريدين . ولا يخفى ان طرق الوصول الى الله تعالى عبر العلامات الاربطة والمراتب والعلل الارشادية وكل طريقة من هذه الطرق هي سقطة الوصول الى الله تعالى في الاستغفار بالربط فلا يكون الا بعد اجتناب المريد مقامات الاربطة واغراض مقام مراقبة الاربطة ليكون القلب جاهرا ومهيئا لتلقي الكرم من لدن حضرة المرشد الكامل او هليفته المأذون بالترسة والشليل بقول وسوله كما انه لا يجوز للخليفة المأذون بالترسة او غير المأذون ان يتبع من تصه و يلحق المريد اذكارا واورادا قبل عرض حال المريد على حضرة المرشد ويسير الخلقه حسب تعلقات مرشده ونسبه او امره بكل دقة والامكان هذا الخليفة فاننا للامانة عانا حضرة مرشده لا يستحق ولا يجوز ان يكون واسطة بين المريد والمرشد لانه وان في ضرورة الضرور والحب وهذا الخليفة يكون ضرورة على المريد اكثر من نفعه اعازنا الله من الزبح بعد الهادية

رسنا لا ترزع خلوسنا بعد اذ هدرتينا وقلب لنا من لدك رحمة انت انت الوهاب .

باب في ان القصد من سلوك الطريق تركبة النفس وتهديب الاضلاع واصلاح القلب والذهاب برؤية الاخلاق في السير والسلوك الى حضرة ملك الملوك على سبحانه سائرا على قدسيتها باذلا جهده تحت تربية المرشد الكامل المكمل شريفة ان يكون المريد حين يرى شيخه كالملك حين يرد الفاسق مسجلا له بالقيادة مائلا بما يأذنه عنه مثورا لاداره مقتديا به مهنيا جهده مقبلا عليه بكليته معرضا عن اقوال القائلين بحرسالغ لعدل الصادقين العارفين نازكا ارادته لاادارة شيخه المرشد له غير ملتفت الى سواء حاله باوانه الطريق رصحا المعهود والموافق متومرة لديه الحمة والصدق والاطمئن والادب . وعلامة حمة المريد شجوة ان يقبل منه على حد غيره ويخلصه على غير غيره ومحبته على غير غيره خارا نومت من قلب المريد هذه الحمال الثلاثة كان من التاجيين العارفين . ويجب على المريد ان لا يكتف سره من شيخه دينيا لان السر او دنويا ملجا او قسما في تركي نظرة تره على قلبه فيكون الشيخ على بصيرة ونبينة من امره ولينصرف كيف يعامله ويعالجه لتخليصه من شرما وقع به . ويجب على المريد ان لا يركن الى معلمات شيخه القلبية وكاشفات الحاطية ويترك شيخه هرويف حتى يتبين - لا - بان الاولياء لا يعكفون على سقراتهم القلبية الا اذا وافقت وشريفة الشريفة بان انفسهم تدبرهم وانفسهم يكفهم لانفسهم اوجهها الى

« المشغولية »

فان ادرك الاستغفار باداب الطريقة العلمية المتشبهية واحسن اوقات المشغولية بعد حصول الصبح الى طلوع الشمس وقبل ان تمام فلا او ثم الفلح الياس من الليل او نصفه لوجه العصر - حيث ان تنوضا وتجلس مستشغل القلب في عمل حال من الناس حقوقا نفس توفيق الصلاة مقرا قلك من كل شامل يتخلل . وتقول : استغفر الله - استغفر الله - استغفر الله - سبح رات والصلوة على النبي سبع مرات وبعد ذلك تقول استغفر الله العظيم الذي لا اله الا هو الحي القيوم واتوسه اليه . هذا استغفارك للسان ومشارسته . تقول في قلبك بسألت خالك - اهلن نبرأت من كل الذنوب والخطايا - جازما ان لا تعود اليها وكان الذنوب كلباس على ظهرك فنزعه حين الاستغفار . وبعد هذه هي رومانية شيخنا محمد صلى الله عليه وسلم والاهل والبراءه والى ارواح جميع الانبياء والاولياء . خصوصا الى روح سيدى حضرة شاه نقشبر قدس الله سره . والى روح سيدى حضرة الشيخ عبد القادر الجيلاني قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الامام الرباني قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ عبد الله الدهلي قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الامام الرباني قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ مولانا خالدة والى روح سيدى حضرة الامام الرباني قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ عثمان سراج الدين قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن بابويه قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن عطاء الله قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن عطاء الله قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن عطاء الله قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن عطاء الله قدس الله سره والى روح سيدى حضرة الشيخ محمد بن عطاء الله قدس الله سره

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

17/06/2019

Tez Başlığı / Konusu:

ŞEYH MUHAMMED KÂZİM AYDIN EN-NAKŞİBENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ, TARİKATI VE TASAVVUFİ GÖRÜŞLERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 79 sayfalık kısmına ilişkin, 17/06/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 (On Yedi) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

17/06/2019
Yakup EKİNCİ
Yakup

Adı Soyadı : Yakup EKİNCİ

Öğrenci No : 169203015

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Program : İlahiyat

Statüsü : Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN
Doç. Dr. Ferzende İDİZ
17/06/2019

ENSTİTÜBAYI
UYGUNDUR
17/06/2019
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü